

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA
VLADA

Broj: 01-934-2/19-29
Široki Brijeg, 15. listopada 2019.

Bosna i Hercegovina
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA

Primljeno:	25.10.2019		
Org.:	01	01-9	Vrijednost
		1171	19

**SKUPŠTINA ŽUPANIJE
ZAPADNOHERCEGOVAČKE
n/r predsjednika Ivana Jelčića**

PREDMET: Prijedlog Odluke o usvajanju Strategije ruralnog razvitka Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2020. – 2030. godine, dostavlja se

Sukladno članku 149. Poslovnika Skupštine Županije Zapadnohercegovačke („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, br. 10/03) u prilogu Vam dostavljamo tekst Prijedloga Odluke o usvajanju Strategije ruralnog razvitka Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2020. – 2030. godine., koju je utvrdila Vlada Županije Zapadnohercegovačke na 29. sjednici, održanoj 15. listopada 2019. godine, te predlažemo da se rasprava o Prijedlogu Odluke obavi na sljedećoj sjednici Skupštine Županije Zapadnohercegovačke.

S poštovanjem,

**Predsjednik
Zdenko Čosić**

Na temelju članka 19. stavka (4) Zakona o Vladi Županije Zapadnohercegovačke („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“ broj:10/04) i članka 60. Poslovnika o radu Vlade Županije Zapadnohercegovačke („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“ broj:3/03), a u svezi Prijedloga Odluke o usvajanju Strategije ruralnog razvitka Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2020. – 2030. godine, Vlada Županije Zapadnohercegovačke na 29. sjednici održanoj 15. listopada 2019. godine, donijela je

ZAKLJUČAK

Članak 1.

Utvrđuje se tekst Prijedloga Odluke o usvajanju Strategije ruralnog razvitka Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2020. – 2030. godine i upućuje se Skupštini Županije Zapadnohercegovačke u daljnju proceduru.

Članak 2.

Ovaj Zaključak stupa na snagu danom donošenja.

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA
- VLADA -
Broj:01-934-1/19-29
Široki Brijeg, 15. listopada 2019.

Predsjednik
Zdenko Čosić

PRIJEDLOG

Na temelju članka 15. i 26. točka e) Ustava Županije Zapadnohercegovačke („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“ broj: 1/96,2/99,14/00,17/00,1/03,10/04 i 17/11) i članka 96. i 98. Poslovnika Skupštine Županije Zapadnohercegovačke („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 10/03), Skupština Županije Zapadnohercegovačke na _____sjednici održanoj dana 2019. godine donijela je:

ODLUKU

**O USVAJANJU STRATEGIJE RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE
ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE 2020. – 2030. GODINE**

Članak 1.

Ovom Odlukom usvaja se Strategija ruralnog razvitka Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2020. - 2030. godine.

Članak 2.

Strategija ruralnog razvitka Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2020. – 2030. godine iz članka 1. ove Odluke sastavni je dio ove Odluke.

Članak 3.

Za realizaciju ove Odluke zadužuju se županijske institucije i jedinice lokalne samouprave, svatko u okviru svojih nadležnosti.

Članak 4.

Ova Odluka stupa na snagu danom objave u "Narodnim novinama Županije Zapadnohercegovačke".

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA
-SKUPŠTINA-

Broj: _____/19
Široki Brijeg, _____ 2019.godine

Predsjednik Skupštine
Ivan Jelčić

OBRAZLOŽENJE

Prijedloga Odluke o usvajanju Strategije ruralnog razvitka Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2020. – 2030. godine

I Pravni temelj

Na temelju članka 15. i 26. točka e) Ustava Županije Zapadnohercegovačke („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“ broj: 1/96,2/99,14/00,17/00,1/03,10/04 i 17/11) i članka 96. i 98. Poslovnika Skupštine Županije Zapadnohercegovačke („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 10/03).

II Razlozi za donošenje Odluke

Vlada Županije Zapadnohercegovačke na 105. sjednici od 28. svibnja 2018. godine donijela je Odluku o pristupanju izradi Strategije ruralnog razvitka Županije Zapadnohercegovačke. Razdoblje provedbe je 2020. - 2030. godina. Nositelj procesa izrade Strategije ruralnog razvitka Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2020.-2030. godine je Ministarstvo gospodarstva koje je ujedno izvršilo i odabir izvođača izrade. Za izvođača izrade odabran je Agronomski i prehrambeno-tehnološki fakultet Sveučilišta u Mostaru. Ugovor o poslovnoj suradnji Ministarstva gospodarstva Županije Zapadnohercegovačke i Sveučilišta u Mostaru potpisan je 31. prosinca 2018. godine u Posušju. Ministar gospodarstva 22. veljače 2019. godine donosi Rješenje o imenovanju Odbora za ruralni razvitak Županije Zapadnohercegovačke. Odbor ima ulogu operativnog, izvršnog i koordinirajućeg tijela zaduženog za proces izrade konačnog dokumenta Strategije. Svrha Strategije ruralnog razvitka Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2020.-2030. godine je postaviti jasne i realistične okvire ruralnog razvoja koji će omogućiti svim akterima koji upravljaju razvitkom fokusirano i djelotvorno usmjeravanje investicija i aktivnosti. Inače, planiranje, kreiranje i donošenje dokumenta kao što je sektorska Strategija ruralnog razvitka Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2020.- 2030. godine znači biti siguran u pozitivan ishod ostvarenja vizije Županije Zapadnohercegovačke kao područja konkurentnog gospodarstva - konkurentnost poljoprivrede, održivo gospodarenje resursima i uravnotežen razvitak ruralnih područja što su proklamirani ciljevi „Europske strategije za pametan, održiv i uključiv rast – EUROPA 2020“. Strategija ruralnog razvitka s definiranim područjima predstavlja temelj za programiranje potpore na ruralnim područjima EU putem Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvitak (EPFRR). Strategija ruralnog razvitka Županije Zapadnohercegovačke predstavlja okvir za planiranje novih investicija i povlačenje bespovratnih sredstava Europske unije i drugih EU fondova kroz razne projekte. Kako bi se Strategija ruralnog razvitka Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2020. – 2030. godine usvojila, pribavljena su mišljenja: Ministarstva pravosuđa i uprave, Ministarstva financija i Ureda za zakonodavstvo Vlade Županije Zapadnohercegovačke. Uvažene su nomotehničke primjedbe navedenih županijskih institucija.

III Financijska sredstva potrebna za donošenje Odluke.

Za provedbu ove Odluke nisu potrebna dodatna sredstva u Proračunu Županije Zapadnohercegovačke. Županijske institucije i jedinice lokalne samouprave u Županiji Zapadnohercegovačkoj za razdoblje 2020. - 2030. godine trebaju predvidjeti sredstva za sufinanciranje i financiranje navedenih aktivnosti za realizaciju mjera sukladno svojim

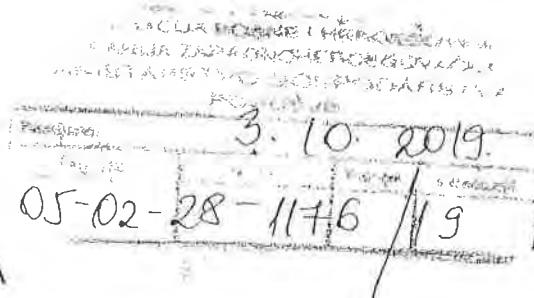
financijskim mogućnostima i prioritetima, svatko u okviru svojih nadležnosti.

Bosna i Hercegovina
 Federacija Bosne i Hercegovine
 ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA
 MINISTARSTVO FINACIJA

Broj: 04-02-02-737/19

Ljubuški, 25. rujna 2019. godine

MINISTARSTVO GOSPODARSTVA
 ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE
 POSUŠJE

PREDMET: Veza Vaš akt broj: 05-02-28-1176/19 od 12. rujna 2019. godine;

Poštovani,

U svezi s Vašim aktom, broj i datum kao u Predmetu, uz koji ste nam dostavili Prijedlog Odluke o usvajanju Strategije ruralnog razvitka Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2020.-2030. godine, radi davanja mišljenja na istu, Ministarstvo financija Županije Zapadnohercegovačke nakon razmatranja gore navedenog akta, očituje se na sljedeći način:

Prema odredbi članka 36. stavak 1. točka 3. Poslovnika o radu Vlade Županije Zapadnohercegovačke ("Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke" broj: 3/03), Ministarstvo financija Županije Zapadnohercegovačke daje mišljenje na prednacrt, nacrt i prijedloge propisa, odnosno drugih općih akata prije njihovog dostavljanja Vladi u pogledu financijskih sredstava potrebitih za njihovu provedbu.

Također je razvidno da u Obrazloženju dostavljenog Prijedloga, Predlagatelj navodi da za provedbu ove Odluke svaka županijska institucija i jedinice lokalne samouprave u okviru svog proračuna planira određena sredstva prema planovima i mogućnostima te da nije potrebno osigurati dodatna financijska sredstva iz Proračuna Županije Zapadnohercegovačke, pa je Ministarstvo financija mišljenja da se Prijedlog Odluke o usvajanju Strategije ruralnog razvitka Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2020.-2030. godine može uputiti u daljnju proceduru.

S poštovanjem,

Ministar
 Toni Kraljević

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA
MINISTARSTVO PRAVOSUĐA I UPRAVE

27. 9. 2019.
05-02-28-1176/19

Broj: 03-04-02-682-2/19
Široki Brijeg, 25. rujna 2019. godine

MINISTARSTVO GOSPODARSTVA ŽZH
Fra Andrije Kačića Miošića bb
88240 Posušje

PREDMET: Mišljenje, dostavlja se;

Veza: Vaš akt broj: 05-02-28-1176/19 od 12. rujna 2019. godine

Na temelju članka 36. i 37. Poslovnika o radu Vlade Županije Zapadnohercegovačke („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 3/03), nakon razmatranja prijedloga Odluke o usvajanju Strategije ruralnog razvitka Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2020. – 2030. godine, Ministarstvo pravosuđa i uprave Županije Zapadnohercegovačke dalo je sljedeće:

MIŠLJENJE

Nakon razmatranja prijedloga Odluke o usvajanju Strategije ruralnog razvitka Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2020. – 2030. godine, obrađivača Ministarstva gospodarstva Županije Zapadnohercegovačke, ovo Ministarstvo nema primjedbi u dijelu koji se odnosi na odredbe o sankcijama i odredbe vezane za ustroj sustava županijskih tijela, jer prijedlog Odluke ne sadrži iste.

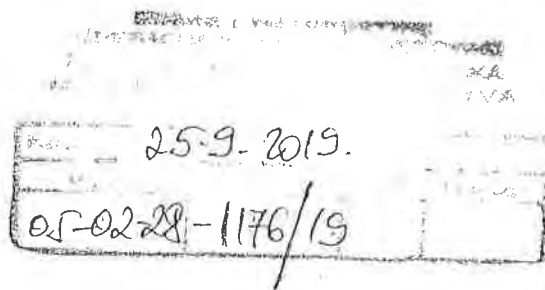
Dostaviti:

- Ministarstvo gospodarstva ŽZH,
- Pismohrani.

MINISTAR
Kristijan Zovko

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA
URED ZA ZAKONODAVSTVO VLADE

Broj: 11-434-1/19
Široki Brijeg, 23. rujna 2019. godine

ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA
MINISTARSTVO GOSPODARSTVA
Fra Andrije Kačića Miošića bb
88240 Posušje

PREDMET: Mišljenje na prijedlog Odluke o usvajanju Strategije ruralnog razvitka Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2020. – 2030. godine, dostavlja se

VEZA: Vaš akt broj: 05-02-28-1176/19 od 12. rujna 2019. godine

Poštovani,

u skladu s člankom 36. i 37. Poslovnika o radu Vlade Županije Zapadnohercegovačke („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 3/03) i člankom 2. Uredbe o Uredu za zakonodavstvo Vlade Županije Zapadnohercegovačke („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 2/11) u privitku ovog akta dostavljamo Vam Mišljenje Ureda za zakonodavstvo Vlade Županije Zapadnohercegovačke broj: 11-434/19 od 23. rujna 2019. godine na prijedlog Odluke o usvajanju Strategije ruralnog razvitka Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2020. – 2030. godine, koji je zaprimljen u ovom Uredu dana 18. rujna 2019. godine.

Privitak: Kao u tekstu

Obradivač akta: Mario Damjanović

S poštovanjem,

Dostaviti:

1. Naslovu,
2. Pismohrani,

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA
URED ZA ZAKONODAVSTVO VLADE

Broj: 11-434/19
Široki Brijeg, 23. rujna 2019. godine

ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA
MINISTARSTVO GOSPODARSTVA
Fra Andrije Kačića Miošića bb
88240 Posušje

PREDMET: Mišljenje na prijedlog Odluke o usvajanju Strategije ruralnog razvitka Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2020. – 2030. godine, dostavlja se

VEZA: Vaš akt broj: 05-02-28-1176/19 od 12. rujna 2019. godine

Na temelju članka 36. i 37. Poslovnika o radu Vlade Županije Zapadnohercegovačke („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 3/03) i članka 2. Uredbe o Uredu za zakonodavstvo Vlade Županije Zapadnohercegovačke („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 2/11), nakon razmatranja prijedloga Odluke o usvajanju Strategije ruralnog razvitka Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2020. – 2030. godine (u daljnjem tekstu: prijedlog Odluke), obrađivača Ministarstva gospodarstva Županije Zapadnohercegovačke, Ured za zakonodavstvo Vlade Županije Zapadnohercegovačke daje sljedeće

MIŠLJENJE

Ustavni temelj za donošenje odluka iz djelokruga Skupštine Županije Zapadnohercegovačke sadržan je u odredbi članka 26. točka e) Ustava Županije Zapadnohercegovačke („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 1/96, 2/99, 14/00, 17/00, 1/03, 10/04 i 17/11) kojom je utvrđeno da Skupština Županije Zapadnohercegovačke donosi zakone i ostale propise potrebite za provedbu ovlasti Županije.

Člankom 96. Poslovnika Skupštine Županije Zapadnohercegovačke („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 10/03) utvrđena je, između ostalog, nadležnost Skupštine da donosi akte u formi odluka.

Nomotehničke primjedbe: -

Predlažemo u preambuli prijedloga Odluke ispraviti pozivanje na Ustav Županije Zapadnohercegovačke na način da se pozivanje na „članak 26. stavak (2)“ zamijeni pozivanjem na „članak 26. točka e)“ u kojem je sadržano ovlaštenje za donošenje predložene Odluke. Ovo iz razloga što je pogrešno navedeno pozivanje na stavak (2) članka 26. Ustava Županije Zapadnohercegovačke koji članak se sastoji od samo jednog stavka.

Sukladno članku 39. stavak (2) točka a) Jedinstvenih pravila za izradu pravnih propisa u tijelima uprave u Županiji Zapadnohercegovačkoj („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 12/11) u preambuli prijedloga Odluke potrebno je iza broja

službenog glasila „1/96“ dodati i broj „2/99“ u kojem su objavljene izmjene i dopune Ustava Županije Zapadnohercegovačke iz 1999. godine (amandmani I. – XIV. na Ustav Županije Zapadnohercegovačke).

U preambuli prijedloga Odluke kraticu „br.“ zamijeniti riječju „broj“, a što je sukladno članku 5. stavak (4) Jedinstvenih pravila za izradu pravnih propisa u tijelima uprave u Županiji Zapadnohercegovačkoj po kojem se u preambuli ne rabe kratice.

U članku 1. prijedloga Odluke riječ „Strategije“ pisati u odgovarajućem padežu „Strategija“.

U članku 2. prijedloga Odluke iza riječi „godine“ dodati riječi „iz članka 1. ove Odluke“.

U članku 3. prijedloga Odluke riječ „Strategije“ zamijeniti riječju „ove Odluke“ obzirom da predmetni akt nosi naziv „Odluka o usvajanju Strategije ...“.

U članku 4. prijedloga Odluke predložimo nomotehnički doraditi izričaj. Predloženi članak mogao bi glasiti:

Ova Odluka stupa na snagu danom objave u „Narodnim novinama Županije Zapadnohercegovačke“.

Obrazloženje predmetnog materijala u dijelu koji se odnosi na pravni temelj za donošenje predložene Odluke uskladiti s propisima navedenim u preambuli prijedloga Odluke po kojima je donositelj propisa Skupština Županije Zapadnohercegovačke.

Sukladno Naputku o načinu obavljanja uredskog poslovanja u tijelima uprave i službama za upravu u Županiji Zapadnohercegovačkoj („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 14/09 i 6/14) ispod teksta prijedloga Odluke u zaglavlju riječi „Federacija Bosne i Hercegovine“ pisati malim slovima.

S poštovanjem,

Dostaviti:

1. Naslovu,
2. Pismohrani.

ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE 2020. – 2030. GODINE

Posušje; srpanj 2019.

Strategija ruralnog razvitka Županije Zapadnohercegovačke županije

Naručitelj izrade:

Vlada Županije Zapadnohercegovačke

Ministarstvo gospodarstva ŽZH

Strategiju izradio:

Agronomski i prehrambeno-tehnološki fakultet Sveučilišta u Mostaru

Odgovorna osoba za izradu strategije:

dr.sc. Marko Ivanković, red.prof.

Lektura:

prof. Jerko Ivanković

Zahvale

Na izradi ovoga dokumenta svoj doprinos su dali čelni ljudi Vlade ŽZH na čelu s predsjednikom Vlade g-dinom **Zdenkom Ćosićem** i ministar gospodarstva **Dario Sesar**, kojima se posebno zahvaljujemo. Također, želimo se zahvaliti **Odboru za ruralni razvitak (ORR)** Županije Zapadnohercegovačke u sastavu:

Pero Mandić, Ministarstvo gospodarstva ŽZH - koordinator,

Ivan Jurilj, Ured Vlade ŽZH za europske integracije - zamjenik koordinatora,

Tatjana Milićević, Ministarstvo gospodarstva – asistentica ,

Zoran Zeljko, Vijeće ministara BiH;Zavod za ekonomsko planiranje – član,

Marijana Galić, Federalni zavod za programiranje razvoja – član,

Branko Skoko, Ministarstvo gospodarstva – član,

Branko Širić, Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i zaštite okoliša ŽZH – član,

Mario Mikulić, Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i športa ŽZH – član,

Mile Pejić, Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne skrbi ŽZH – član,

Slaven Planinić, Ministarstvo financija ŽZH – član,

Tanja Bakula, Razvojna agencija ŽZH, HERAG – član,

Nada Mihaljević, Zavod za poljoprivredu ŽZH – član,

Pero Ćorić, Grad Široki Brijeg – član,

Davor Vasilj, Općina Ljubuški – član,

Dragica Lebo, Općina Posušje – član,

Mile Pejić – općina Grude

Dubravko Vukojević, PZ Plodovi zemlje – član.

Mario Brekalo, Udruga za razvoj, okoliš i kulturu EKO ZH- član,

Mario Prlić, Udruga kozara Alpina – član.

Sadržaj:

KRATICE i AKRONIMI	6
1. Uvod.....	9
2. Metodologija.....	9
3. Naziv dokumenta.....	11
4. Ex ante ocjena	13
5. Snage, slabosti, prilike i prijetnje (SWOT) i utvrđivanje potreba.....	15
5.1. Snage, slabosti, prilike i prijetnje (SWOT ANALIZA) – potrebe.....	15
5.1.1. Opis postojećeg stanja u programskom području (županija Zapadnohercegovačka) – na temelju dostupnih informacija iz različitih izvora	15
5.2. Osnovna infrastruktura u ruralnom području	17
5.2.1. Komunalna infrastruktura.....	17
5.2.2. Prometna infrastruktura	18
5.2.3 Društvena infrastruktura	18
5.2.4 Informacijsko- komunikacijska infrastruktura	18
5.2.5. Strateško planiranje na općinskoj/gradskoj razini	19
5.2.6. Lokalne Akcijske Grupe (LAG).....	19
5.2.7. Ruralni turizam (agroturizam i seoski turizam).....	19
5.2.8. Gospodarsko stanje.....	20
5.2.9. Vanjskotrgovinska bilanca	20
6. Analiza stanja u poljoprivredi, šumarstvu i prehrambeno-prerađivačkoj industriji.....	21
6.1. Struktura poljoprivrednih gospodarstava i društveno ekonomskih pokazatelji.....	21
6.2. Struktura poljoprivrednih gospodarstava.....	21
6.3. Gospodarski pokazatelji	22
6.4. Zaposlenost i plaće	23
6.5. Investicije – tehničko tehnološka obnova.....	23
6.6. Biljna proizvodnja	23
6.6.1. Voće.....	24
6.7. Stočarska proizvodnja.....	25
6.8. Ekološka i integrirana proizvodnja.....	25
6.9. Posebne oznake kvalitete hrane	26
6.10. Područja s otežanim uvjetima gospodarenja	26
6.11. Vodni resursi.....	27
6.12. Upravljanje rizikom.....	28

6.13.	Prehrambeno-prerađivačka industrija	28
6.13.1.	Strukturni pokazatelji	28
6.13.2.	Prerada na obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima (OPG)	30
6.14.	Šumarski sektor	30
7.	SWOT analiza	33
	Snage utvrđene u programskom području	33
	Slabosti utvrđene u programskom području	34
	Prilike utvrđene u programskom području	36
	Prijetnje utvrđene u programskom području	37
8.	Procjena potreba - Lista potreba utvrđenih kroz SWOT	38
9.	Veza sa strateškim dokumentima niže i više razine	41
9.1.	Usklađenost s općinskim, županijskim FBiH i BiH strateškim dokumentima i s pravnom stečevinom EU (broj pravnoga akta EU)	41
10.	VIZIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE	43
11.	STRATEŠKI DIO	44
12.	STRATEŠKI CILJEVI – MJERE –OPERACIJE	45
12.1.	Strateški cilj 1: Podizanje konkurentnosti poljoprivrede i ukupnog razvitka ruralnih područja.....	45
12.2.	Strateški cilj 2. Osigurati održivo upravljanje prirodnim resursima i klimatskim promjenama	61
12.3.	Strateški cilj 3: Postići uravnotežen teritorijalni razvoj ruralnih područja, uključujući stvaranje i očuvanje radnih mjesta.....	66
13.	Indikativni akcijski plan	80
14.	Financijski plan – višegodišnji financijski okvir (VFO)	84
15.	Trogodišnji akcijski plan 2020.-2022. godina	85
16.	PLAN EVALUACIJE	92
17.	PRILOZI	96

KRATICE I AKRONIMI

ANC	Područja s prirodnim ograničenjima (<i>eng. Areas with Natural Constrains</i>)
APM	Alat za mjere poljoprivredne politike (<i>eng. Agri Policy Measured Tool</i>)
BD BiH	Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine
BDP	Bruto domaći proizvod
BDV	Bruto dodana vrijednost
BHAS	Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine
BiH	Bosna i Hercegovina
CEFTA	Sporazum o slobodnoj trgovini centralne Europe(<i>eng. Central European Free Trade Agreement</i>)
EC	Europska komisija (<i>eng. European Commission</i>)
EFTA	Europska asocijacija za slobodnu trgovinu (<i>eng. European Free Trade Association</i>)
EU	Europska unija
EP	Evaluacijski program
FADN	Mreža računovodstvenih podataka s posjeda (<i>eng. Farm Accountancy Data Network</i>)
FAO	Organizacija za hranu i poljoprivredu u okviru Ujedinjenih naroda (<i>eng. Food and Agriculture Organization of the United Nations</i>)
FAMZ	Federalni agromediteranski zavod Mostar
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
FMPVŠ	Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva
FZS	Federalni zavod za statistiku
GLOBALG. A.P.	GLOBAL <i>Good Agricultural Practice</i>
HA	Hektar
HACCP	Analiza opasnosti i kritične kontrolne točke (<i>eng. Hazard Analisis and</i>

	<i>Critical Control Point)</i>
IFAD	Međunarodna fondacija za razvitak poljoprivrede (<i>eng. International Fund for Agriculture Development</i>)
IP	Integralna proizvodnja
IPA	Instrument pretpristupne pomoći (<i>eng. Instrument for pre-accession assistance</i>)
IPM	Integralna zaštita bilja od bolesti i štetnika (<i>eng. Integrated Pest Management</i>)
KM	Konvertibilna marka
LAG	Lokalna akcijska skupina
LFA	Less-favoured-areas – manje povoljna područja
LPIS	Sustav za identifikaciju zemljišnih parcela (<i>eng. Land Parcel Information System</i>)
M	Mjera
mnv	Metara nadmorske visine
MG	Ministarstvo gospodarstva ŽZH
MPUGiZO	Ministarstvo prostornog uređenje, graditeljstva i zaštite okoliša ŽZH
MSP	Mala i srednja poduzeća
MVTEO	Ministarstvo vanjske i ekonomskih odnosa BiH
MZ	Mjesna zajednica
OECD	Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj (<i>eng. Organisation for Economic Cooperation and Development</i>)
OPG	Obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo
ORR	Odbor za ruralni razvoj
PDO	Zaštita izvornosti (<i>eng. Protection Denomination of Origin</i>)
PGI	Zaštita zemljopisnog podrijetla (<i>eng. Protected Geographical Indication</i>)
PM	Podmjera
PTIS	Poljoprivredno tržišni informacijski sustav

RASFF	Sustav za brzo uzbunjivanje za hranu i stočnu hranu (eng the Rapid Alert System for Food and Feed)
RK	Registar klijenata
RPG/RK	Registar poljoprivrednih gospodarstava/Registar klijenata
RS	Republika Srpska
SEA	Socio-ekonomska analiza
SIDA	Agencija za internacionalnu kooperaciju Kraljevine Švedske
SZZB	Sredstva za zaštitu zdravlja bilja
TSG	Zaštita tradicionalnog ugleda hrane (eng. <i>Traditional Speciality Guaranteed</i>)
USAID	Agencija za pomoć vlade Sjedinjenih Američkih Država (eng United States of America Aid)
WTO	Svjetska trgovinska organizacija
UN	Ujedinjeni narodi
UNDP	Razvojni program Ujedinjenih naroda (eng. <i>United Nations Development Programme</i>)
VL	Vrijednosni lanac
ZPP	Zajednička poljoprivredna politika
ŽZH	Županija Zapadnohercegovačka

1. Uvod

Imajući u vidu perspektivu budućeg razvitka u kontekstu proklamiranog EU puta BiH, Vlada Županije Zapadnohercegovačke (*u daljnjem tekstu: ŽZH*) povjerila je mjerodavnom Ministarstvu gospodarstva pripremu strateškog dokumenta ruralnog razvitka pod nazivom „**Strategija ruralnog razvitka Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2020.-2030. godine**“. U ovoj ili idućoj godini očekuje se dobivanje statusa BiH kao zemlje kandidata za punopravno članstvo u EU. Predpristupno razdoblje zahtijeva od svih razina vlasti posjedovanje strateških planskih dokumenata ili jasnih strateških opredjeljenja za sljedeće programsko (predpristupno) razdoblje.

Vlada ŽZH i ministar gospodarstva su donijeli odgovarajuće odluke i akte: memorandum o razumijevanju između Ministarstva gospodarstva i Sveučilišta u Mostaru – ustrojbene jedinice Agronomskog i prehrambeno – tehnološkog fakulteta. Odgovorna osoba – voditelj izrade Strategije je **prof.dr.sc. Marko Ivanković**.

Ministar je izdao Rješenje o imenovanju Odbora za ruralni razvoj za izradu Strategije ruralnog razvitka ŽZH od 22.2.2019. godine. Izradom ovoga dokumenta ŽZH dobiti će platformu za buduće projekte koji će biti temelj bržega ukupnog ruralnog razvitka, povećanja zaposlenosti, poboljšanja infrastrukture i konačno – podizanja ukupne kvalitete života svih građana ŽZH.

Strategijom ruralnog razvitka ŽZH u prvom dijelu je analizirano postojeće stanje, napravljena SWOT analiza na temelju koje su utvrđene potrebe. Utvrđeni su strateški ciljevi i prioriteti, a sami dokument sadrži mjere i operacije. Dokument je usklađen s općinskim, županijskim razvojnim dokumentima kao i s dokumentima na razini FBiH i BiH. Također, sve mjere su usklađene s **Uredbama EU 1303/2013, 1305/2013 i 1307/2013** i drugim odgovarajućim uredbama EU. Na ovaj način osiguravamo strateške poveznice razvojnih ciljeva s legislativom EU i otvaramo mogućnosti korištenja predpristupnih fondova EU.

2. Metodologija

U izradi Strategije ruralnog razvitka ŽZH korištena je standardizirana Metodologija za integrirano planiranje lokalnog razvoja (MiPRO), prihvaćena i preporučena od entitetskih vlada i Saveza općina i gradova. MiPRO metodologija je u cijelosti usklađena s postojećim propisima kojima je definirano planiranje razvoja na lokalnoj razini. Nositelj procesa izrade je Ministarstvo gospodarstva ŽZH i implementacije strategije, uz maksimalno sudjelovanje svih relevantnih aktera lokalne zajednice. MiPRO metodologija je u cijelosti usklađena i s glavnim načelima i pristupom strateškom planiranju koje promovira Europska unija.

Vodeća su načela na kojima se temelji Strategija ruralnog razvitka:

I. Pametan rast - strateški cilj 1. - Poticati konkurentnost poljoprivrede i ukupnog ruralnog razvoja.

II. Održiv rast - strateški cilj 2.- Osigurati održivo upravljanje prirodnim resursima i klimatskim promjenama

III. Uključiv rast – strateški cilj 3.- Postići uravnotežen teritorijalni razvoj ruralnih područja, uključujući stvaranje i očuvanje radnih mjesta

Pametan i održiv rast integrira ekonomski i okolišni aspekt, dok načelo socijalne uključenosti podrazumijeva jednake mogućnosti za sve i jednakost u smislu identificiranja potreba i interesa socijalno isključenih skupina stanovništva ruralnih područja ŽZH. U izradi Strategiji korišteno je načelo „*odozdo prema gore*“ (*bottom up*) što znači da je participacija osigurana putom intenzivnog sudjelovanja članova ORR-a kao predstavnika udruga i javnosti.

Polazna osnova za izradu Strategije ruralnog razvitka ŽZH je bila analiza postojećih strateških dokumenata općinske, županijske razine vlasti. Također, analizirani su strateški dokumenti viših razina vlasti FBiH i BiH. Poseban naglasak je stavljen na usklađivanje mjera i podmjera s postojećom legislativom EU koju BiH polako ali sigurno implementira u svoje zakonodavstvo.

Strategija ruralnog razvitka uvažava postojeću razinu ukupne razvijenosti ŽZH i ukupne financijske mogućnosti proračuna. S tim u svezi je planiran višegodišnji financijski okvir namijenjen financiranju ruralnog razvitka ŽZH. Postojeći financijski okvir je dobra osnova za uključivanje sredstava predpristupnih fondova EU nakon dobivanja BiH statusa zemlje kandidata.

Akcijski plan za tri (3) godine je upravo uvažio financijska ograničenja. Na temelju toga okvira izdvojene su mjere ruralnog razvitka koje financira izravno proračun ŽZH.

U završnom dijelu, a prema pravilima EU, predviđena je evaluacija i monitoring Strategije ruralnog razvitka županije ŽZH za programsko razdoblje 2020. 2030. godina.

3. Naziv dokumenta

„Strategija ruralnog razvitka Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2020. – 2030.“

BOSNA I HERCEGOVINA – FEDERACIJA BiH – ZAPADNOHERCEGOVAČKA ŽUPANIJA

Geografsko područje obuhvaćeno programom

ZAPADNOHERCEGOVAČKA ŽUPANIJA

Opis:

Županija Zapadnohercegovačka je smještena je na jugozapadu Bosne i Hercegovine i njezina ukupna površina pokriva 1.362,20 km². Općine Ljubuški, Grude i Posušje su granične općine prema EU odnosno prema Republici Hrvatskoj. Prema studiji UNDP – „**Ruralni razvoj u Bosni i Hercegovini: mit ili realnost**“¹: napisano je sljedeće:

„Oko 60 posto stanovništva živi u ruralnim područjima, bilo da su ona definirana kao sela ili kao rijetko naseljene općine, i samo Crna Gora, Irska i Finska imaju veći udio ruralnog stanovništva“ (str. 9).

Prema dostupnim podacima ŽZH je prema kriterijima OECD-a ruralno područje s izuzetkom općinskih/gradskih/županijskih središta Široki Brijeg, Posušje, Grude i Ljubuški. Ukupan broj stanovnika prema zadnjem popisu iz 2013. godine iznosi 94.898 (procjena u 2017. godini – 93.696²). Ukupno postoje 102 naseljena mjesta. Gustoća naseljenosti je 68,8 stanovnika na km².

Gradsko središte Široki Brijeg (MZ Lijeva Obala-7.600 i MZ Desna Obala 4.100 stanovnika ili 11.700 stanovnika), prema kriterijima OECD-a može se svrstati u urbano područje. Znači, 40,46% općine je urbano područje, dok ostatak od 69,54% stanovništva živi na selu.

¹ http://hdr.undp.org/sites/default/files/nhdr_bih_web.pdf.

² Izvor podataka: Za naseljena mjesta i površinu - Statistički godišnjak FBiH 2017., za stanovništvo - Saopćenje 14.2.1. od 31.08.2017., Procjena ukupnog broja stanovnika u Federaciji BiH 2017, stanje sredina godine.

Gradsko središte Ljubuški (MZ Ljubuški I, Ljubuški II i Ljubuški III) imaju prema procjenama cca 4.198 stanovnika ili 15,26%, što se može svrstati u urbano područje. Ipak, najveći dio stanovništva živi u 31 naseljenom mjestu ili 84,76%.

Općina Grude - MZ Grude- naselja: Grude grad, Pešija, Otok, Cere, Ćorluke, Cere, Lončaci, Krštelica, Boboška imaju 3.055 stanovnika ili 18,03 %, što se može smatrati urbanim područjem. Ostatak od 81,97% stanovništva živi u ruralnim područjima.

Općina Posušje – nema dostupnih podataka o broju domaćinstava i stanovnika po mjesnim zajednicama. Stručnjaci zaposleni u općini Posušje procjenjuju da je oko 20% stanovništva općine naseljeno u općinskom središtu dok 80% živi u ruralnim područjima

Zaključno: ŽZH ima: 24,50% (22.593) stanovništva živi u općinskim/gradskim/županijskom središtu. Dakle, 75,50% ili 70.743 stanovnika živi u ruralnom području županije.

Karta Zapadnohercegovačke županije

Izvor:https://www.google.ba/search?source=hp&ei=O4n1XPbIGcGsgSzs5bQBQ&q=karta+hercegovačka&oq=karta+zapanoher&gs_l=psy-ab.1.0.33i160l2.1823.8262..11256...0.0..0.525.2579.4j10j4-1j1.....0....1.gws-wiz.....0..35i39j0i131j0j0i203j0i13j0i13i30j0i13i5i30j0i8i13i30j0i13i10i30.RhH8Xaczu5A

4. Ex ante ocjena

Opis postupka, uključujući određivanje vremenskog okvira glavnih događaja, okvirno izvješće, u skladu s ključnim etapama razvoja programa ruralnog razvoja.

Tijekom siječnja i veljače 2019. potpisan je Ugovor između Ministarstva gospodarstva ŽZH i Sveučilišta u Mostaru – Agronomski i prehrambeno-tehnološki fakultet. Nakon toga imenovan je Odbor za Ruralni Razvoj (ORR ŽZH) u koji su ušli stručnjaci iz općinskih službi, županijskih ministarstava (gospodarstva, obrazovanje, prostornoga uređenja i zdravstva), te predstavnici udruga.

Obveza ugovora je bila provesti ex-ante evaluaciju Strategije i procjenu razvojnih potencijala na temelju analize postojećeg stanja (socioekonomska analiza- SEA). Ex-ante evaluacija je sastavni dio strateškog planiranja s ciljem doprinosa kvaliteti izrade konačnoga dokumenta.

Sastanci ORR-a su bili kako slijedi: Posušje (općina) dana - 28.2.2019. godine, Grude 29.3.2019.; Ljubuški 30.4.2019. Dana 7.6.2019. godine je održan prošireni sastanak ORR-a u Širokom Brijegu koji je bio otvoren za javnost, medije i sve zainteresirane dionike. Završni sastanak na kome je razmatran akcijski plan i ukupna provedba Strategije održan je u Posušju dana 8.7.2019. godine

Ex-ante evaluacija je administrativno nadgledana od strane skupine za upravljanje projektom sastavljene od predstavnika Ministarstva gospodarstva (Odsjek za planiranje). Kao što je rečeno, ex-ante evaluacija uključuje pripremu preporuka za jačanje intervencijske logike i opravdanja nacрта Strategije ruralnog razvoj ŽZH.

Opći je stav svih dionika ORR-a pripremiti Strategiju ruralnog razvitka ŽZH u skladu s očekivanim dobivanjem statusa zemlje kandidata BiH. To je onda opredjeljenje za zajedničku poljoprivrednu politiku EU (CAP)³. Ex ante evaluacija je provedena u tri (3) faze: bilateralni sastanci sa djelatnicima Ministarstva gospodarstva vezano za poglavlja i mjere Strategije, te održavanje radionica s ORR-om i programiranje. Veliki problem nam je bilo prikupljanje adekvatnih podataka, a vrlo često smo morali uvažiti mišljenja eksperata.

ORR je posebnu pozornost obratio na:

- Analizu postojećega stanja i uvažavanje već postojećih donesenih strateških dokumenata koji su bitni za ukupan ruralni razvitak ŽZH;
- Zajedničkim naporima je procijenjeno postojeće stanje ŽZH (ili programsko područje) – poljoprivreda, šumarstvo, okoliš i prirodni resursi, ruralni turizam; postojeća infrastruktura, SWOT analiza i procjena potreba);

³ CAP-Common Agriculture Policy- Zajednička poljoprivredna politika- ZPP

- Povezanost Strategije s dokumentima na razini općina i ŽZH. Također, naglasak je dan na „*otvorenost*“ Strategije prema strateškim dokumentima viših razina vlasti FBiH i BiH;
- Strateški ciljevi su usklađeni sa relevantnim ciljevima ZPP-a;
- Na temelju usuglašanih strateških ciljeva (3) usuglašeni su prioriteta (6);
- Lista mjera, podmjera i operacija je proistekla iz SWOT analize;

Kompletni nacrt ex-ante evaluacijskog izvješća je dostavljen u lipnju 2019. Analiza postojećeg stanja i socio-ekonomska analiza (SEA) rađeni su paralelno suočavajući se s velikim problemom – nedostatak adekvatnih statističkih podataka.

5. Snage, slabosti, prilike i prijetnje (SWOT) i utvrđivanje potreba

5.1. Snage, slabosti, prilike i prijetnje (SWOT ANALIZA) – potrebe

5.1.1. Opis postojećeg stanja u programskom području (Županija Zapadnohercegovačka - ŽZH) – na temelju dostupnih informacija iz različitih izvora

- ***Društveno gospodarsko stanje***

Teritorij

Na temelju kriterija ruralnosti (OECD, FAO, EUROSTAT) te za potrebe izrade strateškog programa i praćenja utjecaja mjera ruralnog razvoja 75,50% područja definirano je kao ruralno područje, a samo 24,50% kao gradska/općinska/županijsko područje urbanih aglomeracija.

Stanovništvo

Prema popisu stanovništva iz 2013. godine u ŽZH je živjelo 94.898 stanovnika (tablica 4.), od kojih je 24,50% stanovništva živi u gradskom području urbanih općinskih/gradskih središta, a 75,50 % u ruralnom području. ŽZH bilježi nisku prosječnu gustoću naseljenosti od 68,8 stanovnika/km² (FZPPR, sredina 2019.). Međutim gustoća naseljenosti po općinama iznosi: Grude – 77, Ljubuški 94, Posušje 44 i Široki Brijeg 75 stanovnika na km² (tablica 1.).

Tijekom rata (1992. - 1995.) stanovništvo i gospodarstvo ruralnih područja neznatno su promijenili gustoću naseljenosti iz razloga što je dio stanovništva iz drugih dijelova BiH doselio na područje ŽZH. Prema starosnim skupina u ruralnom području, stanovnika mlađih od 15 godina je 20% (18.821), između 15-64 godine 67,00% (62.662), a starijih od 65 godina 13,00 % (12.506)⁴. (tablica 2.).

Nacionalna struktura prema popisu iz 1991. godine: Hrvati - 86.164, Srbi – 231, Bošnjaci – 1.611, Jugoslaveni – 278 i ostali – 708. Ukupno stanovništvo: 88.992. Prema popisu iz 2013. godine nacionalna struktura stanovništva ŽZH: Hrvati – 93.725, Srbi – 101, Bošnjaci – 718, ne izjašnjava se – 66, ostali – 124, nepoznato - 164 i ukupno 94.898 stanovnika. Radno sposobnoga stanovništva ima u ŽZH 64.101 ili 68,40%. (tablice 3.,4. i 6.)

⁴ Izvor: Federalni zavod za statistiku, Procjena ukupnog broja prisutnog stanovništva prema starosti, spolu i županijama, 30.06.2016. godine

Migracije

Od popisa stanovništva 2013. godine do danas , ukupno je **1.202** osobe su promijenile prebivalište unutar ŽZH. Ne postoje adekvatni pouzdani pokazatelji za preciznu procjenu migracija iz ruralnih područja prema općinskim središtima.

Obrazovanje

Razina obrazovanja u ruralnim područjima je u prosjeku mnogo niža u usporedbi s urbanim područjima. Udio osoba koje su završile samo osnovnu školu u dobi od 15 i više godina u ukupnom stanovništvu je u ruralnim područjima dva put viša u odnosu na urbana područja, što govori o regionalnim razlikama.

Trenutno 2018/19 u osnovne škole upisano je na području ŽZH 7.859 učenika. U srednjim školama je upisan ukupan broj učenika u školskoj 2018./2019. godini je 3.312 učenika u 162 odjela, što daje prosjek od oko 20 učenika po odjelu.

Na području ŽZH djeluje jedna članica Sveučilišta u Mostaru – Akademija likovnih umjetnosti (ALU).

Zaposlenost

U 2017. stopa zaposlenosti pokazuje udio radno sposobnog stanovništva koja je u radnom odnosu. U 2017. godini u ŽZH je stopa zaposlenosti za osobe u dobi od 15 do 64 godina bila 28,40%, što je vrlo nisko ili 2,25 puta manje od prosjeka EU-28 (64,12%) u **tablici 8**. Ukupan broj zaposlenih u ŽZH je 18.191 osoba s prosječnom plaćom 759,00 KM (2016.) i 789,00 u 2018. godini. Radno sposobnoga stanovništva ima u 64.101 osoba, što znači da je stopa zaposlenosti 28,40%. U starosnoj strukturi imamo 62.662 osobe u dobi od 15- 64 godine (**tablice 8. i 11.**) Ukupan broj osoba u kategoriji radna snaga (zaposleni + nezaposleni) iznosi 29.417 osoba od čega je njih 11.226 nezaposleno. Stopa nezaposlenosti iznosi 38,20% (prosjeak EU – 4,6%)- **tablica 9**.

5.2. Osnovna infrastruktura u ruralnom području

5.2.1. Komunalna infrastruktura

Vodoopskrba i odvodnja

Prema dostupnim podacima ŽZH na vodoopskrbnu mrežu (primarnu i sekundarnu) priključeno je 76% stanovništva Županije, od čega:

- ✓ Široki Brijeg - 68%,
- ✓ Posušje 70%,
- ✓ Ljubuški 79% i
- ✓ Gruda 93%⁵.

Po pitanju vodoopskrbe stanovništva najlošije stanje je u Širokom Brijegu, dok je najbolja situacija na području općine Grude. U navedenom programskom razdoblju cilj je da svi stanovnici ŽZH u svim područjima imaju riješeno pitanje vodoopskrbe.

Puno gora je situacija po pitanju kanalizacijske mreže i odvodnje otpadnih voda. Naime, samo 13% stanovništva ŽZH je priključeno na kanalizacijsku mrežu. Najviši stupanj priključenosti na kanalizacijsku mrežu ima općina Ljubuški (28%), a potom slijede Grude (11%) i Široki Brijeg (9%). Na području općine Posušje kanalizacijska mreža još uvijek nije razvijena⁶.

Elektroopskrba

Opskrba električnom energijom na području ŽZH je zadovoljavajuća. Neovisno o tome⁷, potrebno je provoditi aktivnosti na izgradnji novih dalekovoda (110, 220 i 499 kV mreža) kao i na izgradnji i priključivanju novih trafostanica na 110 kV i 220 kV mrežu. Ovisno o rastu gospodarstva nametnut će se pitanje kvalitetnije opskrbe električnom energijom posebice u poslovnim zonama i ruralnim područjima.

Zbrinjavanje otpada

Pitanje otpada će biti jedno od ključnih pitanja u sljedećem 10-godišnjem programskom razdoblju. Sve 4 općine, (odnosno ŽZH) nemaju adekvatno riješeno pitanje otpada. S jedne strane nema deponije za otpad animalnoga podrijetla, iako postoje značajni preradbeni kapaciteti mesne industrije na području ŽZH. Također, pitanje regionalne deponije nije riješeno. Sustav odvajanja otpada (staklo, papir, plastika i ostalo) također nije uveden. Zbrinjavanje otpada je za sada riješeno na razinama jedinica lokalne samouprave. Općina Ljubuški je sustav prikupljanja i zbrinjavanja otpada povjerila poduzeću „ALBA“ d.o.o. na načelu javno-privatnog partnerstva. Općina je 100% pokrivena organiziranim prikupljanjem otpada. Grad Široki Brijeg otpad zbrinjava odvozom na deponiju Ubork na području grada Mostara (Bijelo polje). Neka naselja grada Širokoga Brijega nisu pokrivena organiziranim odvozom otpada. Općina Posušje također ima 100%-tnu pokrivenost organiziranim prikupljanjem otpada i zbrinjavanje obavlja dijelom javna ustanova, a u drugim dijelovima privatna tvrtka „Ladanušić“ d.o.o. kroz javno-privatno partnerstvo. U općini Grude poslove organiziranoga odvoza otpada radi JP „Komunalno“, Grude.

⁵ Izvješće o razvoju Županije Zapadnohercegovačke za 2017.

⁶ Izvješće o razvoju Županije Zapadnohercegovačke za 2017.

⁷ Strategija razvoja Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2014. – 2020.

Županija je također započela s izradom Županijskog plana upravljanja otpadom, a u njemu će se predvidjeti potrebne mjere i aktivnosti na podizanju kvalitete zbrinjavanja otpada.

Izvor: Plan razvitka turizma Županije Zapadnohercegovačke, str.11.-12.

5.2.2. Prometna infrastruktura

U ŽZH 1.193 km cesta klasificirane su u javnom cestovnom sustavu: 0,00 km autoceste, 107 km magistralnih cesta - 148 km regionalnih cesta (ukupno: magistralnih i regionalnih – 255 km) i 683 km lokalnih. Prosječna gustoća cesta u ŽZH je 876 m / km².

Prosječna gustoća nerazvrstanih cesta u ŽZH je 501 m/km², nejednako raspoređena na županijskoj razini, najniža je u općini Široki Brijeg - 412,80, Posušje – 414,23, Ljubuški – 532,97 i Grude 797,10 m/km²). Prosječna dužina nerazvrstanih cesta u ŽZH je 7,29 m/stanovniku. Kao i u razlikama u gustoći i duljini nerazvrstanih cesta po stanovniku u županijama, postoje značajne razlike i u njihovom stanju.

5.2.3. Društvena infrastruktura

Zbog depopulacije, utjecaja rata i dugoročne gospodarske krize, došlo je do propusta u održavanju infrastrukture (javne zelene površine, pješačke i biciklističke staze, otvorenih odvodnih kanala, tržnica, parkirališta), socijalnih i kulturnih sadržaja (društveni domovi, vatrogasni domovi, dječji vrtići i igrališta i sportski i zabavni sadržaji), što je rezultiralo u slaboj dostupnosti osnovnih usluga za lokalno ruralno stanovništvo.

Općenito stanje osnovnih objekata, društvene i fizičke infrastrukture u ruralnim područjima nedovoljno je za nastale potrebe ruralnih sredina i ukoliko se ne poboljša bit će i dalje čimbenik u napuštanju ruralnih sredina i nedostatka socijalne uključenosti.

5.2.4. Informacijsko- komunikacijska infrastruktura

Programi ruralnog razvitka diljem EU u prvim prioritetima ističu razvitak pametnih sela, a to znači širokopojasni internet dostupan stanovništvu ruralnih područja EU.

Prema studiji pokrivenosti širokopojasnom infrastrukturom Europe, ŽZH je malo iza prosjeka EU u ukupnom standardu i ukupnom fiksnom standardnom širokopojasnom pokrivenosti (97,5% u ŽZH u odnosu na 99,4% u EU-27 i 94,1% u ŽZH u odnosu na 95,5% u EU-27), ali znatno iza prosjeka EU u ukupnom NGA pokrivenosti (19,1% u ŽZH u odnosu na 53,1% u EU-27). ŽZH Strategija širokopojasnog pristupa, u skladu s Digital Agenda za Europu (DAE), uspostavila je 50% NGA kao svoj Europa 2020 cilj. Broj i gustoća širokopojasnih priključaka neravnomjerno je raspoređena diljem ŽZH.

Izvor: Program ruralnog razvitka ŽZH za razdoblje 2014.-2020., str.66.

5.2.5. Strateško planiranje na općinskoj/gradskoj razini

Strateškim i planskim dokumentima na općinskoj/gradskoj razini identificirane su potrebe na mikrorazini. U skladu s potrebama predviđene su mjere i podmjere za rješavanje uočenih potreba i ostvarivanje strateških ciljeva.

Općina Ljubuški je donijela strateški dokument pod nazivom „**Strategija poljoprivrede i ruralnog razvoja općine Ljubuški za period 2018.-2022**“. U tijeku su i drugi projekti. Općina Posušje je izradila program „**Višenamjensko vrednovanje tala u općini Posušje**“.

U Gradu Širokom Brijegu i općini Grude također su planirani projekti od strateškog značaja. S druge strane sve općinske/gradske strategije su vertikalno povezane sa strateškim dokumentima na razini županije, odnosno entiteta i BiH. Za strateško razdoblje 2020.-2030. godine jasno će biti istaknuti prioriteti u akcijskom planu za tri (3) godine.

Kao i svaki drugi strateški dokumenti Strategija je podložna ažuriranjima, odnosno evaluaciji i monitoringu a sve u cilju revidiranja strateških planskih dokumenata i njihovoj prilagodbi novonastaloj situaciji. Financijski i administrativni kapaciteti jedinica lokalne samouprave uvelike se razlikuju i one imaju vrlo malo iskustva u provedbi projekata koje financira EU.

5.2.6. Lokalne akcijske grupe (LAG)

U skladu s opredjeljenjem BiH za EU put potrebno je na razini mehanizma koordinacije usuglasiti i pripremiti legislativu koja podrazumijeva LEADER pristup u politici ruralnog razvoja BiH. Nakon očekivanoga dobivanja statusa zemlje kandidata otvaraju se predpristupni fondovi koji će obuhvatiti aktivnosti LAG-ova.

Lokalne akcijske grupe (LAG-ovi) obuhvaćaju aktivnosti za specijalizaciju, obrazovanje, izradu razvojnih studija, promotivne aktivnosti, plaće zaposlenika, operativne troškove, uredski materijal i opremu. U državama članicama se provode projekti iz svojih lokalnih razvojnih strategija.

Uočene slabosti koje se odnose na administrativne kapacitete, kao i treninzi o javnoj nabavi za uspješnu provedbu lokalnih razvojnih strategija morat će se rješavati. Proces kreiranja politike ruralnog razvoja u lokalnoj zajednici još uvijek je nedovoljno razvijen, a razina mogućnosti ljudskih potencijala na lokalnoj razini je vrlo niska.

5.2.7. Ruralni turizam (agroturizam i seoski turizam)

Diversifikacija djelatnosti u ruralnim područjima podrazumijeva razvitak turizma. Obiteljska poljoprivredna gospodarstva (OPG) u cilju stabilizacije prihoda pribjegavaju diversifikaciji svoje djelatnosti ponudom turističkih sadržaja – agroturizam (veza između poljoprivredne proizvodnje OPG-a i izravne potrošnje kroz turističku ponudu).

S druge strane u naseljenim mjestima (selima) postoje gospodarstva koja nemaju poljoprivrednu proizvodnju ali razvijaju turističku ponudu u seoskom prostoru. Agroturizam i seoski turizam su dvije bitne sastavnice ruralnog turizma.

Ruralni turizam ŽZH je na početku i nedovoljno razvijen, što je posljedica dugogodišnjeg zapostavljanja ruralnih područja i obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava. Enogastronomija obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava kao turistički proizvod je još uvijek nedovoljno razvijena i neistražena.

5.2.8. Gospodarsko stanje

Županija Zapadnohercegovačka je druga (2.) najrazvijenija županija u Federaciji BiH (odmah iza Sarajevske županije). BDP po stanovniku iznosi 4.000 € ili 8.107 KM/po stanovniku. Tako je trenutni životni standard građana BiH i u zemljama regije daleko ispod prosjeka EU-28 i kreće se od 60% u ŽZH do 31,39% u Bosni i Hercegovini i Albaniji. (tablica 41).

Ukupna bruto dodana vrijednost (BDV) iznosila je 65.459.196 KM u 2017. godini. Tijekom razdoblja od četiri godine (2014.–2017.), intermedijarna potrošnja vrijednosti poljoprivredne proizvodnje ŽZH pala je s 52,45 % u 2014. na 44,82 % u 2017. godini, dok podaci BDV izneseni u istom razdoblju prikazuju povećanje s 47,55% u 2014. na 55,45. % u 2017.

Prosječna proizvodnost rada (**mjerena kao omjer BDV i broja zaposlenih osoba**) za 2017. godinu u ŽZH iznosila je u prosjeku 109.412 KM/osobi što je nerealan podatak i neće biti korišten u daljnjim razmatranjima. Prema podacima iz Eurostata, prosječna produktivnost rada za EU-27 iznosi **51.719 EUR/osobi** što je na većoj razini od EU.

5.2.9. Vanjskotrgovinska bilanca

ŽZH kontinuirano bilježi deficit u trgovinskoj bilanci. Ekonomska kriza je dodatno utjecala na nastavak tog negativnog trenda. Prema podacima FZS⁸-u, ukupan izvoz robe iz ŽZH u 2017 iznosio je 517.213.215 KM što čini 7,13% ukupnog izvoza FBiH, dok je uvoz iznosio 1.404.622.481 KM što čini 11,30% ukupnog uvoza, što znači da je pokrivenost uvoza izvozom 36,82%. Deficit – 887.409.266 KM uvoza i pokrivenost uvoza izvozom iznosi 36,82%. Ukupna robna razmjena je negativna (-887.409.266 KM) (tablica 15.).

U 2017. godini najznačajnija su tržišta razmjene poljoprivredno-prehrambenih proizvoda zemlje EU-a. Europska unija je i dalje glavni vanjskotrgovinski partner BiH i u ukupnom opsegu robne razmjene sudjeluje sa 65%, a slijede zemlje potpisnice sporazuma "CEFTA 2006" sa 14%, dok ostale zemlje čine 21%. Izvoz u EU ostvaruje učešće sa 72 % u ukupnom BiH izvozu, a uvoz iz zemalja EU sudjeluje sa 61 % u ukupnom BiH uvozu.

⁸ Federalni zavod za statistiku (FZS)

6. Analiza stanja u poljoprivredi, šumarstvu i prehrambeno-prerađivačkoj industriji

6.1. Struktura poljoprivrednih gospodarstava i društveno ekonomskih pokazatelji

U strukturi poljoprivrednih gospodarstava (PG) njih 2.772 u 2017. godini se bavi poljoprivredom. Ta poljoprivredna gospodarstva u ŽZH koriste 44.365 ha poljoprivrednog zemljišta - obradivoga 22.153 ha (tablica 19.). Odnosno prosječno poljoprivredno gospodarstvo u ŽZH koristi 0,31 do 0,50 hektara poljoprivrednog zemljišta. To je znatno manje od prosjeka po gospodarstvu u cijeloj EU-28 (14,40 ha).

Prema podacima FSZ-a u 2017. godini po kategorijama korištenog zemljišta najzastupljenije su oranice i vrtovi s 14.851 ha (67,04%), slijede trajni pašnjaci s 22.212 ha (50,07%), te trajni nasadi s 1.104 ha (4,98%), te livade sa 6.198 ha (27,98%). (tablica 19.).

Obradive površine većine obiteljskih gospodarstava (OPG) su vrlo rascjepkane i često vrlo udaljene jedna od druge, što je jedan od razloga za neučinkovitost poljoprivredne proizvodnje. U 2012. godini poljoprivredna proizvodnja prosječnog poljoprivrednog gospodarstva odvijala se u prosjeku na **15** katastarskih čestica.

6.2. Struktura poljoprivrednih gospodarstava

Uvidom u Registar poljoprivrednih gospodarstava⁹ (RPG/RK), vidljivo je da se veličina poljoprivrednih gospodarstava kreće oko 1,00 ha (1,09 ha), što je manje od prosjeka FBiH (1,97 ha).

Prema organizacijskom obliku poslovanja u 2018. godini najviše gospodarstava djelovalo je kao OPG čak 2.777 gospodarstava (85,82%), fizičke osobe- 222 (6,86%) i pravnih osoba (obrta, d.o.o, d.d.) 237 ili (7,32%). Prema ostalim organizacijskim oblicima u RPG/RK-a bilo je upisano 104 pravna subjekta 3 zadruge, 2 vjerske organizacije, 43 udruge i 4 ostala klijenta (tablica 37.).

Svi izneseni podatci nedvojbeno ukazuju na nizak stupanj organiziranosti PG-a , ponajprije OPG-a, zbog negativnih povijesnih konotacija bivših zadruga te odsustvo procesa uključivanja u više organizacijske oblike i druge vidove suradnje. U BiH ne postoji sustav FADN¹⁰ na temelju kojega bi bilo moguće izračunati prosječnu gospodarsku veličinu poljoprivrednog gospodarstva odrađena temeljem ukupne vrijednosti proizvodnje izražena kao standardni output (SO) po gospodarstvu.

⁹ Izvor: FMPVŠ, Sarajevo, 2019

¹⁰ FADN –Farm Accountance Dana Network – Mreža knjigovodstvenih podataka na farmama

Poljoprivreda i prehrambena industrija su važne gospodarske grane ekonomije BiH, njezinih entiteta i Brčko Distrikta, sa stajališta doprinosa ekonomiji, ukupnoj zaposlenosti i društveno-ekonomskom razvitku. BiH, **bruto dodana vrijednost (BDV)** poljoprivrede (zajedno sa šumarstvom i ribolovom), u proteklom razdoblju varirala je u apsolutnom iznosu (1,6 - 1,8 milijardi KM), ali generalno raste. Ipak, u relativnom smislu opada, zbog bržeg rasta BDV drugih, nepoljoprivrednih sektora (s 8,1% u 2006. godine, na 6,2% u 2015. godini). Pri tome, poljoprivreda ima veći značaj za Republiku Srpsku, nego za Federaciju BiH i Brčko Distrikt BiH (Agencija za statistiku BiH). **Federacija Bosne i Hercegovine:** U Federaciji BiH BDV poljoprivrede kretala se između 707 (2006.) i 857 milijuna KM (2015.), a njezino učešće u BDP Federacije BiH opada, i u 2015. godini je bilo 4,6%.

Izvor: Strateški plan ruralnog razvitka Bosne i Hercegovine (2018-2021) - Okvirni dokument, str.11.

Međutim, s obzirom da nakon rata nije bilo značajnijih sustavnih investicija u povećanje razine tehničke i tehnološke opremljenosti OPG-ova, jasno se nameće potreba upravo za ovakvim ulaganjima - tehničke i tehnološke opremljenosti. Kako bi se poboljšala konkurentnost i ekonomska održivost poljoprivrednih gospodarstava, daljnja tehnička i tehnološka modernizacija poljoprivrednih gospodarstava, i povećanje produktivnosti radne snage, kao i razina obrazovanja vrlo su bitni.

Federacija Bosne i Hercegovine: Prema statističkim podacima (*Federalni zavod za statistiku*) za 2015. godinu, u strukturi poljoprivrednog zemljišta od ukupno 1.181.000 ha, obradivo zemljište zauzima 747.000 ha ili 63,2% (oranice-njive i vrtovi 428.000 ha, voćnjaci 45.000 ha, vinogradi 5.000 ha, livade 267.000 ha), a neobrađivo 435.000 ha ili 36,8% (pašnjaci 432.000 ha i trstici i bare 2.000 ha). Prema podacima BH MAC-a za 2013. godinu, na prostoru FBiH ima oko 938,90 km² površina koje se smatraju miniranim.

Izvor: Strateški plan ruralnog razvitka Bosne i Hercegovine (2018-2021) - Okvirni dokument, str.13.

6.3. Gospodarski pokazatelji

Federacija Bosne i Hercegovine: Formalno, u poljoprivredi Federacije BiH su 2015. godine bila zaposlena samo 2.832 radnika (0,60 %), a neformalno (prema podacima ankete o radnoj snazi) još 53 tisuće radnika (10,60%).

Izvor: Strateški plan ruralnog razvitka BiH – okvirni dokument, str.11.

Visok udio stanovništva bavi se poljoprivredom i srodnim djelatnostima. Međutim, ŽZH je veliki uvoznik hrane kao i cijela BiH. Vrijednost poljoprivredne proizvodnje u ŽZH u 2018. godini iznosila je 33.589.489 KM, što je porast za 16% u odnosu na prethodnu godinu. U 2018. godini vrijednost biljne proizvodnje iznosila je 59,6% od ukupne vrijednosti poljoprivredne proizvodnje a vrijednost stočarske proizvodnje iznosila je 34,2%. Promatrano prema proizvodnim sektorima, udio biljne proizvodnje u ukupnoj vrijednosti poljoprivredne proizvodnje je rastao, dok je udio stočarstva i ukupne vrijednosti poljoprivredne proizvodnje kontinuirano padao.

6.4. Zaposlenost i plaće

Ukupan broj zaposlenih u ŽZH bio je u 2017. godini 18.440 osoba od čega je 307 registrirano kao zaposleni u poljoprivredi, šumarstvu i ribarstvu. To znači da svega 1,66, % zaposlenih radi u ovom sektoru. Ovakvu zaposlenost u poljoprivredi imaju visokorazvijene poljoprivrede Njemačke i Nizozemske. Međutim, ostali podatci kada se agregatno promatraju daju pravu sliku stanja u poljoprivredi i ruralnom razvitku ŽZH. Prosječna plaća zaposlenih je iznosila 789,00 KM, a u sektoru poljoprivrede, šumarstva i ribarstva nešto niža 774,00 KM

U tijeku izrade Strategije provedena je anketa na uzorku (**N=100**). Jedno od pitanja odnosilo se na minimalni mjesečni dohodak jedne obitelji u ruralnom području. Nakon obrade rezultata iz sve 4 općine ŽZH dobili smo iznos od **1.893,50 KM/mjesečno**. **To znači da je to zadovoljavajući dohodak jedne obitelji u ruralnom području koji osigurava o(p)stanak (tablica 18.).**

6.5. Investicije – tehničko tehnološka obnova

Investicije u fiksni kapital u poljoprivrednom sektoru u ŽZH procijenjene su na bazi ukupne potrošnje fiksnog kapitala na razini FBiH (71.044.000 KM). Dakle, procjena je da je ŽZH investirala 1/10 od toga (7.104.000 KM) u poljoprivredni sektor. Bruto investicije u fiksni kapital u 2017. godini iznosile su 8,39% od ukupne BDV u poljoprivredi.

6.6. Biljna proizvodnja

Prema načinu korištenja poljoprivrednog zemljišta u ŽZH u 2018. godini najzastupljenije su oranice i vrtovi sa 18.701 ha, što čini **67,18 %** ukupno korištenog poljoprivrednog zemljišta, dok voćnjaci čine samo 0,27 %, vinogradi 1,73 %, korištenog poljoprivrednog zemljišta. Produktivnost biljne proizvodnje je relativno niska, a prosječni prinosi osnovnih usjeva su ispod europskih razina. Jedan od ključnih problema u biljnoj proizvodnji je nedovoljno navodnjavanje, koje, nastavno na sve češće suše u prosjeku svakih 3-5 godina, rezultira značajnim štetama u ratarstvu i ovisno o intenzitetu i trajanju suše može i smanjiti prinose usjeva od 20-70 %.

Nerazvijenost sustava vodoopskrbe na poljoprivrednom zemljištu (izuzetak Ljubuško polje i Mostarsko blato), gdje **postoje vodonatapni sustavi čija ukupna dužina glavnih i sporednih kanala iznosi oko 490 km**), što je dodatni faktor potkrijepljen činjenicom da je samo 1,10 % od ukupnog korištenog poljoprivrednog zemljišta navodnjavano. Većina poljoprivrednika nema mogućnost ulaganja u infrastrukturu za navodnjavanje, taj je rizik posebno vidljiv tijekom ljetnih mjeseci. Zato je jedna od iskazanih potreba kroz SWOT analizu – **navodnjavanje poljoprivrednih kultura**.

Proizvodnja krumpira čini najveći udio u ukupnoj biljnoj proizvodnji. Tijekom razdoblja od 2015. do 2017. godine pod krumpirom je bilo prosječno 1.153 ha, s prosječnom proizvodnjom od 9.036 tona (urod 7,80 t/ha). Statistički podatci o proizvodnji ranoga mladoga krumpira poznati pod brendom „**Ljubuški rani**“ se kreću na razini 7.000 do 8.000 tona/godišnje.

U strukturi proizvodnje žitarica dominantno mjesto imaju pšenica (695 ha) i ječam (575 ha), raž (9,00 ha) i zob (2,00 ha) Proizvodnja kukuruza (zrno) odvija se na 610 ha (2018.), a kukuruza za silažu na 94 ha. Proizvodnja povrća (grah, kupus, rajčica, paprika) odvija se na 1.534 ha. Dalje, proizvodnja sijena (432 ha), lucerne (800 ha), stočne repe (33 ha) i travno-djetelinskih smjesa na 68 ha.

Jedna od glavnih prepreka za poljoprivredni i ruralni razvoj jeste neorganiziranost (neusklađenost) zemljišno-knjižnog registra i katastra, što dovodi do neučinkovitog korištenja ili napuštanja poljoprivrednog zemljišta. Prosječna površina gospodarstava u FBiH je nepovoljna i procijenjeno je da iznosi oko 1,97 ha. Međutim, zbog nepostojanja odgovarajućeg katastarskog registra, moguće je govoriti samo o procjenama.

Općenito govoreći o prinosima i konkurentnosti, primarna poljoprivredna proizvodnja i dalje je daleko od europskih standarda. Rezultati biljne proizvodnje podložni su promjenama od godine do godine i umnogome ovise od vremenskih uvjeta. Proizvodnja voća i povrća pokazuje tendencije rasta, dok je prisutno proširenje proizvodnje voća, naročito masline.

Proizvodnja izvornih sorata duhana hercegovačkoga tipa, (Ravnjak, Šeginovac, VH-32, Svijetla Hercegovina – SH-2) zasad je zbog nedostatka zakonske regulative (pravilnici) u stanju stagnacije i nestajanja

6.6.1. Voće

Proizvodnja voća se u 2018. godini odvijala na približno 157.755 rodni stabala (144 ha), što čini svega 0,27 % korištenog poljoprivrednog zemljišta. Ukupno je proizvedeno oko 1.150 tona voća (tablica 23.). Prosječni prinosi su niži od onih zemalja EU zbog zastarjele tehnologije i čestih suša. U sektoru voća i povrća, postoji potreba za ulaganjem u tehničku i tehnološku modernizaciju, za uvođenjem novih tehnologija proizvodnje, skladištenje i pripremu proizvoda za tržište i za promicanje proizvodnje i organizacije tržišta proizvođača, sve sa zajedničkim ciljem osiguravanja snažnijega rasta produktivnosti i stvaranja novih radnih mjesta.

Prema podacima Federalnog agromediterranskog zavoda Mostar u 2018. godini pod maslinicima se nalazilo 330 ha ili cca 60.000 rodni stabala ukupno u Hercegovini. Prema podacima FZS-a, u 2018. godini pod ljekovitim biljem (smilje) bilo je 1.537 ha u Hercegovini od čega je 70% u ŽZH.

6.7. Stočarska proizvodnja

Prema podacima FZS-a, u 2017. godini udio stočarske proizvodnje u ukupnoj vrijednosti poljoprivredne proizvodnje činio je 35,80 %, što u usporedbi s EU-27 (40,80 % udjela), pokazuje da je struktura poljoprivredne proizvodnje u ŽZH nepovoljna.

Najočitiji nedostatak stočarske proizvodnje je veliki broj malih nespécializiranih obiteljskih gospodarstava s nepovoljnom starosnom strukturom, razinom znanja i tehnološkom opremom. Uz neorganiziran i otežan pristup tržištu, sve to utječe na njihovu konkurentnost i uzrokuje brojčano nestajanje.

Potrebno je poboljšati ukupnu ekonomsku učinkovitost gospodarstava kroz restrukturiranje i modernizaciju, poticati organizaciju tržišta i suradnju proizvođača, prilagoditi se novim zahtjevima u skladu s pravnom stečevinom EU (predpristupni proces) u pogledu zdravlja i dobrobiti životinja i zaštite okoliša, koji će preventivno djelovati protiv daljnjeg pada njihove učinkovitosti i opstanka. Nadalje, to je bitno da bi se osigurao snažniji rast produktivnosti i stvaranje novih radnih mjesta unutar ovog sektora.

U 2017. godini ukupno brojno stanje goveda bilo je 4.852 grla, što predstavlja pad od 14% u promatranom razdoblju između 2015. i 2017. godine. U tom razdoblju, broj ovaca je ostao na stabilnoj razini od 14.380 komada (pasmína Pramenka). Broj koza lagano raste i u 2017. godini je dostigao iznos od 3.894 komada (Alpina i Sanska). Pčelarstvo i proizvodnja meda su u stalnom laganom porastu i u 2017. godini je dostignuta brojka od 3.894 košnice (tablica25.).

U 2017. godini, broj registriranih konja iznosio je 7, što je zanemariv broj. Osim za rekreativne i sportske svrhe, uzgoj konja služi i za proizvodnju mesa. Budući da je potrošnja konjskog mesa u ŽZH niska, stoga je meso prvenstveno namijenjeno izvozu.

6.8. Ekološka i integrirana proizvodnja

S obzirom na nedostatak zakonske regulative i nemogućnosti certificiranja ekološke proizvodnje (standard ISO 17065) nemamo proizvođača u ovom e sektoru. Međutim, očekivanja idu u pravcu rješavanja zakonske legislative u skladu s pravnom stečevinom EU. U ovom dokumentu je jasno iskazana potreba za ovakvom proizvodnjom jer proizvođači vide tržišnu priliku u ekološkoj proizvodnji. Isto tako postoje veliki neiskorišteni prirodni resursi (tlo, voda...).

Kao jedna od potreba (SWOT) u ovome dokumentu iskazana je ekološka proizvodnja te je u skladu s time postavljena mjera za rješavanje ove potrebe. Glavni su ciljevi Strategije ruralnog razvitka ŽZH povećanje površina za ekološku poljoprivrednu proizvodnju, jačanje organizacije ekoloških proizvođača, poticanje prerade i trženje ekoloških proizvoda te uspostava sustava za edukaciju i informiranje potrošača o ekološkoj proizvodnji. Većina zemljišta koje se trenutačno koristi za ekološku proizvodnju nalazi se pod oranicama, livadama, pašnjacima i voćnjacima.

6.9. Posebne oznake kvalitete hrane

U ŽZH postoji jedan (1) proizvod čiji je naziv zaštićen na nacionalnoj razini kod Instituta za intelektualno vlasništvo BiH (Duhan – hercegovački Ravnjak). Međutim, tek nam predstoji usvajanje legislative EU na razini BiH kako bi mogli pristupiti zaštiti poljoprivredno – prehrambenih proizvoda kao zaštićene oznake izvornosti (ZOI) i registriranih zaštićenom oznakom zemljopisnog podrijetla (ZOZP). Trenutačno u ŽZH ne postoje registrirani proizvodi kao proizvodi zajamčeno tradicionalnih specijaliteta.

6.10. Područja s otežanim uvjetima gospodarenja

ŽZH ima prema kriterijima EU, područja s otežanim uvjetima gospodarenja, ali nema jasnih pravila postavljenih za provedbu ove mjere. U svakom slučaju s obzirom da je Strategija dokument predviđen za realizaciju u idućih 10 godina, potrebno je prije svega kartirati ova područja i nakon toga sprovesti mjere koje su uobičajene na razini EU za ovakve operacije.

Koja su područja trenutno označena kao manje povoljna?

Prema člancima Uredbe Vijeća (EZ) 1257/1999 ¹¹koji su još uvijek na snazi, područje se može klasificirati kao manje povoljno prema jednoj od tri kategorije. Svaka kategorija karakterizira specifičan skup hendikepa zajedničkih za određena područja poljoprivrednog zemljišta diljem Europe, a koji ugrožavaju nastavak korištenja poljoprivrednog zemljišta: Prema članku 18., planinska područja karakterizirana su kao područja koja su zbog velike nadmorske visine ili zbog strmih padina na nižoj nadmorskoj visini ili kombinacijom ta dva područja hendikepirana. Područja sjeverno od 62. paralele također su ograničena kao planine. Prema članku 19., „srednja“ područja s posebnim potrebama su ona područja u kojima postoji opasnost od napuštanja korištenja poljoprivrednog zemljišta i gdje je potrebno očuvati krajolik. Prikazuju se sljedeće poteškoće:

Zemlja slabe produktivnosti; proizvodnja koja proizlazi iz niske produktivnosti prirodnog okoliša i niskim ili sve manjim brojem stanovnika koji uglavnom ovise o poljoprivrednoj djelatnosti.

Prema članku 20, područja **pogođena posebnim hendikepom** područja su u kojima se treba nastaviti uzgoj kako bi se:

- **očuvao ili poboljšao okoliš,**
- **održavao krajolik,**
- **očuvao turistički potencijal područja i**
- **zaštitila obala.**

¹¹ Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/hr/TXT/?uri=CELEX:31999R1257>

Kako funkcionira shema LFA¹²? Nisu sva poljoprivredna gospodarstva unutar LFA primila kompenzacijsku naknadu. Korisnici LFA dužni su najmanje pet (5) godina obavljati djelatnost na poljoprivrednom gospodarstvu od prve isplate i uzgajati minimalnu površinu utvrđenu na razini države članice. Osim toga, države članice primjenjuju niz posebnih kriterija prihvatljivosti. LFA plaćanja se dodjeljuju godišnje po hektaru iskorištenih poljoprivrednih površina. Razina plaćanja može varirati od najmanje **25 € / hektar i najviše 200 € / ha**.

Činjenice i brojke: Čak 57% ukupne korištene poljoprivredne površine u EU-u je klasificirano kao manje povoljno područje. Unatoč velikom postotku površine označene kao LFA, samo ograničeni dio poljoprivrednika koristi kompenzacijsku naknadu. U 2005. oko 1,4 milijuna poljoprivrednih gospodarstava, što predstavlja oko 13% ukupnog broja poljoprivrednih gospodarstava u EU-25, dobilo je potporu u okviru svih LFA shema. Mogu se primijetiti značajne varijacije među državama članicama, što je posljedica pravila o prihvatljivosti koje su uspostavile države članice. Raspon plaćanja po hektaru može biti vrlo varijabilan, od 25 € / ha do 200 € / ha. Financijska potpora za LFA iznosila je 8 milijardi eura, što je otprilike 18% sredstava Zajednice za ruralni razvoj za razdoblje od 2000. do 2006. godine. U razdoblju 2007.-2013. godine, dodjela Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EAFRD) namijenjena shemi je iznosila 12,60 milijardi eura ili 13,90% ukupne raspodjele sredstava Zajednice, što odgovara 32% sredstava namijenjenih unaprjeđenju okoliša i sela kroz potporu održivom gospodarenju zemljištem (osa 2 politike ruralnog razvoja).

Izvor: https://ec.europa.eu/agriculture/rural-development-previous/2007-2013/less-favoured-areas-scheme_en

6.11. Vodeni resursi

Prilike za korištenje vode u ŽZH su povoljne. Srednji godišnji zbroj oborina kreće se od 1.200 do preko 2.000 l/m² u višim planinskim predjelima. Snijeg je u ovom podneblju rijetka, ali ne i nemoguća pojava. Ovo područje pripada među najbogatije po oborinama u BiH, ali je raspored oborina tijekom godine različit u odnosu na kontinentalni dio.

Mediteranski sustav oborina karakterizira velik broj oborina u hladnijem dijelu godine i izrazito sušna ljeta. Najveći broj oborina bilježi se u studenom i prosincu, a najmanji u lipnju, srpnju i kolovozu. Prosječni godišnji zbroj oborina iznosi preko 1.400 l/m².

Godišnji zbroj oborina raste s povećanjem nadmorske visine, tako da u višem hercegovačkom i jugozapadnom području visoke Hercegovine padne i do 1.800 mm oborina (prelazi i 2.000 l/m²).

Stalni izvori za opskrbu stanovništva u Županiji su: Lištica (Borak) za Široki Brijeg, Vrioštica za Vitinu i Ljubuški, Tihaljina/Mlade/Trebižat za navodnjavanje i energetiku, Klokun za Klobuk, Studenčica za Studence, Grudsko vrilo za Grude, Crnašnica za Knešpolje, Orovnik za Donji Gradac, Žvatić za Dobrič, vrela Ugrovače za Rakitno i umjetna akumulacija Tribistovo za Posušje. Pored ovih veoma vrijednih izvora vode veće praktično značenje u Županiji ima: stalno jezero Blidinje na granici ŽZH i Hercegbosanske županije Krenica u općini Grude i povremeno poplavljene površine polja – Mostarsko blato, Imotsko-bekijsko polje, Mokro polje, Trn, Kočerinsko polje, Jezero kod Izbična, Dobrinj u Crnču i brojna druga krška polja koja tijekom kišne sezone poplavi voda koja se ne zadržava na tim poljima. Zaštita izvorišta ili voda kao prirodnog izvora razmatrana su sva izvorišta za vodoopskrbu koja se trenutno koriste i ona koja su planirana za korištenje. Izvorište se može ugroziti s gledišta kvalitete i količine. Značajan broj izvorišta, koja se trenutno koriste, nema definirane zaštitne zone. Veliki dio podzemnih voda u Županiji je direktno ugrožen od zagađenja

¹² Less Favoured Area – LFA – manje povoljna područja

otpadnim vodama općine Posušje. Posebno su ugrožena izvorišta pitkim vodama u općinama Grude i Ljubuški jer prostor Posušja i posušskog polja spada u zaštitnu zonu ovih izvorišta, stoga je nužno i prioritarno pristupiti izgradnji kanalizacijskog sustava u Posušju za oborinske i fekalne vode kako bi se navedena izvorišta južno od Posušja, koja su na znatno nižoj nadmorskoj visini, trajno zaštitila od zagađenja posuškim nepročišćenim vodama koja prodiru u podzemne vodotokove.

Izvor: Strategija razvitka županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2014. -2020, str.12.

Vidljive su potrebe za daljnjim razvitkom sustava navodnjavanja poljoprivrednih površina uz istodobnu izgradnju sustava odvodnje i sprječavanja plavljenja krških polja u vrijeme proljetne sjetve (travanj- svibanj). U skladu s navedenim potrebno je planirati u strateškom dijelu ovoga dokumenta podmjere za rješenje iskazane potrebe.

6.12. Upravljanje rizikom

ŽZH je suočena s visokom razinom šteta od elementarnih nepogoda (poplavama, sušama i požarima) kao najznačajnijim rizicima. U pogledu rizika koji se prije svega odnosi na poljoprivredu, postoji snažna potreba za poboljšanjem sustav infrastrukture za navodnjavanje, jer zbog suše postoji veliki pritisak na sigurnost prehrambenog lanca u smislu onečišćenja mikotoksinima i degradacije uvjeta tla, smanjenja razine podzemnih voda, itd.

Sustav za upravljanje katastrofama treba poboljšati kako u pogledu infrastrukture i potrebnih ljudskih i tehničkih kapaciteta za smanjenje rizika tako i u vidu poboljšanja prevencije, pripravnosti i odgovora na katastrofe.

U ŽZH posluje šest (6) osiguravajućih društava, od čega trenutačno njih dva (2) nudi police osiguranja za usjeve, životinje i katastrofe. Zbog niskog investicijskog potencijala, poljoprivrednici ne osiguravaju svoje usjeve, koji često trpe ozbiljne štete zbog elementarnih nepogoda uzrokovanih naglim klimatskim promjenama i pojavom bolesti.

Dakle, postoji prioritarna potreba subvencioniranja premije osiguranja koja će biti predviđena mjerom – rizici u strateškom dijelu ovoga dokumenta.

6.13. Prehrambeno-prerađivačka industrija

6.13.1. Strukturni pokazatelji

Prehrambena industrija ŽZH utemeljena je na prirodnim resursima koji su u odnosu na razvijene zemlje ostali u velikoj mjeri sačuvani. Poznato je da je razvoj animalne proizvodnje u svakoj državi usko vezan za potencijale poljoprivrednoga zemljišta (1ha = 1 muzno grlo ili 10 ovaca/koza ...).

Prerada mesa je bila prepoznatljiva u ŽZH do prije 10 godina (3 industrijske klaonice) a danas je aktivan još samo jedan preradbeni kapacitet. Također, prerada mlijeka nije izdržala

međunarodnu konkurenciju i otvoreno tržište BiH. S druge strane, imamo pozitivne primjere malih poduzeća u području prerade mesa (sušionice) i OPG-ova koji postaju sve prepoznatljiviji kako u Hercegovini tako i šire.

U SWOT analizi su jasno naznačene smjernice razvoja u ovome sektoru – proizvodi sa zaštićenim oznakama (PDO/PGI/TSG). S obzirom na blizinu turističkoga tržišta Dalmacije iz kojega u Hercegovinu pa tako i u ŽZH dolazi sve veći broj turista koji traže između ostalih i enogastronomski doživljaj možemo računati na taje segment tržišta. Detaljniji opis je opisan u dokumentu „**Strategija razvitka turizma ŽZH za razdoblje 2019.-2026. godine**“.¹³:

Ovdje postoji velika potreba za modernizacijom tehnologije i tehnološkom obnovom, uključujući i ulaganja u nove tehnologije i kontrolu procesa, očuvanje i poticanje učinkovitijeg korištenja sirovina, usmjerenih na poboljšanje učinkovitosti proizvodnje za bolju konkurentnost, kao i poboljšanje energetske učinkovitosti i smanjenje utjecaja na okoliš prehrambeno-prerađivačke industrije.

¹³ Dokument usvojen

6.13.2. Prerada na obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima (OPG)

U analizi stanja ŽZH, a u svrhu postizanja većega i stabilnijega dohotka OPG-a uočena je potreba razvoja manjih preradbenih kapaciteta i dobivanje proizvoda s većom dodanom vrijednosti. Jedna od podmjera je upravo poticanje ovakvih operacija na OPG-ima.

6.14. Šumarski sektor

Pojam „*šumarski sektor*“ u Programu ruralnog razvoja EU obuhvaća ***šumarstvo, lovstvo i preradu drva***. Sukladno zakonu o šumama, šumom se smatra zemljište obraslo šumskim drvećem u obliku sastojine na površini većoj od 0,10 ha, a šumsko zemljište podrazumijeva zemljište na kojem se uzgaja šuma ili koje je zbog svojih prirodnih obilježja i uvjeta gospodarenja predviđeno za uzgajanje šume.

Održivo gospodarenje šumama u ŽZH ima višestoljetnu tradiciju očuvanja i unaprjeđenja zaštite, bioraznolikosti te općekorisnih funkcija šuma. Ukupna površina šuma i šumskih zemljišta u ŽZH iznosi 68.164 ha (**tablica 26.**). Ukupna proizvodnja drvene mase iznosi 3.644.000 m³. Proizvodnja drvene mase po ha iznosi 188 m³ /ha.

Šumski fond pored općekorisnih funkcija šuma je izvor opskrbe ogrjevnim drvetom (3.267.000 m³ ili 56,39%). Također, ŽZH raspolaže s oko 28.128 ha pašnjaka koji su potencijalna ispaša a koje se sada tretiraju kao „**šumsko zemljište**“, što predstavlja veliki izvor i potencijal za razvitak kozarstva i ovčarstva.

Društveni razvitak – presjek stanja

U ŽZH predškolsko obrazovanje počinje u 10 dječjih vrtića, 1 u Grudama, 3 u Ljubuškom, 3 u Posušju i 3 u Širokom Brijegu. U njima je ukupno smješteno 640 djece, od kojih je 285 djevojčica i 355 dječaka. Na prostoru Županije ima 14 osnovnih škola i 53 područne s ukupno 974 učionice. Ove škole u 2018. godini je pohađalo ukupno 7.859 učenika. Srednjoškolsko obrazovanje u ŽZH se odvija u 3 gimnazije i u srednjoj školi u Grudama. U okviru strukovnih škola postoji 27 različitih zanimanja. U srednjoškolskom obrazovanju Županije zaposlen je 261 nastavnik. U svim gimnazijama upisano je 1.235 gimnazijalaca, a u srednjim strukovnim školama upisano je ukupno 2.077 učenika različitih strukovnih zanimanja.

Izvor: Ministarstvo obrazovanja, kulture i športa ŽZH, svibanj 2019.

Što se tiče obrazovanja odraslih osoba i prekvalifikacija u Širokom Brijegu postoje dovoljni obrazovni kapaciteti, ne samo za potrebe tržišta rada ŽZH već i cijele regije Hercegovine. Što se tiče kulturne scene u ŽZH, ona je zaista jako bogata i raznovrsna te svoje korijene ima u davnoj prošlosti. Kako bismo je u najkraćim mogućim crtama prikazali što vjerodostojnije, koristit ćemo kratki **prikaz po općinama**.

Na sceni kulture najviše se posjećuju koncerti, festivali, smotre folklora, nastupi KUD- ova, izložbe u galerijama, predstavljanje pojedinih knjiga, franjevačke i gradske knjižnice, franjevački muzeji. U Grudama, Posušju i Širokom Brijegu postoje kinodvorane, u kojima se odvijaju kulturni i društveni događaji.

Županija je prepoznata po sportskim djelatnostima. Moderni sport se počeo razvijati krajem 19. stoljeća, kada su se mladi Širokobriježani uključili u rad prvoga sportskog društva u Hercegovini „*Hrvatskog sokola*“ u Mostaru (1896.). ŽZH se može pohvaliti iznimno uspješnim sportskim klubovima i pojedincima koji postižu zapažene međunarodne uspjehe. Napretku školskog sporta poseban zamah daju županijske sportske igre koje se održavaju od 1997. godine u organizaciji Ministarstva prosvjete, znanosti, kulture i sporta, te uz pomoć općina domaćina natjecanja.

Izvor: Izvor: Strategija razvitka županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2014. -2020, str.10.

Zdravstvena zaštita u ŽZH se odvija preko dobro organiziranih i dobro opremljenih domova zdravlja i područnih ambulanti u kojima je razvijen sustav obiteljske medicine. U Županiji imamo 4 privatne klinike, 4 doma zdravlja, 9 područnih ambulana i 4 centra za hitnu pomoć.

S obzirom na stanovanje, niz je povijesnih okolnosti koje su uvjetovale formiranje i razvijanje određene kulture stanovanja. Na prostoru ŽZH 90 % stambenih objekata je samostalnog ili individualnog karaktera, a ostalih 10 % su kolektivni stambeni objekti, koji su smješteni u urbanim središtima općina.

Civilna zaštita (CZ ŽZH) je dobro organizirana i dobro funkcionira u sustavu civilne zaštite Federacije BiH. Što se tiče ranjivosti, ŽZH je jako ranjiva na eventualni poremećaj u proizvodnji i transportu krušnih žitarica, kao i fosilnih goriva jer ne postoji uspostavljen sustav robnih zaliha. ŽZH se nalazi na trusnom području koje je izloženo velikom riziku od potresa.

Sigurnost građana i imovine u ŽZH je dobra, a podaci pokazuju kako je broj **krivičnih djela** u trendu smanjenja i da je rasvijetljenost tih slučajeva u prosjeku 65 % u odnosu na susjedno županijsko okruženje, gdje je postotak rasvijetljenosti krivičnih djela 45 %. Ovakav trend svakako treba zadržati jer povoljno djeluje na pozitivno ulagačko ozračje, što je jedan od važnijih preduvjeta za razvoj poduzetništva.

Pored usluga i arhitektonskih rješenja za **invalide** u ŽZH ne postoji primjeren smještaj za osobe s invaliditetom i posebnim potrebama, čiji je život izravno ovisan o smještaju u stručne ustanove gdje imaju odgovarajuću cjelodnevnu zdravstvenu i drugu skrb. ŽZH zasad sufinancira djelovanje četiri (4) takve institucije izvan teritorija županije, dok bi potrebe uskoro mogle prijeći razinu gdje bi takav smještaj bilo potrebno organizirati unutar županije.

Moderan način života i niz drugih negativnih utjecajnih faktora, kao što su visoka stopa nezaposlenosti, narušena ljestvica moralnih vrijednosti, čini da je trend ovisnika u stalnom porastu, s 5 registriranih slučajeva 2005. godine na 19 slučajeva u 2011. godini. Broj ovisnika o kockanju i klađenju je također u porastu iako se za takve slučajeve ne vodi posebna statistička evidencija. Broj maloljetničke delikvencije također je u porastu iako se ovom problemu sa stajališta obrazovnog i socijalnog sektora sve više poklanja pozornost provedbom različitih programa prevencije.

7. SWOT analiza

Snage utvrđene u programskom području:

- ✓ Poljoprivreda je povijesno važna i predstavlja najčešću ekonomsku aktivnost stanovništva u ruralnim područjima,
- ✓ Kvalitetno zdravo i nezagađeno poljoprivredno zemljište,
- ✓ Raspoloživi vodni resursi,
- ✓ Povoljni pedološki i klimatski uvjeti za poljoprivrednu proizvodnju,
- ✓ Dobra prometna povezanost (cestovna, blizina zračnih luka Mostar, Dubrovnik i Split - 150 km),
- ✓ Iskustvo i tradicija u poljoprivrednoj proizvodnji - privatni sektor,
- ✓ Postoji infrastruktura (zemljište, strojevi, građevinski objekti),
- ✓ Relativno dobro izgrađena kanalska mreža za navodnjavanje (općina Ljubuški i dio Mostarskoga blata – cca 490 km),
- ✓ Razvijene gotovo sve grane poljoprivrede (vinogradarstvo - vinarstvo, voćarstvo, ratarstvo, stočarstvo, pčelarstvo),
- ✓ Ekološka proizvodnja - povećan interes proizvođača za integriranu i ekološku proizvodnju,
- ✓ Volja i entuzijizam za rad, te usvajanje novih znanja i tehnologija,
- ✓ Tehnička i tehnološka motiviranost poljoprivrednika,
- ✓ Registracija poljoprivrednika u skladu s propisima BiH (FBiH),
- ✓ Dobro organizirani i educirani pčelari,
- ✓ Agroturizam, seoski i ruralni turizam kao dopuna djelatnosti poljoprivrede i visoko kvalitetni prirodni izvori i kulturna baština, te ekstenzivna obiteljska gospodarstva pružaju čvrstu bazu za razvoj ruralnog turizma,
- ✓ visoko kvalitetni domaći proizvodi zbog povoljnih prirodnih uvjeta i tradicionalnih metoda proizvodnje: postoji realna mogućnost povećanja broja registriranih proizvoda s oznakama kvalitete koji se prijavljuju za EU registraciju (nakon usvajanja pravnih okvira EU),
- ✓ Izražen sustav jedinica lokalne samouprave i određeno iskustvo u sastavljanju lokalnih planova razvoja za strategije temeljene na mjestu i lokalno upravljanje i
- ✓ Povećana svijest o okolišu u poljoprivrednoj zajednici: primjerice, značajno smanjenje uporabe mineralnih gnojiva poduprta s intenzivnom kampanjom informiranja.

Slabosti utvrđene u programskom području:

- ✓ Pristupačnost stručnih savjetodavnih službi u ŽZH osigurana je osnivanjem Zavoda za poljoprivredu i općinskim savjetodavnim službama s malim brojem savjetodavaca i neuvezanim sustavom praćenja računovodstvenih podataka po sustavu FADN koji bi se koristili za strateška planiranja,
- ✓ Nedovoljno znanje i obučenost savjetodavaca s obzirom na provedbu novih tehnika i tehnologija koje doprinose održivoj i učinkovitoj uporabi prirodnih resursa,
- ✓ Ograničena primjena istraživačkog znanja i njegovog prijenosa u poljoprivredni sektor s oskudnim interesom poljoprivrednika za razvoj, ispitivanje, primjenu i objavljivanje najnovijih znanja i inovacija,
- ✓ Nezadovoljavajuća tehnička i tehnološka opremljenost - mehanizacija neprimjerena današnjim potrebama (starost) - nepostojanje strojnih prstenova, kao element racionalizacije i ekonomičnosti proizvodnje,
- ✓ Usitnjenost poljoprivrednih posjeda i nepovezanost između poljoprivrednika,
- ✓ Mala i srednja gospodarstva vode osobe starije dobi,
- ✓ Tradicionalni pristupi proizvodnji ,
- ✓ Nedostatak odgovarajućih kapaciteta za pripremu proizvoda za tržište (sortirnice, pakirnice i hladnjače),
- ✓ Mala količina navodnjavanih površina,
- ✓ Educiranost i znanje malih poljoprivrednika je na nižoj razini,
- ✓ Nezadovoljavajuća obrazovna struktura starijih poljoprivrednih gospodarstava,
- ✓ Visoko ulazni troškovi (inputi-rezultiraju negativne outpute),
- ✓ Neorganizirano i nedovoljno razvijeno tržište poljoprivrednih proizvoda,
- ✓ Niske cijene poljoprivrednih proizvoda,
- ✓ Nedostatak vodećih udruga i zadruga, te kooperantskih odnosa,
- ✓ Slabija suradnja s državnim institucijama,
- ✓ Migracija obrazovnog kadra iz BiH u zemlje zapadne Europe,
- ✓ Neprepoznavanje vlastitih vrijednosti,
- ✓ Nepovoljan pristup povoljnim kreditnim sredstvima i nedostatak vlastitih obrtnih sredstava,
- ✓ Pojedinačni nastupi prema sustavu,
- ✓ Pčelarstvo –hobi, a visoko dohodovna djelatnost??
- ✓ Nedovoljan i neujednačen pristup širokopojasnoj mreži u ruralnim područjima,

- ✓ Manjak pristupnih cesta i druge fizičke infrastrukture u ruralnim područjima koji služe kao potpora ruralnom stanovništvu, te dugotrajno zanemarivanje fizičke, rekreacijske i socijalne infrastrukture u ruralnim područjima. Ograničen pristup uslugama u smislu udaljenosti i dostupnosti, kao i učinci na socijalnu uključenost,
- ✓ Konsolidirani trend migracija iz ruralnih područja prema urbanim aglomeracijama, označenim osobito u dobnoj skupini od 20-35 godina,
- ✓ Veliki broj malih OPG-a ne može profitirati od ekonomije razmjera i na rubu su ekonomske održivosti,
- ✓ Nedovoljna pokrivenost područja s lokalnim akcijskim grupama (LAG),
- ✓ Nedostatak informacija, marketinga i uključenosti poljoprivrednih i šumarskih proizvođača u sustavima kvalitete,
- ✓ Nedostatak samodostatnosti za većinu poljoprivredno-prehrambenih proizvoda i nepovoljan omjer uvoza i izvoza,
- ✓ Nekonkurentna poljoprivredna proizvodnja i niska produktivnost u sektoru obrade hrane. Sektor je karakteriziran niskim prihodima i malim prinosima,
- ✓ Niska razina dodane vrijednosti poljoprivredno-prehrambenih proizvoda,
- ✓ Niska razina investicija u modernizaciju, tehnologiju i inovaciju poljoprivrednih gospodarstava, šumarstva i prerađivačke ekonomije uzimajući u obzir strukturu, prosječnu veličinu gospodarstva kao i njegovu ekonomsku veličinu, zajedno s manjkom kvalitetnih sredstava potpore na višim razinama (FBiH i BiH),
- ✓ Nedostatna razina završne obrade i prerade drvnih sirovina i materijala,
- ✓ Slabo prihvaćanje inovacija zbog niske razine obrazovanja i znanja,
- ✓ Nedostatak općenitih informacija i obrazovanja u ruralnim zajednicama o važnosti i koristima održivog upravljanja eko-sustavima u poljoprivredi i šumarstvu i očuvanju biološke raznolikosti,
- ✓ Mala pokrivenost polica osiguranja u proizvodnji poljoprivrednih i šumarskih proizvoda od šteta uzrokovanih prirodnim nepogodama i divljači,
- ✓ Gubitak tla i njegove plodnosti zbog erozije, značajno viši od prosjeka EU, a 23,23% poljoprivredne površine nalazi se pod visokim rizikom od erozije tla,
- ✓ Nedovoljna sposobnost adekvatnog zbrinjavanja stajskog gnoja na poljoprivrednim gospodarstvima,
- ✓ Poljoprivredna gospodarstva i objekti za preradu hrane nisu u potpunosti usklađeni s EU standardima u smislu javnog zdravlja, kvalitete hrane, zdravlja i dobrobiti životinja, te zaštite prirode,
- ✓ Propadanje krajolika i smanjenje bioraznolikosti zbog napuštanja poljoprivrede i intenzifikacije poljoprivredne proizvodnje: oko 54,4 % ŽZH je poljoprivredno zemljište visoke prirodne vrijednosti,
- ✓ Veliki dio degradacijskih stadija šumskih sastojina, koji utječu na 43,58 % šuma i šumskih zemljišta i nedovoljno obogaćivanje šumskih eko-sustava s rijetkim i ugroženim autohtonim vrstama drveća i grmlja;

- ✓ Prisutnost miniranih šuma i poljoprivrednih područja: 613,6 km² trenutačno se smatra sumnjivim minskim područjem, od čega je 81% šumske površine i 19% poljoprivrednog površine; Nizak udio šumskih područja u privatnom vlasništvu s međunarodnom potvrdom za održivo gospodarenje i 60% šuma u privatnom vlasništvu ne posjeduje plan gospodarenja šumom,
- ✓ Zastarjeli i zanemareni sustavi za poboljšanje odvodnje,
- ✓ Nedovoljno razvijena infrastruktura za navodnjavanje: samo 1,10 % iskorištenog poljoprivrednog zemljišta u ŽZH se navodnjava, a povećanje učestalih pojava suše dovodi do neravnomjerne proizvodnje usjeva,
- ✓ Zastarjeli i energetski neučinkoviti objekti, tehnike i tehnologije u poljoprivredi i šumarstvu, te nedostatak znanja i svijesti o njima i
- ✓ Niska razina uporabe obnovljivih izvora energije: nedostatna promocija i prijenos znanja za korištenje šumske biomase.

Prilike utvrđene u programskom području:

- ✓ Otvoreno tržište- mogućnosti plasmana na EU tržište (mladi krumpir),
- ✓ Usvajanje novih tehnologija i znanja,
- ✓ Eko proizvodnja i tradicionalne tržnice eko proizvoda,
- ✓ Korištenje obnovljivih izvora energije,
- ✓ Navodnjavanje i bogatstvo vodom,
- ✓ Zdrav okoliš,
- ✓ Ljudski resursi,
- ✓ Gospodarski resursi,
- ✓ Infrastruktura,
- ✓ Tržišne niše za poljoprivredno-prehrambene proizvode (proizvodnja izvornih proizvoda, uzgoj duhana – hercegovački Ravnjak kao turističkog proizvoda visoke dodane vrijednosti),
- ✓ Proizvodnja sadnog materijala (voće, povrće, cvijeće, ljekovito bilje....),
- ✓ Povezivanje i zajednički nastup na tržištu (udruga, zadruga, klasteri..)
- ✓ Osnivanje i organiziranje zadruga i klastera u poljoprivrednoj proizvodnji,
- ✓ Zaštita zemljopisnog podrijetla i stvaranje brendova Hercegovine kao npr: poljoprivredno- prehrambenih proizvoda, duhana i duhanskih proizvoda (mladi krumpir „**Ljubuški rani**“, **hercegovački Ravnjak**, **Hercegovački med**, **hercegovački pršut**, **slanina**, **pečenica**, **maslinovo ulje** i drugi..),
- ✓ Zaštita oznake zemljopisnog podrijetla (PDO npr. sir iz mijeha ...) i oznake tradicionalnog specijaliteta (TSG),
- ✓ Pristup EU fondovima nakon stjecanja statusa zemlje kandidata za članstvo u EU (korištenje predpristupnih fondova),
- ✓ LAG - kao provjerena metoda ruralnog razvoja,
- ✓ Usklađivanje i provođenje zakonskih mjera s legislativom EU,
- ✓ Povećani interes u područjima visokog krajolika i kulturne vrijednosti ruralnih područja kao dio zahtjeva za zelenim/ruralnim turizmom u ŽZH, snažno povezanim s prirodom, lokalnim proizvodima i kulturnom tradicijom i
- ✓ Bolja povezanost ruralnih zajednica uključujući prilike za izravnu prodaju od strane malih proizvođača putom ICT i pristup širokopojasnoj mreži unutar i izvan ŽZH-e.

Prijetnje utvrđene u programskom području:

- ✓ Velika inozemna konkurencija na potpuno otvorenom i neorganiziranom tržištu poljoprivredno – prehrambenih i duhanskih proizvoda u BiH,
- ✓ Nedostatak mjerodavnoga ministarstva poljoprivrede, prehrane i ruralnog razvitka na razini BiH kao nositelja ukupne agrarne politike u BiH ,
- ✓ Na BiH razini nije uspostavljena Agencija za plaćanja u poljoprivredi BiH i Agencija za intervencije na tržištu poljoprivredno – prehrambenih proizvoda,
- ✓ Nedostatak zakonske regulative na BiH razini (Zakon o vinu, Zakon o organizaciji tržišta poljoprivredno-prehrambenih proizvoda Zakon o duhanu – nema pravilnika (4) i drugi..),
- ✓ Nedostatan stupanj subvencija u poljoprivredi i ruralnom razvitku (većina na FBiH),
- ✓ Potreba prilagodbe u proizvodnjama i asortimanu proizvoda zahtjevima standardima EU tržišta,
- ✓ Usklađivanje tradicijskih običaja u proizvodnji, preradi i plasmanu s normama i zakonima EU tržišta,
- ✓ Nedostatna educiranost poljoprivrednika zahtjevima EU tržišta,
- ✓ Nepredvidivost plaćanja i dugi rokovi naplate potraživanja za poljoprivredne proizvode (OPG) – od strane trgovačkih lanaca,
- ✓ Nema jasne strategije poljoprivrede i ruralnih područja na nacionalnoj razini (donesen Strateški plan ruralnog razvoja BiH),
- ✓ Ograničeni zemljišni resursi raspoloživi malim gospodarstvima,
- ✓ Klimatski utjecaj i klimatske promjene;
- ✓ Teža dostupnost kreditnih linija za mala OPG-a i nepovoljni uvjeti kreditiranja,
- ✓ Nema sustava subvencija kroz kapitalna ulaganja i podizanje tehničko-tehnološke razine i kapitalne opremljenosti OPG-a,
- ✓ Izostanak kvalitetne suradnje sa savjetodavnom službom,
- ✓ Nedostatan nadzor nad repromaterijalom i zaštitnim sredstvima u poljoprivrednoj proizvodnji (degradacija okoliša),
- ✓ Sve starije stanovništvo u ruralnim područjima može povećati pritisak na dostupnost zdravstva i službi u potpori zdravstvu, te jedinice lokalne samouprave,
- ✓ Nastavak migracija može dovesti do smanjenja ruralnih zajednica i napuštanje ruralnih naselja, s pripadajućim gubitkom kulturnih i tradicionalnih vrijednosti,
- ✓ Svjetska financijska kriza i slab investicijski potencijal pogoršani su nedostatkom pristupa kreditima, time se stvara prepreka modernizaciji,
- ✓ Visoki troškovi plasmata poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda u velike prodajne lance,

- ✓ Ranjivost ruralnih područja prema elementarnim nepogodama, kao što su poplave, suše, vjetar (bura) kojima se riskira način života u poljoprivrednom sektoru i
- ✓ Napuštanje poljoprivrednih površina uz odljev ruralnog stanovništva, zajedno sa izmjenama (sukcesija) i posljedičnim smanjenjem i intenzitetom gospodarenja šumskim eko-sustavima.

8. Procjena potreba - Lista potreba utvrđenih kroz SWOT

Naziv (ili referentna oznaka) potrebe (P)	Prijedlog mjere za rješenja potrebe
P 01. Povećanje konkurentnosti sektora prerade i trženja poljoprivrednih proizvoda	MJERA 1: Izravna plaćanja poljoprivrednim proizvođačima (biljna i animalna proizvodnja)
P 02. Povećanje stupnja strukovne sposobnosti, svijesti i prijenosa znanja	„
P 03 Jačanje savjetodavnih usluga u poljoprivredi i šumarstvu	MJERA 2: Savjetodavne službe, službe za upravljanje i pomoć OPG-ima
P 04. Jačanje suradnje istraživačkog sustava s gospodarstvom s ciljem razvoja, primjene i širenja inovacija	“
P 05 Razvoj sustava kvalitete i veća uključenost proizvođača u sheme kvalitete	MJERA 3: Sustavi kvalitete za poljoprivredne i prehrambene proizvode i uvođenje standarda
P 06. Potreba boljeg informiranja i promocije	„
P 07. Investicije u OPG/PG – podizanje razine kapitalne opremljenosti	MJERA 4: Ulaganja u fizičku imovinu
P 08. Restrukturiranje, modernizacija i povećanje konkurentnosti poljoprivrednih gospodarstava (investicije duž lanca vrijednosti – primarna proizvodnja – prerada-prodaja)	„
P 09. Odvodnjavanje i navodnjavanje krških polja	„
P 10. Komasaacija poljoprivrednog zemljišta	„
P 11. Povećanje dodane vrijednosti poljoprivrednim proizvodima (prerada, zaštita zemljopisnog podrijetla, standardi); istraživanje tržišta;	„

P 12. Korištenje obnovljivih izvora energije	„
P 13. Osiguravanje povoljnih izvora za financiranje poljoprivrede, prerade i marketinga poljoprivredno-prehrambenih proizvoda; financiranje ukupnog ruralnog razvitka	„
P 14. Konačno razminiranje šumskih zemljišta na području Blidinja poradi razvitka ruralnog turizma	MJERA 5: Obnavljanje poljoprivrednog proizvodnog potencijala narušenog elementarnim nepogodama i katastrofalnim događajima te uvođenje odgovarajućih preventivnih aktivnosti
P 15. Uvođenje ekološke proizvodnje	„
P 16. Izgradnja i održavanje infrastrukture u ruralnim područjima	MJERA 6: Potpora razvitku infrastrukture i općih usluga u ruralnim područjima
P 17. Dostupnost javnih usluga u ruralnim područjima – javni prijevoz, obrazovanje, zdravstvena zaštita, kulturni i sportski sadržaji	„
P 18. Olakšavanje diversifikacije, stvaranja i razvoja malih poduzeća kao i otvaranje radnih mjesta	MJERA 7: Diversifikacija djelatnosti u ruralnim područjima
P 19. Promocija ruralnog turizma i razvoj novih turističkih proizvoda u ruralnim područjima	„
P 20. Promocija tradicionalnih i autohtonih proizvoda i povezivanje ŽZH i turističkih destinacija Dalmacije	„
P 21. Modernizacija tehnologija, strojeva, alata i opreme u pridobivanju drva i šumsko-uzgojnim radovima i predindustrijskoj preradi drva	MJERA 8: Ulaganja u razvoj šumskih područja i poboljšanje održivosti šuma
P 22. Organiziranje proizvođača i njihovo jače pozicioniranje na tržištu	MJERA 9: Uspostava zadruga, proizvođačkih grupa i organizacija
P 23. Očuvanje okoliša uz jačanje otpornosti na klimatske promjene	MJERA 10: Poljoprivreda, okoliš i klimatske promjene
P 23. Uvođenje ekološke proizvodnje uz preradu i dobivanje proizvoda sa znakom “eko”	MJERA 11: Ekološki uzgoj
P 26. Održavanje kontinuiteta poljoprivredne proizvodnje u područjima s prirodnim ili specifičnim ograničenjima za poljoprivredu	MJERA 12: Plaćanja područjima s prirodnim ograničenjima ili ostalim posebnim ograničenjima

P -27 – Uspostava kratkih opskrbnih lanaca (proizvođač – potrošač)	MJERA 13: Suradnja
P -28 - Potpora sprječavanju rizika i upravljanju rizikom u poljoprivrednom gospodarstvu	MJERA 14. Upravljanje rizicima
P 29 - Poticanje lokalnog razvoja u ruralnim područjima	MJERA 15. LEADER (CLLD) (eng. Community Led Local Development - lokalni razvoj pod vodstvom zajednice)

9. Veza sa strateškim dokumentima niže i više razine

9.1. Usklađenost s općinskim, županijskim FBiH i BiH strateškim dokumentima i s pravnom stečevinom EU (broj pravnoga akta EU)

Dokument „*Strategija ruralnog razvitka Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2020.- 2030. godine*“ polazi od već donesenih strateških dokumenata na jedinicama lokalne samouprave (općine) te na razini same ŽZH. Također, dokument uvažava i usklađen je s dokumentima donesenim na višim razinama – Federacija BiH i sama Bosna i Hercegovina. Također, dokument je usklađen s postojećom pravnom stečevinom koja će biti na snazi u EU u idućem programskom razdoblju.

- [10] Strategija poljoprivrede i ruralnog razvoja općine Ljubuški za period 2018.-2022.
- [11] Integrirana Strategija razvoja općine Ljubuški 2014-2024
- [12] Višenamjensko vrednovanje tala u općini Posušje
- [13] Nacrt Strategije razvitka Širokog Brijega za period 2017. - 2026. godina
- [14] Nacrt prostornog plana 2012. – 2032. grada Širokog Brijega
- [15] Strategija prostornog uređenja Županije Zapadnohercegovačke
- [16] Prostorni plan ŽZH za razdoblje od 2012. do 2032. godine.
- [17] **Strategija razvitka turizma Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2019.-2026. godine**
- [18] Program ruralnog razvoja Federacije Bosne i Hercegovine za period 2018.-2021. godine
- [19] STRATEŠKI PLAN RURALNOG RAZVITKA BOSNE I HERCEGOVINE (2018-2021) - Okvirni dokument
- [20] UREDBA (EU) br. 1305/2013 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 17. prosinca 2013. o potpori ruralnom razvoju iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR) i stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EZ) br. 1698/2005
- [21] UREDBA (EU) br. 1306/2013 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 17. prosinca 2013. o financiranju, upravljanju i nadzoru zajedničke poljoprivredne politike i o stavljanju izvan snage uredaba Vijeća (EEZ) br. 352/78, (EZ) br. 165/94, (EZ) br. 2799/98, (EZ) br. 814/2000, (EZ) br. 1290/2005 i (EZ) 485/2008, GLAVA II. OPĆE ODREDBE O POLJOPRIVREDNIM FONDOVIMA, POGLAVLJE I. Poljoprivredni fondovi
- [22] UREDBA (EU) br. 1307/2013 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 17. prosinca 2013. o utvrđivanju pravila za izravna plaćanja poljoprivrednicima u programima potpore u okviru zajedničke poljoprivredne politike i o stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EZ) br. 637/2008 i Uredbe Vijeća (EZ) br. 73/2009

- [23] Uredba (EU) br. 1303/2013 Europskog parlamenta i Vijeća od 17. prosinca 2013. o utvrđivanju zajedničkih odredbi o Europskom fondu za regionalni razvoj, Europskom socijalnom fondu, Kohezijskom fondu, Europskom poljoprivrednom fondu za ruralni razvoj i Europskom fondu za pomorstvo i ribarstvo i o utvrđivanju općih odredbi o Europskom fondu za regionalni razvoj,
- [24] Uredba Vijeća (EZ) br. 834/2007 od 28. lipnja 2007 o ekološkoj proizvodnji i označavanju ekoloških proizvoda;
- [25] Uredba Vijeća (EZ) br. 889/2008 od 5. rujna 2008. kojom se utvrđuju detaljna pravila za provedbu Uredbe Vijeća (EZ) br. 834/2007 o ekološkoj proizvodnji i označavanju ekoloških proizvoda s obzirom na ekološku proizvodnju, označavanje i kontrolu Europskom fondu za regionalni razvoj,

Očekivano dobivanje statusa zemlje kandidata za članstvo u EU otvara Bosni i Hercegovini pristup fondovima za financiranje prilagodbe u predpristupnom razdoblju. Dokument je upravo zbog toga usklađen sa svim strateškim dokumentima nižih i viših razina i posebice s Uredbama EU koje pokrivaju ruralni razvitak.

10. VIZIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE

Prepoznatljiva, poduzetna, privlačna

ŽZH će biti prepoznatljiva županija ruralnog turizma, poslovna regija i regija kulture.

ŽZH je danas druga županija po stupnju razvijenosti, te će ostati najpoduzetnija regija u BiH kroz poslovnu infrastrukturu, poduzetničke inicijative, proizvodnju, izvoz, broj poslovnih subjekata.

ŽZH će biti privlačna turistička regija jer će ljudi željeti posjetiti županiju i njezine turističke lokacije. Poduzetna u poslovnom smislu jer će poslovni svijet željeti uložiti svoj kapital u županiju. Privlačna jer će mladi ljudi htjeti ostati u županiji.

ŽZH treba biti prepoznatljiva županija ne samo u Bosni i Hercegovini već i šire. Naime, u ŽZH već postoje svjetski prepoznatljivi brendovi kao što su Blidinje, vodopad Kravica, kula hercega Stjepana, izvor rijeke Lištice – vrelo Borak, te će na temeljima toga ŽZH biti prepoznatljiva ne samo u turizmu već i u gospodarstvu i kulturi.

Posušje; 26. ožujka 2019.

Ministar gospodarstva ŽZH

Dario Sesar

11. STRATEŠKI DIO

Strateški ciljevi:

- **CILJ 1. Podizanje konkurentnosti poljoprivrede i ukupnog ruralnog razvitka**
- **CILJ 2. Osigurati održivo upravljanje prirodnim resursima i klimatskim promjenama**
- **CILJ 3. Postići uravnotežen teritorijalni razvoj ruralnih područja, uključujući stvaranje i očuvanje radnih mjesta**

Strateški prioriteti:

- 1. Poticanje prijenosa znanja u poljoprivredi, šumarstvu i ruralnim područjima*
- 2. Jačanje konkurentnosti svih vrsta poljoprivrede i povećanje poljoprivredne održivosti*
- 3. Promicanje organizacije u prehrambenom lancu i upravljanje rizikom u poljoprivredi*
- 4. Vraćanje, očuvanje i promicanje ekosustava ovisnih o poljoprivredi i šumarstvu*
- 5. Promicanje učinkovitosti resursa i potpore, pomak prema niskoj razini ugljika i klimatski-elastičnih gospodarstva u poljoprivredi, prehrambenom i šumarskom sektoru*
- 6. Promicanje socijalne uključenosti, smanjenje siromaštva i gospodarskog razvoja u ruralnim područjima*

12. STRATEŠKI CILJEVI – MJERE – OPERACIJE

12.1. Strateški cilj 1: Podizanje konkurentnosti poljoprivrede i ukupnog razvitka ruralnih područja

Prioritetni cilj 1: Podizanje konkurentnosti poljoprivrede i dohotka OPG-a

MJERA 1: Izravna plaćanja poljoprivrednim proizvođačima (biljna i animalna proizvodnja)	Opis mjere: Trenutno u cijeloj BiH su prisutna izravna plaćanja OPG/PG (fizičke i pravne osobe) po načelu plaćanja po litri ili kg otkupljenih količina poljoprivrednih proizvoda. Primjer: mlijeko- 0,28 KM/litri za pravne osobe i obrte i 0,26 KM/litri za fizičke osobe, te slatkovodna i morska riba 1,16 KM/kg. Ostala izravna plaćanja su po ha ili grlu. U predpristupnom razdoblju je moguće zadržati postojeći model na navedenim proizvodnjama uz obrazloženje. Na razini ŽZH je također moguće uvesti model izravnih plaćanja za proizvodnje uz napomenu da ne bi trebalo dolaziti do preklapanja. U određenim slučajevima je to moguće, zakonski nije ograničeno, ako ŽZH ocijeni da je to od interesa za ŽZH. Također, neke proizvodnje koje nisu prepoznate na razini FBiH kao npr. proizvodnja industrijske rajčice je moguće subvencionirati putom izravnih plaćanja po zakonskim rješenjima ŽZH. Svakako u predpristupnom razdoblju treba raditi na potpunom uvođenju modela plaćanja po površini ili uvjetnom grlu. Na taj način proizvođači dobivaju pravu sliku o svome konkurentskom položaju na tržištu. Mjera izravno podupire dohodak OPG-a u ruralnim područjima ŽZH:
Podmjera 1.1. Izravna plaćanja u biljnoj i animalnoj proizvodnji	Opis podmjere: Izravna se plaćanja u biljnoj i animalnoj proizvodnji u EU temelje na plaćanjima po jedinici proizvodne površine (ha) i uvjetnom grlu (UG). Ovakav način plaćanja primorava OPG-a na praćenje trendova na tržištu i ostavljaju slobodu izbora u proizvodnji. Naravno, ovo se odnosi na kulture kratke ophodnje (jednogodišnje kulture), a za dugogodišnje nasade nije primjenjivo. Na ovaj način se izbjegavaju distorzije na tržištu i šarolikost cijena u otkupu poljoprivrednih proizvoda.
Operacije/aktivnosti:	Tip operacije: <i>Izravna plaćanja u biljnoj i animalnoj proizvodnji (po ha ili grlu); Proizvodno vezana plaćanja (po kg, lit.); Izravna plaćanja za izvorne proizvode karakteristične za ŽZH, a koje nisu prepoznate na razini FBiH.</i>

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

Usklađenost pravnom stečevinom EU (broj pravnoga akta EU):	<p>UREDBA (EU) br. 1305¹⁴/2013 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 17. prosinca 2013. o potpori ruralnom razvoju iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR) i stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EZ) br. 1698/2005</p> <p>UREDBA (EU) br. 1307¹⁵/2013 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 17. prosinca 2013. o utvrđivanju pravila za izravna plaćanja poljoprivrednicima u programima potpore u okviru zajedničke poljoprivredne politike i o stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EZ) br. 637/2008 i Uredbe Vijeća (EZ) br. 73/2009</p> <p><i>Članak 36.- Program jedinstvenih plaćanja po površini; Članak 52.- Dobrovoljno proizvodno vezana potpora¹⁶</i></p> <p><i>Izravna plaćanja za izvorne proizvode karakteristične za ŽZH, a koje nisu prepoznate na razini FBiH; Plaćanja za proizvodnju duhana – hercegovački tip- sorte: Ravnjak 108, Šeginovac, VH-32, Visoki Hercegovac i Svijetla Hercegovina SH-2. <u>Napomena: proizvodnja mora biti usklađena sa Zakonom o duhanu BiH („Službeni glasnik BiH 32/10); plaćanja za izvorne sorte voća, povrća, ljekovitoga bilja; plaćanja za uzgoj izvornih pasmina (ovca Pramenka, krava – Buša i drugi)</u></i></p>
Korisnici:	Fizičke i pravne osobe upisane u RPG/RK
Način korištenja:	Pravilnici Ministarstva gospodarstva ŽZH
Povezanost s drugim mjerama:	M 02, M 03, M 04, M 09 i M 13
Indikatori uspješnosti;	Broj korisnika mjere; Broj zasijanih hektara; Broj grla stoke za koja je isplaćena premija; Količine otkupljenih premiranih proizvoda; Isplaćen iznos poticajnih sredstava (po pojedinim podmjerama); Rast opsega i vrijednosti proizvodnje.

¹⁴ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R1305&from=ES>

¹⁵ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX:32013R1307>

¹⁶ žitarice, uljarice, proteinske usjeve, mahunasto povrće u zrnu, lan, konoplju, rižu, orašasto voće, krumpir za proizvodnju škroba, mlijeko i mliječne proizvode, sjeme, ovčje i kozje meso, govede i teleće meso, maslinovo ulje, dudov svilac, sušenu krmu, hmelj, šećernu repu, šećernu trsku i cikoriju, voće i povrće i kulture kratkih ophodnji; **Izvor Uredba 1307/2013**

Podmjera 1.2. Potpora za strukovno osposobljavanje i aktivnosti stjecanja vještina	Opis podmjere: Osposobljavanje poljoprivrednika za pojedina zanimanja (npr. vinar, cvječar, sirar...) je praksa i uvjet za dobivanje bilo kakvih potpora iz programa i EU fondova. Dakle, poljoprivrednici trebaju proći edukaciju u trajanju 120 sati (teoretskog i praktičnog rada) nakon čega dobivaju certifikat o zanimanju. Praksa je da se takvo zanimanje prizna kao završena škola i upisuje se u radne dokumente poljoprivrednika. Poseban naglasak je stavljen na osposobljavanje mladih poljoprivrednika za strukovna zanimanja i stjecanje neophodnih vještina.
Operacije/aktivnosti:	Tip operacije: <i>Strukovno osposobljavanje za višestruku sukladnost, paket mjera poljoprivrede, okoliš i klimatske promjene, ekološki uzgoj; Strukovno osposobljavanje za poljoprivrednike i mlade poljoprivrednike; Radionice za subjekte koji su uključeni u kratke lance opskrbe i proizvođačke grupe i organizacije; Ostalo po iskazanim potrebama na terenu.</i>
Usklađenost pravnom stečevinom EU (broj pravnoga akta EU):	UREDBA (EU) br. 1305/2013 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 17. prosinca 2013.o potpori ruralnom razvoju iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR) i stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EZ) br. 1698/2005. <i>Članak 14. - Prenošenje znanja i aktivnosti informiranja; Članak 15. - Savjetodavne službe, službe za upravljanje poljoprivrednim gospodarstvom i pomoć poljoprivrednim gospodarstvima</i>
Korisnici:	Fizičke i pravne osobe upisane u RPG/RK
Način korištenja:	Pravilnici Ministarstva gospodarstva ŽZH
Povezanost s drugim mjerama:	M 02, M 03, M 04, M 09 i M 13
Indikatori uspješnosti;	Broj korisnika mjere; Broj zasijanih hektara; Broj grla stoke za koja je isplaćena premija; Količine otkupljenih premiranih proizvoda; Isplaćen iznos poticajnih sredstava (po pojedinim podmjerama); Rast opsega i vrijednosti proizvodnje.
Ostale zabilješke:	

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

Podmjera 1.3. Potpore za demonstracijske i informativne aktivnosti	Opis podmjere: Potpora iz okvira ove mjere pokriva strukovno osposobljavanje i aktivnosti stjecanja vještina, demonstracijske aktivnosti i informativne aktivnosti. Strukovno osposobljavanje i aktivnosti za stjecanje vještina mogu uključivati tečajeve, radionice i poduku. Potpora također može pokrivati kratke razmjene iskustva u upravljanju poljoprivrednim gospodarstvom i šumama, kao i posjete poljoprivrednim gospodarstvima i šumama.
Operacije/aktivnosti:	Tip operacije: <i>Demonstracijske aktivnosti;</i>
Usklađenost s pravnom stečevinom EU (broj pravnoga akta EU):	UREDBA (EU) br. 1305/2013 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 17. prosinca 2013.o potpori ruralnom razvoju iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR) i stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EZ) br. 1698/2005 <i>Članak 14.</i> - Prenošenje znanja i aktivnosti informiranja ; <i>Članak 15.-</i> Savjetodavne službe, službe za upravljanje poljoprivrednim gospodarstvom i pomoć poljoprivrednim gospodarstvima
Korisnici:	Savjetodavna služba; Privatne i javne institucije registrirane za navedene aktivnosti , provoditelji osposobljavanja ili druge aktivnosti prijenosa znanja ili informacija.
Način korištenja:	Pravilnici Ministarstva gospodarstva ŽZH
Povezanost s drugim mjerama:	M 02, M 03, M 04, M 09 i M 13
Indikatori uspješnosti;	Broj korisnika mjere; Broj zasijanih hektara; Broj grla stoke za koja je isplaćena premija; Količine otkupljenih premiranih proizvoda; Isplaćen iznos poticajnih sredstava (po pojedinim podmjerama); Rast opsega i vrijednosti proizvodnje.
Ostale zabilješke:	

MJERA 2: Savjetodavne službe, službe za upravljanje i pomoć OPG-ima	Opis mjere: Postojeće stanje u savjetodavstvu BiH je sljedeće: Republika Srpska ima Agenciju za pružanje savjetodavnih usluga u poljoprivredi i ruralnom razvoju. Federacija BiH ima dijelove savjetodavne službe po županijama bez jasnih ciljeva prioriteta i provedbenih mjera. FMPVŠ je nositelj izrade zakonodavno-pravnoga okvira, provoditelj i nadzor. ŽZH ima jasan koncept i dobru podlogu u Zavodu za poljoprivredu ŽZH, ali koncept treba ojačati kadrovski, materijalno i pristupiti programu trening trenera u skladu s programima pomoći TAIEK.
Podmjera 2.1. Potpora za pružanje savjetodavnih usluga	Opis podmjere: Pružanje savjetodavnih usluga na ovoj razini stupnja BDP per capita u BiH i postojećem ukupnom stupnju razvijenosti poljoprivrede jedino je moguće kroz javne poljoprivredne savjetodavne službe. Potpora se dodjeljuje tijelu ili subjektu odabranom za osnivanje službi za upravljanje poljoprivrednim gospodarstvom, pomoć poljoprivrednom gospodarstvu ili savjetodavnim službama za poljoprivredna gospodarstva ili šumarstvo. Savjetovanje za pojedine poljoprivrednike, mlade poljoprivrednike kako su definirani u Uredbi 1307/2013 i ostale upravitelje zemljišta veže se uz najmanje jedan prioritet EU za ruralni razvitak i obuhvaća najmanje jedan od sljedećih elemenata: obveze na razini poljoprivrednog gospodarstva koje proizlaze iz propisanih uvjeta upravljanja i/ili standarda za dobre uvjete u poljoprivredi i uvjete zaštite okoliša iz glave VI. poglavlja I. Uredbe (EU) br.1306¹⁷/2013 prema potrebi, poljoprivredne prakse korisne za klimu i okoliš, kako je utvrđeno u glavi III. poglavlju 3. Uredbe (EU) br. 1307/2013 te održavanje poljoprivredne površine iz članka 4. stavka 1. točke (c) Uredbe (EU) br. 1307/2013 mjere na razini poljoprivrednog gospodarstva predviđene u programima ruralnog razvoja za modernizaciju poljoprivrednih gospodarstava, razvijanje konkurentnosti, sektorsku integraciju, inovacije, tržišnu orijentaciju i poticanje poduzetništva zahtjeve kako ih definiraju države članice za provedbu članka 11. stavka 3. Okvirne direktive o vodama; zahtjeve kako ih definiraju države članice za provedbu članka 11. stavka 3. Okvirne direktive o vodama; ako je relevantno, standarde sigurnosti na radu ili standarde sigurnosti vezane uz poljoprivredno gospodarstvo; posebno savjetovanje za poljoprivrednike koji po prvi put uspostavljaju poljoprivredno gospodarstvo. Savjeti se također mogu odnositi na druga pitanja, a posebno informacije vezane uz prilagodbu klimatskim promjenama i njihovo ublažavanje, bioraznolikost i zaštitu voda kako je utvrđeno u Prilogu I. Uredbi (EU) br. 1307/2013 ili pitanja vezana uz gospodarske rezultate te okolišnu učinkovitost poljoprivrednog gospodarstva, uključujući aspekte konkurentnosti. To može uključivati savjete o razvoju kratkih lanaca opskrbe, ekološkom uzgoju i zdravstvenim aspektima stočarske proizvodnje. Savjetovanje posjednicima šuma minimalno obuhvaća važeće obveze iz okvira Direktiva 92/43/EEZ, 2009/147/EZ i Okvirnu direktivu o vodama. Savjetovanje također može obuhvaćati druga pitanja vezana uz gospodarske rezultate i okolišnu učinkovitost šumarskog gospodarstva. Ako je valjano opravdano i

¹⁷ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A32013R1306>

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

	primjereno, savjetovanje se može dijelom održati skupno, uzimajući u obzir položaj pojedinačnih korisnika savjetodavnih službi.
Operacije/aktivnosti:	Tip operacije: <i>Savjetovanje o modernizaciji i povećanju konkurentnosti poljoprivrednih gospodarstava (podizanje produktivnosti i ekonomičnosti poljoprivredne proizvodnje, proizvodnja prerađenih proizvoda s višom dodanom vrijednosti); Savjetovanje šumoposjednika; Savjetovanje mladih poljoprivrednika.</i>
Usklađenost s pravnom stečevinom EU (broj pravnoga akta EU):	UREDBA (EU) br. 1305/2013 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 17. prosinca 2013.o potpori ruralnom razvoju iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR) i stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EZ) br. 1698/2005. <i>Članak 15. - Savjetodavne službe, službe za upravljanje poljoprivrednim gospodarstvom i pomoć poljoprivrednim gospodarstvima</i>
Korisnici:	Fizičke i pravne osobe upisane u RPG/RK
Način korištenja:	Pravilnici Ministarstva gospodarstva ŽZH
Povezanost s drugim mjerama:	M 01, M 03, M 04, M 09 i M 13
Indikatori uspješnosti;	Broj korisnika mjere; Rast opsega i vrijednosti proizvodnje
Ostale zabilješke:	

Podmjera 2.2. Potpora za pružanje savjetodavnih usluga	Opis podmjere: ŽZH mora osigurati da savjetnici koji rade u sustavu za savjetovanje poljoprivrednika budu prikladno kvalificirani i redovito osposobljavani. Nužno je osigurati odvajanje savjetovanja od kontrole. U tom pogledu odabrana i imenovana tijela i osobe ne otkrivaju osobne ili pojedinačne informacije i podatke koje saznaju tijekom svoje savjetodavne aktivnosti drugim osobama, osim korisniku koji upravlja dotičnim OPG-om, uz izuzeće bilo koje nepravilnosti ili povrede koja se otkrije za vrijeme njihove aktivnosti, za koje vrijedi obveza, određena u pravu EU i u nacionalnom pravu, obavješćivanja javnih tijela, naročito u slučaju kaznenog djela. Trening trenera je sustav koji osigurava kontinuiranu izobrazbu savjetodavaca i doprinosi ukupnoj konkurentnosti poljoprivrede (inovacije prvo usvajaju savjetodavci i tek ih onda prenose na OPG-a).
---	---

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

Operacije/aktivnosti:	Tip operacije: <i>Savjetovanje o modernizaciji i povećanju konkurentnosti poljoprivrednih gospodarstava (podizanje produktivnosti i ekonomičnosti poljoprivredne proizvodnje, proizvodnja prerađenih proizvoda s višom dodanom vrijednosti...); Savjetovanje šumoposjednika; Savjetovanje mladih poljoprivrednika.</i>
Usklađenost s pravnom stečevinom EU (broj pravnoga akta EU):	UREDBA (EU) br. 1305/2013 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 17. prosinca 2013.o potpori ruralnom razvoju iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR) i stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EZ) br. 1698/2005. <i>Članak 15.- Savjetodavne službe, službe za upravljanje poljoprivrednim gospodarstvom i pomoć poljoprivrednim gospodarstvima</i> UREDBA (EU) br. 1306/2013 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 17. prosinca 2013. o financiranju, upravljanju i nadzoru zajedničke poljoprivredne politike i o stavljanju izvan snage uredaba Vijeća (EEZ) br. 352/78, (EZ) br. 165/94, (EZ) br. 2799/98, (EZ) br. 814/2000, (EZ) br. 1290/2005 i (EZ) 485/2008. Članak 13. Posebni zahtjevi koji se odnose na sustav za savjetovanje poljoprivrednika
Korisnici:	Savjetodavci
Način korištenja:	Pravilnici Ministarstva gospodarstva ŽZH
Povezanost s drugim mjerama:	M 01, M 03, M 04, M 09 i M 13
Indikatori uspješnosti;	Broj korisnika mjere; Broj obuhvaćenih OPG-a po jednom savjetodavcu; ostalo

MJERA 3: Sustavi kvalitete za poljoprivredne i prehrambene proizvode i uvođenje standarda	Opis mjere: Sustavi kvalitete i ukupna standardizacija proizvodnje su slabo razvijeni u cijeloj Bosni i Hercegovini pa tako i na području ŽZH. Tržišni dionici sve više pred OPG/PG postavljaju zahtjeve za uvođenjem standarda u proizvodnji kao npr. primjeni dobre poljoprivredne prakse, GLOBAL G.A.P ¹⁸ , GRASP ¹⁹ , GMP standarda ²⁰ , standarda integralne proizvodnje, odnosno integralne zaštite bilja od bolesti i štetnika IPM ²¹ , HACCP ²² standard, odnosno kontrola potencijalnih bioloških, kemijskih i fizičkih točaka opasnosti kojima su izložene sirovine, poluproizvodi i gotovi prehrambeni proizvodi tijekom njihove proizvodnje i distribucije. Također, ne treba zanemariti tzv. „dobrovoljne“ standarde koji olakšavaju izvoz proizvoda u pojedine dijelove svijeta kao npr. HALAL i KOŠER. Svrha je u sljedećem 10-godišnjem razdoblju poticati i ohrabrivati proizvođače da uvedu i usvoje jedan ili više spomenutih standarda, kako bi unaprijedili svoju proizvodnost i cjelokupne standarde kvalitete. Uvođenje standarda je tržišni zahtjev koji traži određena financijska ulaganja, a to u početnoj fazi i na ovom stupnju razvitka OPG-ovi ne mogu sami izvesti. Uvođenje standarda uz postupno uvođenje proizvoda s oznakama zemljopisnoga podrijetla povećava dodanu vrijednost tih proizvoda i pozitivno utječu na rast prihoda OPG-a.
Podmjera 3.1. Potpora za novo sudjelovanje PG/OPG u sustavima kvalitete Podmjera 3.2. Potpora za aktivnosti informiranja i promicanja koje provode skupine proizvođača na unutarnjem tržištu	Opis podmjere: Potpora se odnosi na uključivanje OPG-a u proces usvajanja i primjene standarda u vlastitoj proizvodnji. Neophodna je uloga savjetodavaca u ovoj podmjeri.
Operacije/aktivnosti:	Tip operacije: <i>Potpورا za sudjelovanje poljoprivrednika u sustavima kvalitete za poljoprivredne i prehrambene proizvode (tržišne standarde (GLOBALGAP, GRASP, GMP), sustava kvalitete kao što su HACCP, integralna proizvodnja, organska proizvodnja, ali i oznake zemljopisnog podrijetla (PGI), zaštićene oznake izvornosti (PDO), zagarantirano tradicionalni specijalitet (TSG) i druge sheme kvalitete) i potpora za aktivnosti informiranja i promoviranja,</i>

¹⁸ Good Agricultural Practice (GAP) dobra poljoprivredna praksa

¹⁹ Procjena rizika u socijalnoj praksi

²⁰ Good Manufacturing Practice - Dobra proizvođačka praksa

²¹ Integrated pest management (IPM – Integrirano upravljanje zaštitom bilja

²² Hazard Analysis and Critical Control Point – sustav sigurnosti hrane koji se temelji na analizi i kontroli potencijalnih bioloških/mikrobioloških, kemijskih i fizičkih opasnosti kojima su izložene sirovine, mogućih opasnosti pri rukovanju, proizvodnji, distribuciji i konzumiranju krajnjeg proizvoda

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

Usklađenost s pravnom stečevinom EU (broj pravnoga akta EU):	UREDBA (EU) br. 1305/2013 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 17. prosinca 2013.o potpori ruralnom razvoju iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR) i stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EZ) br. 1698/2005 <i>Članak 16. Programi kvalitete za poljoprivredne proizvode i hranu</i>
Korisnici:	Fizičke i pravne osobe upisane u RPG/RK
Način korištenja:	Pravilnici Ministarstva gospodarstva ŽZH
Povezanost s drugim mjerama:	M 01, M 02, M 04, M 09 i M 13
Indikatori uspješnosti;	Broj obuhvaćenih OPG-a; Broj proizvoda s oznakama PDO/PGI/TSG
Ostale zabilješke:	

MJERA 4: Ulaganja u fizičku imovinu	Opis mjere: Ova mjera obuhvaća potpore za materijalna i/ili nematerijalna ulaganja koja poboljšavaju ukupne rezultate i održivost poljoprivrednog gospodarstva a obuhvaćaju obradu, plasman na tržište i/ili razvoj poljoprivrednih proizvoda iz Priloga I (Zakon o poljoprivredi FBiH, „Službene novine FBiH; br.88/07“) . Ova ulaganja također obuhvaćaju razvoj infrastrukture vezane uz razvoj, modernizaciju ili prilagodbu poljoprivrede i šumarstva, uključujući pristup poljoprivrednom gospodarstvu i šumskom zemljištu, konsolidaciju i poboljšanje zemljišta, opskrbu energijom i vodom i njihovu uštedu; ili nisu produktivna ulaganja, a koji se odnose na poljoprivredu, okoliš i klimu, uključujući stanje zaštite bioraznolikosti vrsta i staništa kao i jačanje vrijednosti javnog prostora ili drugih sustava visoke prirodne vrijednosti koje treba posebno definirati. Potpora za restrukturiranja poljoprivrednih gospodarstava na području ŽZH se usmjerava u skladu s iskazanim i utvrđenim potrebama u SWOT analizi. Ova mjera je u usko povezana s prioritetom EU za ruralni razvitak koji se odnosi na „jačanje isplativosti poljoprivrednih gospodarstava i konkurentnosti svih vrsta poljoprivrede u svim regijama i promicanje inovativnih poljoprivrednih tehnologija i održivog upravljanja šumama“ . Potpora se može dodijeliti mladim poljoprivrednicima koji po prvi put uspostavljaju poljoprivredno gospodarstvo kao upravitelji gospodarstva u pogledu ulaganja namijenjenih usklađivanju sa standardima EU koji se primjenjuju na poljoprivrednu proizvodnju, uključujući sigurnost na radu.
Podmjera 4.1. Potpora za ulaganja u obiteljska (OPG) i poljoprivredna gospodarstva (PG)	Opis podmjere: Podizanje konkurentnosti postojećih OPG/PG na području ŽZH je jedan od tri strateška cilja. Samo investicijama u podizanje razine kapitalne opremljenosti OPG/PG i okrupnjavanjem posjeda moguće je konkurirati na domaćem i kasnije na inozemnim tržištima. Ulaganja u OPG/PG se odnose na ulaganja uzduž lanca vrijednosti (primarna proizvodnja, prerada, marketing) poradi dobivanja proizvoda s dodanom vrijednosti koja će omogućiti primjeren dohodak OPG/PG.
Operacije/aktivnosti:	Tip operacije: <i>Restrukturiranje, modernizacija i povećanje konkurentnosti poljoprivrednih gospodarstava (investicije duž lanca vrijednosti – primarna proizvodnja – prerada- prodaja). Ulaganja u biljnu, animalnu i ribarsku proizvodnju u skladu s definicijom poljoprivrednog proizvoda („Zakon o poljoprivredi FBiH“, broj: 88/07 i 07/13). Potpora investicijama u infrastrukturu i opremu za skladištenje, preradu i marketing poljoprivrednih-prehrambenih proizvoda. Potpora investicijama općega tipa od zajedničke koristi za cjelokupno ruralno područje (navodnjavanje/odvodnjavanje kraških polja i zaštita od poplava). Zbrinjavanje, rukovanje i korištenje stajskog gnojiva u cilju smanjenja štetnog utjecaja na okoliš. Korištenje obnovljivih izvora energije iz biomase i poljoprivrednog i šumskog otpada. Potpora ulaganjima u fizičku imovinu za proizvodnju izvornih i tradicionalnih proizvoda s oznakama zaštite u skladu s legislativom EU. Promidžba poljoprivredno-prehrambene trgovine i izvoza uključujući prisustvo na međunarodnim sajmovima i izložbama.</i>

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

Usklađenost s pravnom stečevinom EU (broj pravnoga akta EU):	UREDBA (EU) br. 1305/2013 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 17. prosinca 2013.o potpori ruralnom razvoju iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR) i stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EZ) br. 1698/2005 <i>Članak 17.-Ulaganja u fizičku imovinu; Članak 19. Razvoj poljoprivrednih gospodarstava i poslovanja</i>
Korisnici:	Fizičke i pravne osobe upisane u RPG/RK
Način korištenja:	Pravilnici Ministarstva gospodarstva ŽZH
Povezanost s drugim mjerama:	M 01, M 02, M 03, M 11
Indikatori uspješnosti;	Broj obuhvaćenih OPG-a – korisnika mjere, Povećanja prodaje i rast izvoza kao rezultat investicija (u %); Povećanje zaposlenosti kao rezultat investicija; Broj izgrađenih/rekonstruiranih objekata (po vrstama); Broj nabavljene opreme (po vrstama); Površine novih voćnjaka, vinograda i maslinika (po vrstama); Opseg proizvodnje energije iz obnovljivih izvora; Ostali mjerljivi indikatori
Ostale zabilješke:	

Podmjera 4.2.: Potpora za ulaganja u preradu, marketing i/ili razvoj poljoprivrednih proizvoda	Opis podmjere: Ulaganja u OPG/PG se odnose na ulaganja u preradu i marketing poljoprivrednih proizvoda poradi dobivanja proizvoda s dodanom vrijednosti koja će omogućiti primjeren dohodak OPG/PG. U podmjeru su uključena istraživanja tržišta (domaće i inozemna) i korištenje obnovljivih izvora energije.
Operacije/aktivnosti:	Tip operacije: <i>Povećanje dodane vrijednosti poljoprivrednim proizvodima (prerada, zaštita zemljopisnog podrijetla, standardi); Istraživanje tržišta; Korištenje obnovljivih izvora energije (biomasa, šumski otpad i dr.).</i>
Usklađenost s općinskim, županijskim FBiH i BiH strateškim dokumentima i s pravnom stečevinom EU (Broj pravnoga akta EU):	UREDBA (EU) br. 1305/2013 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 17. prosinca 2013.o potpori ruralnom razvoju iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR) i stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EZ) br. 1698/2005. <i>Članak 17. - Ulaganja u fizičku imovinu; Članak 20. - Temeljne usluge i obnova sela u ruralnim područjima</i>

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

Korisnici:	Fizičke i pravne osobe upisane u RPG/RK
Način korištenja:	Pravilnici Ministarstva gospodarstva ŽZH
Povezanost s drugim mjerama:	M01 - Prenošenje znanja i aktivnosti informiranja (čl. 14.) M03 - Programi kvalitete za poljoprivredne proizvode i hranu (čl. 16.) M04 - Ulaganja u fizičku imovinu (čl. 17.) M09 - Uspostavljanje skupina proizvođača i organizacija (čl. 27.) M13 - Suradnja (čl. 35.)
Indikatori uspješnosti;	Broj obuhvaćenih OPG-a – korisnika mjere; Povećanja prodaje i rast izvoza kao rezultat investicija (u %); Povećanje zaposlenosti kao rezultat investicija; Broj izgrađenih/rekonstruiranih objekata (po vrstama); Broj nabavljene opreme (po vrstama); Ostali mjerljivi indikatori
Ostale zabilješke:	Mjera uključena u Akcijski plan 2020.-2022.

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

Podmjera 4.3.: Opća ulaganja u proizvodnu strukturu	Opis podmjere: Podizanje konkurentnosti postojećih OPG/PG na području ŽZH je moguće postići ulaganjima u opću proizvodnu strukturu. Na taj način svi korisnici imaju određenu korist. Za ova ulaganja sami OPG/PG nisu dovoljno financijski osposobljena te preostaje jedina mogućnost ulaganja kroz sustav potpora. Za ovakve projekte postoje međunarodni izvori financiranja.
Operacije/aktivnosti:	Tip operacije: <i>Investicije u osnovnu infrastrukturu javnog navodnjavanja/odvodnjavanja; Komasacija poljoprivrednog zemljišta; Ulaganje u šumsku infrastrukturu.</i>
Usklađenost s pravnom stečevinom EU (broj pravnoga akta EU):	UREDBA (EU) br. 1305/2013 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 17. prosinca 2013.o potpori ruralnom razvoju iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR) i stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EZ) br. 1698/2005 <i>Članak 17.</i> - Ulaganja u fizičku imovinu; <i>Članak 20.</i> - Temeljne usluge i obnova sela u ruralnim područjima; <i>Članak 21.</i> - Ulaganja u razvoj šumskih područja i poboljšanje isplativosti šuma; <i>Članci 22.- 26.</i> - Pošumljavanje i stvaranje šumskih područja ; <i>Članak 46.</i> - Ulaganja u navodnjavanje
Korisnici:	Fizičke i pravne osobe upisane u RPG/RK
Način korištenja:	Pravilnici Ministarstva gospodarstva ŽZH
Povezanost s drugim mjerama:	M01 - Prenosnje znanja i aktivnosti informiranja (čl. 14.) M03 - Programi kvalitete za poljoprivredne proizvode i hranu (čl. 16.) M04 - Ulaganja u fizičku imovinu (čl. 17.) M09 - Uspostavljanje skupina proizvođača i organizacija (čl. 27.) M13 - Suradnja (čl. 35.)
Indikatori uspješnosti;	Broj obuhvaćenih OPG-a – korisnika mjere; Broj komasiranih ha ;Povećanja prodaje i rast izvoza kao rezultat investicija (u %); Povećanje zaposlenosti kao rezultat investicija;Povećanje broja ha obuhvaćenih sustavima navodnjavanja; Izgradnja šumskih putova; Ostali mjerljivi indikatori

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

Ostale zabilješke:	Mjera uključena u Akcijski plan 2020.-2022.
Podmjera 4.4. Potpora neproizvodnim ulaganjima vezanim uz postizanje agrookolišnih i klimatskih ciljeva	Opis podmjere: Zaštita okoliša se nameće kao prioritet u daljnjem podizanju konkurentnosti OPG/PG-a. Cilj ove podmjere je očuvanje i promicanje nužnih promjena poljoprivrednih praksi koje daju pozitivan doprinos okolišu i klimi. Njezino uključivanje u programe ruralnog razvoja je obvezno na nacionalnoj i/ili regionalnoj razini. Plaćanja u vezi s poljoprivredom, okolišem i klimatskim promjene dodjeljuju se poljoprivrednicima, skupinama poljoprivrednika ili drugih upravitelja zemljištem koji dobrovoljno vrše djelatnosti koje sadrže jednu ili više obveza povezanih s poljoprivredom, okolišem i klimatskim promjenama na poljoprivrednom zemljištu. Ako je propisano opravdano postizanje okolišnih ciljeva, plaćanja u vezi s poljoprivredom, okolišem i klimatskim promjenama, mogu se odobriti i drugim upraviteljima zemljišta ili skupinama drugih upravitelja zemljištem.
Operacije/aktivnosti:	Tip operacije: <i>Neproizvodna ulaganja vezana uz očuvanje okoliša.</i>
Usklađenost s pravnom stečevinom EU (broj pravnoga akta EU):	UREDBA (EU) br. 1305/2013 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 17. prosinca 2013.o potpori ruralnom razvoju iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR) i stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EZ) br. 1698/2005 <i>Članak 28. - Poljoprivreda, okoliš i klimatski uvjeti</i> UREDBA (EU) br. 1307/2013 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 17. prosinca 2013. o utvrđivanju pravila za izravna plaćanja poljoprivrednicima u programima potpore u okviru zajedničke poljoprivredne politike i o stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EZ) br. 637/2008 i Uredbe Vijeća (EZ) br. 73/2009, <i>POGLAVLJE 3.</i> <i>Članak 43.- Plaćanje za poljoprivredne prakse korisne za klimu i okoliš</i>
Korisnici:	Fizičke i pravne osobe upisane u RPG/RK
Način korištenja:	Pravilnici Ministarstva gospodarstva ŽZH
Povezanost s drugim mjerama:	M01 - Prenošenje znanja i aktivnosti informiranja (čl. 14.) M04 - Ulaganja u fizičku imovinu (čl. 17.) M09 - Uspostavljanje skupina proizvođača i organizacija (čl. 27.)

	M10 - Poljoprivreda, okoliš i klimatske promjene (čl. 28.). M13 - Suradnja (čl. 35.)
Indikatori uspješnosti;	Broj obuhvaćenih OPG-a – korisnika mjere; Povećana proizvodnja (broj ha); Ostali mjerljivi indikatori
Ostale zabilješke:	

Podmjera 4.5. Potpora osnivanju Sheme za financiranje poljoprivrede, ruralnog razvoja i turizma ŽZH	Opis podmjere: Opće je pravilo da bez investicija nema gospodarskoga rasta i podizanja ukupne konkurentnosti poljoprivrede i ruralnih područja. U tu svrhu je osmišljena podmjera- Shema za financiranje poljoprivrede, ruralnog razvoja i turizma ŽZH . U sklopu postojeće legislative moguće je ustrojiti poseban namjenski račun na koji bi se izdvajala sredstva za ovu Shemu. Radi se o kreditnim sredstvima i provjerenim shemama koje uspješno funkcioniraju u EU a u Republici Hrvatskoj u Istarskoj i Karlovačkoj županiji . Poboljšanje tržišnog položaja i povećanja vrijednosti OPG/PG, obrta, malih i srednjih poduzeća u ruralnim područjima je moguće ako na raspolaganju postoje jeftina sredstva s niskom kamatnom stopom i razdobljima počeka koja su prilagođena proizvodnim procesima i tehnologijama uzgoja. Na primjer; podizanje vinograda, voćnjaka i maslinika je moguće kreditirati na 10 godina s počekom od 3 godine i kamatnom stopom od 1,5%. Investicijska ulaganja u modernizaciju i okrupnjavanje proizvodnih kapaciteta u poljoprivrednoj proizvodnji i preradi. Cilj podmjere - promocija novih investicija koje će povećati proizvodnju na OPG/PG uvođenje novih tehnologija, tehničkih rješenja, novih sorata i pasmina u proizvodnju.
Operacije/aktivnosti:	Tip operacije: Osnivanje „ Shema za financiranje poljoprivrede, ruralnoga razvoja i turizma ŽZH “ (sredstva općina, gradova i županije ŽZH; sredstva donacija i sredstva predpristupnih fondova nakon dobivanja statusa zemlje kandidata); SVRHA: Financiranje aktivnosti u ruralnim područjima pod povoljnim uvjetima.
Usklađenost s pravnom stečevinom EU (broj pravnoga akta EU):	UREDBA (EU) br. 1305/2013 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 17. prosinca 2013.o potpori ruralnom razvoju iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR) i stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EZ) br. 1698/2005 <i>Članak 17. - Ulaganja u fizičku imovinu</i> UREDBA (EU) br. 1306/2013 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 17. prosinca 2013. o financiranju, upravljanju i nadzoru zajedničke poljoprivredne politike i o stavljanju izvan snage uredaba Vijeća (EEZ) br. 352/78, (EZ) br. 165/94, (EZ) br. 2799/98, (EZ) br. 814/2000, (EZ) br. 1290/2005 i (EZ) 485/2008, GLAVA II. OPĆE ODREDBE O

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

	POLJOPRIVREDNIM FONDOVIMA, <i>POGLAVLJE I. Poljoprivredni fondovi</i> <i>Članak 3.-</i> Fondovi za financiranje poljoprivrednih rashoda,(b) Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj (EPFRR).
Korisnici:	Fizičke i pravne osobe upisane u RPG/RK
Način korištenja:	Pravilnici Ministarstva gospodarstva ŽZH
Povezanost s drugim mjerama:	M03 - Programi kvalitete za poljoprivredne proizvode i hranu (čl. 16.) M04 - Ulaganja u fizičku imovinu (čl. 17.)
Indikatori uspješnosti;	Broj obuhvaćenih OPG-a – korisnika podmjere ;Broj OPG koji su obuhvaćeni kreditima iz Sheme; Uvedene nove tehnologije, Povećanje kapitalne opremljenosti korisnika podmjere, Ostali mjerljivi indikatori
Ostale zabilješke:	Podmjera uključena u Akcijski plan 2020.-2022.

12.2. Strateški cilj 2. Osigurati održivo upravljanje prirodnim resursima i klimatskim promjenama**Prioritet 1: Održivo upravljanje prirodnim resursima (poljoprivredno zemljište, šume, voda..)**

MJERA 5: Obnavljanje poljoprivrednog proizvodnog potencijala narušenog elementarnim nepogodama i katastrofalnim događajima te uvođenje odgovarajućih preventivnih aktivnosti	Opis mjere: U rubnim područjima ŽZH postoje šumska zemljišta na kojima još nisu provedene mjere razminiranja. Za uspješnu revitalizaciju i „ ŽZH bez mina “ potrebno je sprovesti mjere razminiranja šumskoga zemljišta. Mjeru je potrebno sprovesti s profesionalnim jedinicama za razminiranje po mogućnosti uz potporu viših razina vlasti. Također, cilj ove mjere je provesti melioraciju postojećih proizvodnih površina koje su većinom pod koncesijama. Naime, radi se o cca 1.200 ha već melioriranih površina za potrebe sadnje smilja. Međutim, takve površine su samo djelomično pogodne za sadnju dugogodišnjih nasada. Sve navedene površine su meliorirane na različitim dubinama. Neke površine su urađene na 20 cm a neke na 60 do 80 cm. Neke navedene površine je potrebno je ponovo usitniti teškim strojevima na dubine pogodne za sadnju dugogodišnjih nasada
Podmjera 5.1. Obnova poljoprivrednog zemljišta i proizvodnog potencijala	Opis podmjere: Obnova poljoprivrednog zemljišta i njegovoga proizvodnog potencijala. Obnovom proizvodnih površina putom naknadne melioracije krških terena dobivamo nove potencijalno proizvodne površine za dugogodišnje nasade.
Operacije/aktivnosti:	Tip operacije: <i>Razminiranje poljoprivrednog i šumskog zemljišta (područje Blidinja); Stvaranje novih proizvodnih površina putom melioracije krša;</i>
Usklađenost s pravnom stečevinom EU (broj pravnoga akta EU):	UREDBA (EU) br. 1305/2013 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 17. prosinca 2013.o potpori ruralnom razvoju iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR) i stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EZ) br. 1698/2005 <i>Članak 17. - Ulaganja u fizičku imovinu; Članak 18. - Obnavljanje poljoprivrednog proizvodnog potencijala narušenog elementarnim nepogodama i katastrofalnim događajima te uvođenje odgovarajućih preventivnih aktivnosti</i>
Korisnici:	Fizičke i pravne osobe upisane u RPG/RK
Način korištenja:	Pravilnici Ministarstva gospodarstva ŽZH
Povezanost s drugim mjerama:	M10 - Poljoprivreda, okoliš i klimatske promjene (čl. 28.).

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

Indikatori uspješnosti;	Broj korisnika; Ukupna površina novih melioriranih krških površina; Broj OPG/PG koji ispunjavaju uvjete za ovu vrstu potpore; Iznos isplaćenih potpore u KM;
Ostale zabilješke:	

Podmjera 5.2. Potpora ekološkoj proizvodnji i smanjenje rizika i ublažavanje posljedica klimatskih promjena	Opis podmjere: ŽZH je područje izvornih sorata i pasmina domaćih životinja koje čine važan dio povijesnog, kulturnog i gospodarskog nasljeđa ruralnih područja. Svaka zemlja članica EU podupire različitim mjerama očuvanje prirodne baze prirodnih genetskih resursa i dio su svakog plana ruralnoga razvitka. Podmjera će promovirati uvođenje politika, programa i praktičnih inicijativa kako bi se osigurala primjena dobrih poljoprivrednih i ekoloških praksi; zaštita i održivo korištenje poljoprivrednog zemljišta; te šira zaštita bioraznolikosti i ruralnih krajolika. Podmjera će uključivati: monitoring - praćenje korištenja poljoprivrednog zemljišta; praćenje razine potencijalnog zagađenja i erozije; praćenje mogućeg gubitka poljoprivrednog zemljišta zbog njegove pretvorbe u građevinsko zemljište; i praćenje javnih i privatnih travnjaka i livada te njihovo održivo korištenje i zaštitu. Kao i šire, područje ŽZH izloženo je negativnim utjecajima sve vidljivijih klimatskih promjena. Pretpostavljamo da će klimatske promjene iz godine u godine postajati sve vidljivije te je stoga neophodno za 10 – godišnje plansko razdoblje predvidjeti podmjere za ublažavanje negativnih posljedica klimatskih promjena na poljoprivrednu proizvodnju a time izravno na dohodak OPG/PG . Ove promjene su već imale značajne posljedice za urode određenih proizvoda. U ovakvim okolnostima postupno se povećavaju rizici za dohodak poljoprivrednih gospodarstava kao i za kvalitetu života i socijalno-ekonomski status ruralnih kućanstava. Zbog toga će se razviti i provesti podmjere koje će pomoći poljoprivrednicima u rješavanju utjecaja klimatskih promjena u skladu s najboljim iskustvima i praksama EU:
Operacije/aktivnosti:	Tip operacije: Monitoring poljoprivrednog zemljišta ŽZH (praćenje plodnosti, onečišćenja teškim metalima, pesticidima, PCB i PAH, erozija, pretvorba poljoprivrednog u građevinsko zemljište, itd.); Program za razvitak i zaštitu područja s prirodnim ograničenjima (područja u nepovoljnijem položaju – nadmorska visina); Potpora držanju izvornih pasmina domaćih životinja (krava – Buša, ovca – Pramenka i druge); Potpora za prijelaz na ekološku proizvodnju i Potpora ciljanim programima za smanjenje učinaka klimatskih promjena na poljoprivrednu proizvodnju i inovativne akcije (npr. ulaganje u obnovljive izvore energije na poljoprivrednom gospodarstvu-sunčeva energija, energija na organski otpad .
Usklađenost s pravnom stečevinom EU (Broj pravnoga akta EU):	UREDBA (EU) br. 1305/2013 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 17. prosinca 2013.o potpori ruralnom razvoju iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR) i stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EZ) br. 1698/2005

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

	<i>Članak 17.</i> - Ulaganja u fizičku imovinu; <i>Članak 29.</i> - Ekološki uzgoj
Korisnici:	Fizičke i pravne osobe upisane u RPG/RK
Način korištenja:	Pravilnici Ministarstva gospodarstva ŽZH
Povezanost s drugim mjerama:	M03 - Programi kvalitete za poljoprivredne proizvode i hranu (čl. 16.) M04 - Ulaganja u fizičku imovinu (čl. 17.)
Indikatori uspješnosti;	Broj korisnika i broj OPG/PG koji ispunjavaju uvjete za ovu vrstu potpore; Broj ha pod ekološkom proizvodnjom; Broj vrsta i broj životinja izvornih pasmina, broj, vrste i površine zasađenih izvornim sortama za koje je pružena potpora; Iznos isplaćenih potpora u KM;
Ostale zabilješke:	

MJERA 6: Potpora razvitku infrastrukture i općih usluga u ruralnim područjima	Opis mjere: Opći trend iseljavanja iz ruralnih područja ne samo u BiH nego i susjednih zemalja i EU i sve veći pritisak na urbana područja uvjetovan je u velikoj mjeri razlikama u dostupnosti općih usluga koje su neophodne za o(p)stanak u ruralnim područjima. S obzirom da je ŽZH označena kao ruralno područje (s izuzetkom općinskih/gradskih/županijskih središta) potrebno je uvesti mjere za uravnoteženje i smanjivanje razlika u dostupnosti općih usluga za stanovnike ruralnih područja. Posljedica nerazvijene fizičke ruralne infrastrukture i ograničene dostupnosti određenih javnih usluga u ruralnim područjima u ŽZH izravno utječe na neuravnotežen ekonomski, ruralni, društveni i teritorijalni razvitak. Mjera podrazumijeva ulaganja u fizičku infrastrukturu neophodnu za ukupan razvitak ruralnih područja. Mjera se fokusira na uravnoteženi ruralni teritorijalni razvitak i poboljšanje uvjeta života i rada ruralnog stanovništva i unaprjeđenje njihove cjelokupne povezanosti i pristupa. Potpora će se pružati bespovratnim sredstvima (darovnice) za ulaganja u fizičku infrastrukturu u ruralnim područjima (npr. putna infrastruktura, elektroopskrba, vodoopskrba, kanalizacija, radio, TV, internet) i unaprjeđenje dostupnosti usluga koje su potrebite ruralnom stanovništvu. Mjera je uobičajena za sve zemlje u procesu tranzicije u kojima je razvitak ruralnih područja dominantan prioritet zbog udjela stanovništva koje živi u ruralnim područjima, velikog dijela teritorije koja je ruralna, kao i niske razine razvijenosti infrastrukture i javnih usluga u ruralnom u odnosu na urbana područja.
--	---

Podmjera 6.1. Potpora poboljšanju razvitka javne infrastrukture u ruralnim područjima i sprječavanje iseljavanja	Opis podmjere: Poboljšanje općih uvjeta življenja u ruralnim područjima poradi sprječavanja iseljavanja.
Operacije/aktivnosti:	Tip operacije: <i>Izgradnja vodovodne infrastrukture (pitka voda iz vodovoda za sva domaćinstva u ruralnim područjima); Asfaltni putovi za sva naseljena mjesta u ruralnim područjima (izgradnja, održavanje); Izgradnja i održavanje nerazvrstanih cesta u poljima i šumskim područjima; promicanje razvoja pametnih sela u ruralnim područjima uz poboljšanje lokalne infrastrukture; Internet i kablovska televizija, radio za sva domaćinstva u ruralnim područjima; Elektroopskrba – dovoljna za potrošnju domaćinstava i javnu rasvjetu naselja i razvoj malih i srednjih poduzeća; Vodoopskrba – što širi obuhvat naselja u ŽZH; Izgradnja kanalizacijske mreže; Organizirani odvoz otpada;ostalo</i>
Usklađenost s pravnom stečevinom EU (broj pravnoga akta EU):	UREDBA (EU) br. 1305/2013 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 17. prosinca 2013.o potpori ruralnom razvoju iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR) i stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EZ) br. 1698/2005 <i>Članak 17. - Ulaganja u fizičku imovinu ; Članak 20. - Temeljne usluge i obnova sela u ruralnim područjima</i>
Korisnici:	Mjesne zajednice, udruge i lokalne akcijske grupe (LAG)
Način korištenja:	Pravilnici Ministarstva gospodarstva ŽZH
Povezanost s drugim mjerama:	M 04;
Indikatori uspješnosti;	Povećanje % ruralnog stanovništva (kućanstava) kojem su dostupne određene usluge; Broj izgrađenih, rekonstruiranih i održavanih objekata ruralne infrastrukture; Broj održanih sportskih, kulturnih i drugih manifestacija u ruralnim područjima; Vrijednost uloženi sredstava KM; Broj stanovnika u ruralnom području, migracijski saldo; Broj odobrenih projekata za uspostavu javnih usluga.
Ostale zabilješke:	

Podmjera 6.2. Potpora poboljšanju dostupnosti javnih usluga u ruralnim područjima (javnog prijevoza, obrazovanja, sustava zdravstvene i socijalne zaštite, kulturnih i sportskih sadržaja);	Opis podmjere: Javne usluge se moraju poboljšavati i približavati uslugama u urbanim područjima. To podrazumijeva dostupnost interneta, javnoga prijevoza, zdravstvenih usluga. Posebnu pozornost valja posvetiti obrazovanju učenika u ruralnim područjima. Potpora podrazumijeva novčane izdatke za odjeljenja ispod 15 učenika u razredu (124 učenika). Takvih odjeljenja ima u 17 naseljenih mjesta ŽZH. Predviđena je potpora 200,00 KM/učeniku mjesečno. Ukupni izdatci za ovu operaciju iznose: 248.000 KM godišnje. Opređeljenje Vlade ŽZH je – opstanak odjeljenja ispod 15 učenika u navedenim naseljenim mjestima. Podmjera sadrži sve ostale aktivnosti na zbrinjavanju osjetljivih skupina (staračka populacija - umirovljenici). Potpore se odnose na organiziranje kulturnih, sportskih manifestacija u ruralnim područjima.
Operacije/aktivnosti:	Tip operacije: <i>Potpore dopunskom obrazovanju učenika iz ruralnih područja (glazbena škola, sportski treninzi, ples.....); besplatni udžbenici u osnovnim školama; besplatan javni prijevoz učenika iz ruralnih područja prema općinskim središtima i obratno; besplatan obrok u osnovnim školama podrijetlom s OPG-a iz ŽZH (za sve učenike) - programi kratkih lanaca opskrbe slobodan pristup internetu u svim školama u ruralnim područjima; Potpora organiziranju sportskih, kulturnih manifestacija u ruralnim područjima Potpora izgradnji sadržaja za umirovljenike u ruralnim područjima (potpora izgradnji staračkih domova u ruralnim područjima uz osiguranje primarne zdravstvene zaštite).</i>
Usklađenost s pravnom stečevinom EU (broj pravnoga akta EU):	UREDBA (EU) br. 1305/2013 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 17. prosinca 2013.o potpori ruralnom razvoju iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR) i stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EZ) br. 1698/2005 <i>Članak 17. - Ulaganja u fizičku imovinu; Članak 20. - Temeljne usluge i obnova sela u ruralnim područjima</i>
Korisnici:	Mjesne zajednice, udruge i lokalne akcijske grupe (LAG)
Način korištenja:	Pravilnici Ministarstva gospodarstva ŽZH
Povezanost s drugim mjerama:	M01, M 02, M03 i M 04, M 09 i M 13
Indikatori uspješnosti;	Povećanje % ruralnog stanovništva (kućanstava) kojem su dostupne navedene usluge; Broj obuhvaćenih učenika ovom mjerom; Broj uspostavljenih kratkih lanaca opskrbe; Broj održanih sportskih, kulturnih i drugih manifestacija u ruralnim područjima; Vrijednost uloženi sredstava KM; Broj stanovnika u ruralnom području, migracijski saldo; Broj odobrenih projekata za uspostavu javnih usluga.

12.3. Strateški cilj 3: Postići uravnotežen teritorijalni razvoj ruralnih područja, uključujući stvaranje i očuvanje radnih mjesta

Prioritetni cilj: Ravnomjieran, održiv i planski razvoj ruralnoga turizma

MJERA 7: Diversifikacija djelatnosti u ruralnim područjima	Opis mjere: Cilj mjere je stvaranje preduvjeta za razvitak novih gospodarskih aktivnosti u ruralnim područjima. Dakle, pored primarne poljoprivredne proizvodnje potrebno je raditi na stvaranju OPG-a s većim godišnjim prihodima kako bi se stvorile pretpostavke za uključivanje u sustav PDV-a. Nakon toga OPG/PG su potencijalno spremna za diversifikaciju aktivnosti odnosno uvođenje sustava prerade poljoprivrednih proizvoda i dobivanje proizvoda s većom dodanom vrijednosti. Prva aktivnost nakon toga je stvaranje preduvjeta za razvoj agroturizma u ruralnim područjima. Također, potrebno je potaknuti sve vidove turizma u ruralnim područjima. Nadalje, trebalo bi poticati razvitak i diversifikaciju nepoljoprivrednih djelatnosti i osnivanje i razvitak nepoljoprivrednih MSP ²³ -a u ruralnim područjima. Ova bi mjera također trebala potaknuti poduzetništvo žena u ruralnim područjima kao i razvitak malih poljoprivrednih gospodarstava koja su potencijalno ekonomski isplativa. Isplativost novih ekonomskih aktivnosti koje primaju potporu iz okvira ove mjere, bit će predstavljena poslovnim planom. Potpora za pokretanje poslovanja obrta i MSP u ruralnim područjima ŽZH u svrhu očuvanja izvornih i tradicionalnih proizvoda. Također, mjera podupire tržišno povezivanje i promociju izvornih i tradicionalnih proizvoda na tržištu BiH. Posebno je značajno povezivanje s Dalmacijom kao susjednom regijom u EU s obzirom na rastuće turističko tržište i rastuću potražnju za ovim proizvodima.
Podmjera 7.1. Promicanje gospodarskog razvoja u ruralnim područjima u najudaljenijim regijama	Opis podmjere: Podmjera ima za cilj osnivanje OPG- u sustavu PDV-a koji proizvode prerađene proizvode i time poboljšavaju dohodak i postaju subjekti na tržištu. Potpora osnivanju obrta, malih i srednjih poduzeća u ruralnim područjima čime se osiguravaju nova radna mjesta i osigurava opstanak ljudi u ruralnim područjima.
Operacije/aktivnosti:	Tip operacije: <i>Potpora osnivanju OPG u sustavu PDV-a; Potpora osnivanju obrta, malih i srednjih poduzeća u ruralnim područjima; Smanjivanje općinskih i županijskih davanja za 50 – 75 %, (ovisno o udaljenosti od općinskih središta, brojem stanovnika i drugim čimbenicima.): Uvođenje posebne potpore za osnivanje i održavanje obrta, malih i srednjih poduzeća u manje povoljnim područjima²⁴</i>

²³ MSP – mala i srednja poduzeća

²⁴Engl. - Less Favoured Area (LFA) –manje povoljna područja. LFA plaćanja se dodjeljuju godišnje po hektaru iskorištenih poljoprivrednih površina. Razina plaćanja može varirati od najmanje 25 € / hektar i najviše 200 € / ha. Prema člancima Uredbe Vijeća (EZ) 1257/1999 koji su još uvijek na snazi, područje se može klasificirati kao manje povlašteno prema jednoj od tri kategorije. Svaka kategorija karakterizira specifičan skup hendikepa, zajedničkih za određena područja poljoprivrednog zemljišta diljem Europe, a koji ugrožavaju nastavak korištenja poljoprivrednog zemljišta:

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

Usklađenost s pravnom stečevinom EU (broj pravnoga akta EU):	UREDBA (EU) br. 1305/2013 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 17. prosinca 2013.o potpori ruralnom razvoju iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR) i stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EZ) br. 1698/2005 <i>Članak 17. - Ulaganja u fizičku imovinu ; Članak 20. - Temeljne usluge i obnova sela u ruralnim područjima</i>
Korisnici:	Mjesne zajednice, udruge i lokalne akcijske grupe (LAG)
Način korištenja:	Pravilnici Ministarstva gospodarstva ŽZH
Povezanost s drugim mjerama:	M01, M 02, M03 i M 04, M 09 i M 13
Indikatori uspješnosti;	Broj podnesenih i odobrenih zahtjeva; Broj poljoprivrednih gospodarstava s diversificiranim izvorima prihoda; Broj korisnika potpore; Broj korisnika koji su ostvarili potporu za razvitak mikro i malog poduzetništva;

✓ Prema članku 18., **planinska područja** karakterizirana su kao područja koja su zbog velike nadmorske visine ili zbog strmih padina na nižoj nadmorskoj visini ili kombinacijom ta dva područja hendikepirana. Područja sjeverno od 62. paralele također su ograničena kao planine.

- Prema članku 19., "srednja" područja s posebnim potrebama su ona područja u kojima postoji opasnost od napuštanja korištenja poljoprivrednog zemljišta i gdje je potrebno očuvati krajolik. Prikazuju sve sljedeće poteškoće:

- zemlja slabe produktivnosti;
- proizvodnja koja proizlazi iz niske produktivnosti prirodnog okoliša;
- i niskim ili sve manjim brojem stanovnika koji uglavnom ovise o poljoprivrednoj djelatnosti.

Prema članku 20., područja pogođena posebnim hendikepom u područja u kojima se treba nastaviti uzgoj kako bi se zadržalo:

- a. očuvanje ili poboljšanje okoliša;
- b. održavanje krajolika;
- c. očuvanje turističkog potencijala područja;
- d. zaštita obala.

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

Podmjera 7.2. Promocija ruralnog turizma i razvoj novih turističkih proizvoda u ruralnim područjima	Opis podmjere: Razvitak ruralnog turizma podrazumijeva sve vidove turizma u ruralnim područjima, dok seoski turizam je nešto uži pojam –označava turističke aktivnosti u seoskom prostoru. Najuzi tip ruralnoga turizma je agroturizam koji se razvija na OPG/PG i logičan je nastavak diversifikacije aktivnosti u ruralnim područjima.
Operacije/aktivnosti:	Tip operacije: <i>Potpore razvitku turizma u ruralnim područjima (agroturizam, seoski turizam); Potpora razvitku novih turističkih proizvoda (u skladu s dokumentom- Strategija razvitka turizma Zapadnohercegovačke županije za razdoblje 2019.- 2026. godine) i ostale potpore vezane za turizam u ruralnim područjima.</i>
Usklađenost s pravnom stečevinom EU (broj pravnoga akta EU):	UREDBA (EU) br. 1305/2013 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 17. prosinca 2013.o potpori ruralnom razvoju iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR) i stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EZ) br. 1698/2005 <i>Članak 17 - Ulaganja u fizičku imovinu</i>
Korisnici:	Mjesne zajednice, udruge i lokalne akcijske grupe (LAG)
Način korištenja:	Pravilnici Ministarstva gospodarstva ŽZH
Povezanost s drugim mjerama:	M01, M 02, M03 i M 04,M 13
Indikatori uspješnosti;	Povećanje % OPG-ova koja su razvili turističke sadržaje; Broj kreveta i ostalih turističkih sadržaja u ruralnim područjima; Broj izgrađenih, rekonstruiranih i održavanih turističkih objekata u ruralnim područjima; Vrijednost uloženi sredstava KM;
Ostale zabilješke:	

Podmjera 7.3. Promocija tradicionalnih i izvornih proizvoda i povezivanje ŽZH i turističkih destinacija Dalmacije	Opis podmjere: Promotivne aktivnosti usmjerene na poboljšanje tržišnoga položaja proizvođača izvornih i tradicionalnih proizvoda je jedan uobičajeni način povećanja dohotka u ruralnim područjima. EU smatra da je potpora dobivanja oznaka zaštite (PDO/PGI/TSG) u skladu s legislativom EU alat za ukupan razvitak ruralnih područja. Promocija i potpora promociji izvornih i tradicionalnih proizvoda organiziranjem sajmova, promotivnih materijala doprinose povećanju dohotka u ruralnim područjima. ŽZH je posebno osjetljiva na pitanjima izvornih proizvoda jer su neki proizvodi praktično na razini nestanka iz proizvodnje te ih je potrebno revitalizirati.
Operacije/aktivnosti:	Tip operacije: Potpora očuvanju izvornih i tradicionalnih proizvoda ruralnih područja; Potpora dobivanja oznaka zaštite (PDO/PGI/TSG) u skladu s legislativom EU; potpora promociji izvornih i tradicionalnih proizvoda; Potpora organiziranju manifestacije „ Festival izvornih i tradicionalnih proizvoda Hercegovine “; Potpora proizvođačima izvornih i tradicionalnih proizvoda u organiziranim nastupima na domaćem i inozemnim tržištima; Potpora ispitivanju tržišta izvornih i tradicionalnih proizvoda; Potpora udrugama izvornih i tradicionalnih proizvoda; Potpora izgradnji brendova i zaštićenih znakova izvornosti; Potpora povezivanju proizvođača izvornih i tradicionalnih proizvoda s turističkim tržištem Dalmacije i Ostale potpore.
Usklađenost pravnom stečevinom EU (broj pravnoga akta EU):	UREDBA (EU) br. 1305/2013 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 17. prosinca 2013.o potpori ruralnom razvoju iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR) i stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EZ) br. 1698/2005 <i>Članak 17 - Ulaganja u fizičku imovinu ; Članak 20. - Temeljne usluge i obnova sela u ruralnim područjima</i>
Korisnici:	OPG/PG, obrti, MSP, udruge i lokalne akcijske grupe (LAG)
Način korištenja:	Pravilnici Ministarstva gospodarstva ŽZH
Povezanost s drugim mjerama:	M01, M 02, M03 i M 04, M 09 i M 13
Indikatori uspješnosti;	Broj OPG/PG, obrta i MSP; udruga uključenih u podmjeru; Broj podržanih izvornih, tradicionalnih proizvodnji na području ŽZH; Broj održanih manifestacija u ruralnim područjima; Vrijednost uloženi sredstava KM; Broj odobrenih projekata za promociju i očuvanje izvornih i tradicionalnih proizvoda.
Ostale zabilješke:	

MJERA 8: Ulaganja u razvoj šumskih područja i poboljšanje održivosti šuma	Opis mjere: Cilj mjere je stvaranje preduvjeta za razvitak šumskih područja i poboljšanje održivosti šuma. Daljnji cilj mjere je ulaganja u opremu (strojevi, alati i uređaji za sječu, privlačenje, izvoženje i iznošenje drva), opreme za proizvodnju šumske biomase, za šumsko – uzgojne radove, skladištenje, sušenje drvnih sortimenta.
Podmjera 8.1. Potpora za ulaganja u poboljšanje otpornosti i okolišne vrijednosti šumskih ekosustava i ulaganja u šumarske tehnologije te u preradu, mobilizaciju i marketing šumskih proizvoda	Opis podmjere: Nove šumarske tehnologije za održivo korištenje šumskih resursa kao i ulaganja u sustave prerade drveta i dobivanje proizvoda s dodanom vrijednosti. Cilj mjere je proizvodnja finalnih proizvoda od drveta (namještaj i slično). S obzirom na razvitak ruralnog turizma potrebna su ulaganja u poučne šumske staze (šetnice), izgradnja vidikovaca na pogodnim mjestima uz ostalu prateću infrastrukturu.
Operacije/aktivnosti:	Tip operacije: <i>Konverzija degradiranih šumskih sastojina i šumskih kultura; Uspostava i uređenje poučnih staza, vidikovaca i ostale manje infrastrukture; Modernizacija tehnologija, strojeva, alata i opreme u pridobivanju drva i šumsko-uzgojnim radovima; Modernizacija tehnologija, strojeva, alata i opreme u predindustrijskoj preradi drva; Marketing drvnih i nedravnih šumskih sortimenata</i>
Usklađenost s pravnom stečevinom EU (broj pravnoga akta EU):	UREDBA (EU) br. 1305/2013 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 17. prosinca 2013.o potpori ruralnom razvoju iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR) i stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EZ) br. 1698/2005 <i>Članak 17. -Ulaganja u fizičku imovinu; Članak 22. -Pošumljavanje i stvaranje šumskih područja; Članak 21.- Ulaganja u razvoj šumskih područja i poboljšanje isplativosti šuma; Članak 23. - Uspostavljanje poljoprivredno-šumarskih sustava ;Članak 24. - Sprječavanje i uklanjanje šteta u šumama nastalih šumskim požarima te elementarnim nepogodama i katastrofalnim događajima; Članak 25. - Ulaganja u jačanje otpornosti i okolišne vrijednosti šumskih ekosustava; Članak 26. - Ulaganja u šumarske tehnologije te u preradu, u mobiliziranje i u plasiranje na tržište šumarskih proizvoda</i>
Korisnici:	šumoposjednici; udruženja šumoposjednika; obrti, mikro, mala i srednja poduzeća registrirana sukladno nacionalnim propisima

Način korištenja:	Pravilnici Ministarstva gospodarstva ŽZH
Povezanost s drugim mjerama:	M01, M 02, M03 i M 04
Indikatori uspješnosti;	Broj ha šumskog zemljišta uključenog u mjeru; Iznos potpora za mjeru (KM)
Ostale zabilješke:	

MJERA 9: Uspostava zadruga, proizvođačkih grupa i organizacija	Opis mjere: Mali posjedi, rascjepkane poljoprivredne površine generiraju male opsege proizvodnje koji vrlo često nisu konkurentni uvoznim proizvodima iz zemalja EU. OPG/PG nisu tržišni igrači i sami se ne mogu ozbiljno nametnuti na tržištu. S druge strane povećano prisustvo velikih trgovačkih lanaca koji diktiraju uvjete prodaje i prodajne cijene dovode u još teži položaj mala obiteljska poljoprivredna gospodarstva. Ovakvi uvjete neminovno nameću OPG/PG-ima potrebu udruživanja u početku u udruge proizvođača a kasnije u zadruge. Zemlje EU (Italija, Njemačka, Španjolska, Francuska) imaju dugogodišnju tradiciju zadrugarstva. Procjena eksperata je da se 80% prihoda u poljoprivredi Italije ostvaruje putem zadruga. Negativne posljedice kolektivizacije u ex državi se i danas osjećaju na području ŽZH (tek 2014. godine zabilježen je pozitivan pomak - nastala je poljoprivredna zadruga „Plodovi zemlje“ – Ljubuški)
Podmjera 9.1. Uspostava zadruga, proizvođačkih grupa i organizacija	Opis podmjere: Podmjera ima cilj potaknuti osnivanje zadruga i njihovo održavanje u prvim godinama rada. Proizvođači su već shvatili situaciju na tržištu i sve više jača svijest o potrebi uvezivanja i udruživanja u zadrugu s jasnim ciljem – jačanja tržišne pozicije.
Operacije/aktivnosti:	Tip operacije: <i>Osnivanje svih vrsta zadruga u svrhu poboljšanja tržišnog položaja proizvođača u ruralnim područjima; Financiranje menadžmenta zadruga - maks. 3 osobe - (upravitelj, menadžer prodaje, komercijalist). Trajanje operacije- 3 godine. Skupština zadruga odobrava i bira menadžment. Skupština svake poslovne godine analizira rezultate i usvaja izvješće o radu i usvaja plan rada za iduću godinu. Skupština razrješava menadžment; Uspostava proizvođačkih grupa i organizacija; Smanjivanje poreza na dobit zadruga (županijski prihod²⁵); Uvođenje posebne potpore za osnivanje i održavanje zadruga u manje povoljnim područjima.</i>
Usklađenost s pravnom stečevinom EU (broj pravnoga	UREDBA (EU) br. 1305/2013 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 17. prosinca 2013.o potpori ruralnom razvoju iz

²⁵ Iznos poreza na dobit 10%. prijedlog smanjenja za 50 – 75% ovisno o gore navedenim čimbenicima. U postojećim uvjetima i zakonskim rješenjima zadruge su izložene dvostrukom oporezivanju.

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

akta EU):	Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR) i stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EZ) br. 1698/2005 Članak 27. - Uspostavljanje skupina i organizacija proizvođača
Korisnici:	OPG/PG; udruge, zadruge obrti, mikro, mala i srednja poduzeća
Način korištenja:	Pravilnici Ministarstva gospodarstva ŽZH
Povezanost s drugim mjerama:	M01, M 02, M03 i M 04, M 11 i M13
Indikatori uspješnosti;	Broj novoosnovanih zadruga i broj obuhvaćenih OPG/PG
Ostale zabilješke:	

MJERA 10: Poljoprivreda, okoliš i klimatske promjene	Opis mjere: Utjecaj poljoprivrede na onečišćenje okoliša je relativno visok (procjena stručnjaka cca 25% CO ₂ – razvijene poljoprivredne zemlje EU). Ova mjera u zadnjim godinama sve više dobiva na svojoj važnosti. S obzirom da se radi o 10-godišnjem planiranju mjera je uvrštena u ovaj dokument.
Podmjera 10.1. Plaćanja obveza povezanih s poljoprivredom, okolišem i klimatskim promjenama	Opis podmjere: Podmjera ima cilj uvesti plaćanja koja su usko povezana s okolišnim mjerama i klimatskim promjenama. Navedene operacije detaljnije opisuju ovu podmjeru.
Operacije/aktivnosti:	Tip operacije: <i>Obrada tla i sjetva na terenu s nagibom za oranične jednogodišnje kulture; Zatravljanje trajnih nasada; Očuvanje travnjaka velike prirodne vrijednosti; Pilot mjere u skladu s legislativom EU; Održavanje ekstenzivnih voćnjaka; Održavanje ekstenzivnih maslinika; Očuvanje ugroženih izvornih i zaštićenih pasmina domaćih životinja; Održavanje suhozida; Korištenje feromonskih, vizualnih i hranidbenih klopki; Metoda konfuzije štetnika u višegodišnjim nasadima; Poboljšano održavanje međurednog prostora u višegodišnjim nasadima; Primjena ekoloških gnojiva u višegodišnjim nasadima; Mehaničko uništavanje korova unutar redova višegodišnjih nasada.</i>

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

Usklađenost pravnom stečevinom EU (broj pravnoga akta EU):	UREDBA (EU) br. 1305/2013 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 17. prosinca 2013.o potpori ruralnom razvoju iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR) i stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EZ) br. 1698/2005 <i>Članak 28. - Poljoprivreda, okoliš i klimatski uvjeti</i>
Korisnici:	OPG/PG; udruge, zadruge obrti, mikro, mala i srednja poduzeća re
Način korištenja:	Pravilnici Ministarstva gospodarstva ŽZH
Povezanost s drugim mjerama:	M01, M 02, M03 i M 04
Indikatori uspješnosti;	Broj OPG-a uključenih u mjere za zaštitu okoliša; Isplaćeni iznosi potpora za OPG- u sustavu zaštite okoliša
Ostale zabilješke:	Realizacija mjere: uvjet-status BiH kao zemlje kandidata. Nakon toga će biti dostupni predpristupni fondovi iz kojih je moguće financirati mjeru. Trenutne financijske mogućnosti ŽZH ne dopuštaju financiranje ove mjere.

MJERA 11: Ekološki uzgoj	<p>Opis mjere: veliki potencijali u cijeloj BiH postoje za ekološku proizvodnju. Jačanje svijesti potrošača i povećana briga o zdravlju rezultiraju povećanom potražnjom za ekološki uzgojenim proizvodima. Naravno, s povećanjem kupovne moći stanovništva (31,39% BiH u odnosu na EU-28) povećat će se potražnja za ovim proizvodima. U sljedećem 10-godišnjem razdoblju očekujemo povećane površine pod ekološkom proizvodnjom.</p> <p>Cilj mjere: poticanje praksi ekološkog uzgoja koje su korisne za okoliš – sa stajališta zraka, tla, vode i bioraznolikosti, čime su umanjuju negativni učinci konvencionalne poljoprivrede na okoliš. Operacije unutar mjere s ciljem očuvanja kvalitete vode, zraka i tla, te povećanje plodnosti tla, doprinose zdravlju ljudi i životinja kroz proizvodnju zdravstveno sigurne, kemijski netretirane hrane. To je održiva poljoprivredna proizvodnja, koja je u skladu s prirodom i prirodnim zakonima te kao takva doprinosi očuvanju bioraznolikosti. U širem kontekstu, doprinosi razvoju specifičnih ruralnih područja, očuvanju kulturne baštine kao i tipičnog hercegovačkog krajobraza.</p>
Podmjera 11.1. Plaćanja za prijelaz i održavanje prakse i metoda ekološkog uzgoja;	<p>Opis podmjere: Podmjera ima cilj uvesti plaćanja koja su usko povezana s ekološkom proizvodnjom. Podmjera podupire prijelaz s konvencionalne na ekološku proizvodnju (vrijeme konverzije minimalno 2 godine). S obzirom da ekološki proizvodi u pravilu imaju veće cijene koštanja u proizvodnji, a u skladu s time i prodajne cijene potrebno je kompenzirati razlike između konvencionalne i ekološke proizvodnje. Obvezno razdoblje prelaska na ekološku proizvodnju traje dvije</p>

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

	godine za oranice i tri godine za višegodišnje nasade, s mogućnošću skraćivanja prijelaznog razdoblja u skladu sa Uredbom Komisije (EZ) br. 889/2008 ²⁶ od 5.rujna 2008. o detaljnim pravilima za provedbu Uredbe Vijeća (EZ) br. 834/2007 ²⁷ o ekološkoj proizvodnji i označavanju ekoloških proizvoda u pogledu ekološke proizvodnje, označavanja i stručne kontrole.
Operacije/aktivnosti:	Tip operacije: <i>Plaćanja za prijelaz na ekološku proizvodnju (2 godine i 3 godine za višegodišnje nasade); Održavanje ekološke proizvodnje (kompenzacijska plaćanja po grlu i ha).</i>
Usklađenost s pravnom stečevinom EU (Broj pravnoga akta EU):	UREDBA (EU) br. 1305/2013 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 17. prosinca 2013.o potpori ruralnom razvoju iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR) i stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EZ) br. 1698/2005, Članak - 29. Uredbe (EU) br. 1305/2013 Uredba Vijeća (EZ) br. 834/2007 od 28. lipnja 2007 o ekološkoj proizvodnji i označavanju ekoloških proizvoda; Uredba Vijeća (EZ) br. 889/2008 od 5. rujna 2008. kojom se utvrđuju detaljna pravila za provedbu Uredbe Vijeća (EZ) br. 834/2007 o ekološkoj proizvodnji i označavanju ekoloških proizvoda s obzirom na ekološku proizvodnju, označavanje i kontrolu;
Korisnici:	OPG/PG; udruge, zadruge ,obrti, mikro, mala i srednja poduzeća re
Način korištenja:	Pravilnici Ministarstva gospodarstva ŽZH
Povezanost s drugim mjerama:	M01- , M02- , M04-
Indikatori uspješnosti;	Broj ha pod ekološkom proizvodnjom; Broj educiranih poljoprivrednika; Ostvarene potpore za ekološku proizvodnju
Ostale zabilješke:	Realizacija ove mjere je moguća nakon što BiH dobije status zemlje kandidata. Nakon toga će biti dostupni predpristupni fondovi iz kojih je moguće financirati mjeru. Trenutne financijske mogućnosti ŽZH ne dopuštaju financiranje ove mjere.

²⁶ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A32008R0889>

²⁷ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=CELEX%3A32007R0834>

MJERA 12: Plaćanja područjima s prirodnim ograničenjima ili ostalim posebnim ograničenjima	Opis mjere: Posebna ograničenja u proizvodnji su prisutna u gorsko – planinskim područjima, područjima s prirodnim ograničenjima. EU propisuje precizno koja se područja smatraju kao prirodna ograničenja za poljoprivrednu proizvodnju te imaju veliku važnost u očuvanju ruralnih područja i sprječavanju iseljavanja.
Podmjera 12.1. Plaćanja u gorsko planinskim područjima – GPP, područjima sa značajnim prirodnim ograničenjima – ZPO i područjima s posebnim ograničenjima – PPO	Opis podmjere: Podmjera ima cilj uvesti plaćanja koja su usko povezana s prirodnim ograničenjima. Engl. - Less Favoured Area (LFA) –manje povoljna područja. LFA plaćanja se dodjeljuju godišnje po hektaru iskorištenih poljoprivrednih površina. Razina plaćanja može varirati od najmanje 25 € / hektar i najviše 200 € / ha. Prema člancima Uredbe Vijeća (EZ) 1257/1999²⁸ koji su još uvijek na snazi, područje se može klasificirati kao manje povlašteno prema jednoj od tri kategorije. Svaka kategorija karakterizira specifičan skup hendikepa, zajedničkih za određena područja poljoprivrednog zemljišta diljem Europe, a koji ugrožavaju nastavak korištenja poljoprivrednog zemljišta: Prema članku 18., planinska područja karakterizirana su kao područja koja su zbog velike nadmorske visine ili zbog strmih padina na nižoj nadmorskoj visini ili kombinacijom ta dva područja hendikepirana. Područja sjeverno od 62. paralele također su ograničena kao planine. Prema članku 19., „srednja“ područja s posebnim potrebama su ona područja u kojima postoji opasnost od napuštanja korištenja poljoprivrednog zemljišta i gdje je potrebno očuvati krajolik. Prikazuju sve sljedeće poteškoće: zemlja slabe produktivnosti; proizvodnja koja proizlazi iz niske produktivnosti prirodnog okoliša; i niskim ili sve manjim brojem stanovnika koji uglavnom ovise o poljoprivrednoj djelatnosti. Prema članku 20, područja pogođena posebnim hendikepom područja su u kojima se treba nastaviti uzgoj kako bi se očuvao ili poboljšao okoliš; održao krajolik;
Operacije/aktivnosti:	Tip operacije: U skladu s Direktivama EU. Nakon djelomičnog usvajanja legislative EU (acquis communarie)

²⁸ <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/990b1cfd-85a1-4e74-b725-43dbe839f4dd/language-hr>

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

Usklađenost s pravnom stečevinom EU (broj pravnoga akta EU):	UREDBA (EU) br. 1305/2013 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 17. prosinca 2013.o potpori ruralnom razvoju iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR) i stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EZ) br. 1698/2005 Članci 31. - Plaćanja povezana s područjima s prirodnim ograničenjima ili ostalim posebnim ograničenjima Članak32. - Određivanje područja s prirodnim ograničenjima i ostalim posebnim ograničenjima
Korisnici:	OPG/PG; udruge, zadruge, obrti, mikro, mala i srednja poduzeća re
Način korištenja:	Pravilnici Ministarstva gospodarstva ŽZH
Povezanost s drugim mjerama:	M 04 - Ulaganja u fizičku imovinu, podmjera
Indikatori uspješnosti;	Broj ha uključenih u područja s prirodnim ograničenjima; broj obuhvaćenih OPG/PG;Vrijednost isplaćenih potpora
Ostale zabilješke:	Realizacija ove mjere je moguća nakon što BiH dobije status zemlje kandidata. Nakon toga će biti dostupni predpristupni fondovi iz kojih je moguće financirati mjeru. Trenutne financijske mogućnosti ŽZH ne dopuštaju financiranje ove mjere.

MJERA 13: Suradnja	Opis mjere: Povećanje dohotka OPG/PG je moguća kroz utemeljenje kratkih lanaca opskrbe (OPG – potrošač bez posrednika). Uobičajena je praksa u EU da se koriste proizvodi s farmi u javnim ustanovama (vrtići, škole, starački domovi, bolnice i slično). Na ovaj način povezuje se krajnja potrošnja izravno s proizvođačima. OPG/PG dobivaju subvencije za isporučene proizvode, a korisnici proizvode po prihvatljivim cijenama od lokalnih proizvođača. S obzirom da je isključena veleprodaja i maloprodaja proizvođači na ovaj način povećavaju razinu dohotka. Ograničena komunikacija između poljoprivrednika, istraživačkog i prehrambenog sektora rezultira nedostatkom svijesti o razvoju i primjeni inovacija. Zajedničkom suradnjom gospodarskih subjekata i institucija, zemljopisno koncentriranih (lokalno ili regionalno) postići će se bolja razmjena informacija, znanja i roba radi proizvodnje ili prerade zajedničkog proizvoda u poljoprivredi, te prehrambeno-prerađivačkom sektoru. Dodana vrijednost ove mjere je da će potaknuti poljoprivrednike na zajednički rad, odgovarajući na nekoliko ključnih izazova i potreba ruralne ekonomije, s obzirom na veličinu poljoprivrednih gospodarstava, ovisnost o posrednicima u poljoprivrednom i prehrambeno-prerađivačkom sektoru, nisku sklonost suradnji i visokim troškovima uvođenja inovacija za pojedina gospodarstava. Znanje i pristup inovacijama, uključujući i inovativne procese, vrlo je nisko u poljoprivrednom i prehrambenom sektoru.
---------------------------	--

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

Podmjera 13.1. Potpora za horizontalnu i vertikalnu suradnju sudionika u lancu opskrbe za uspostavljanje i razvoj kratkih lanaca opskrbe i lokalnih tržišta	Opis podmjere: Podmjera ima cilj povezati proizvođače i krajnje potrošače
Operacije/aktivnosti:	Tip operacije: <i>Kratki lanci opskrbe i lokalna tržišta (potrošnja lokalnih proizvoda za subvencionirane obroke učenika, potrošnja u staračkim domovima i drugo). Nakon djelomičnog usvajanja legislative EU (acquis communitarie)</i>
Usklađenost s pravnom stečevinom EU (broj pravnoga akta EU):	UREDBA (EU) br. 1305/2013 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 17. prosinca 2013.o potpori ruralnom razvoju iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR) i stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EZ) br. 1698/2005 <i>Članak 35. - Suradnja</i>
Korisnici:	OPG/PG; udruge, zadruge ,obrti, mikro, mala i srednja poduzeća
Način korištenja:	Pravilnici Ministarstva gospodarstva ŽZH
Povezanost s drugim mjerama:	M 01, M 02, M03, M04
Indikatori uspješnosti;	Uspostavljeni kratki lanci opskrbe za javne institucije ŽZH; iznosi subvencija za subjekte uključene u kratke lance opskrbe
Ostale zabilješke:	Realizacija ove mjere je moguća nakon što BiH dobije status zemlje kandidata. Nakon toga će biti dostupni predpristupni fondovi iz kojih je moguće financirati mjeru. Trenutne financijske mogućnosti ŽZH ne dopuštaju financiranje ove mjere.
MJERA 14. Upravljanje rizicima	Opis mjere: S obzirom da je poljoprivreda „ <i>tvornica pod otvorenim nebom</i> “ prisutan je svake godine veliki rizik od uništavanja proizvodnje (vremenske nepogode – grad, poplave, suše). Poljoprivrednici nisu financijski sposobni nositi ovoliki rizik i plaćati premije osiguranja osiguravajućim društvima. Mjera ima za cilj subvencioniranje polica osiguranja u skladu s mogućnostima proračuna ŽZH
Podmjera 14.1. Premije za	Opis podmjere: Podmjera ima cilj smanjiti rizik u proizvodnji i na taj način osigurati primjerene dohotke

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

osiguranje usjeva, životinja i biljka	poljoprivrednicima. Subvencije polica osiguranja.
Operacije/aktivnosti:	Tip operacije: U skladu s Direktivama EU - osiguranje usjeva, životinja i biljaka (od proizvodnih gubitaka uzrokovanih nepovoljnim klimatskim prilikama, životinjskim i biljnim bolestima, najezdom nametnika, okolišnim incidentom i mjerom donesenom u skladu s Direktivom 2000/29/EZ). <i>Nakon djelomičnog usvajanja legislative EU (acquis communarie)</i>
Usklađenost s pravnom stečevinom EU (broj pravnoga akta EU):	UREDBA (EU) br. 1305/2013 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA od 17. prosinca 2013.o potpori ruralnom razvoju iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR) i stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EZ) br. 1698/2005 <i>Članak 36. - Upravljanje rizicima; Članak 37. - Osiguranje usjeva, životinja i biljaka</i>
Korisnici:	OPG/PG; udruge, zadruge ,obrti, mikro, mala i srednja poduzeća
Način korištenja:	Pravilnici Ministarstva gospodarstva ŽZH
Povezanost s drugim mjerama:	M 01, M04
Indikatori uspješnosti;	Broj ha uključenih u sustav osiguranja;Iznos izdvojenih nepovratnih sredstava za subvencioniranje polica osiguranja
Ostale zabilješke:	Realizacija ove mjere je moguća nakon što BiH dobije status zemlje kandidata. Nakon toga će biti dostupni predpristupni fondovi iz kojih je moguće financirati mjeru. Trenutne financijske mogućnosti ŽZH ne dopuštaju financiranje ove mjere.

<u>MJERA 15. LEADER (CLLD)</u> (eng. Community Led Local Development - lokalni razvoj pod vodstvom zajednice)	Opis mjere: Lokalne zajednice najbolje poznaju potrebe stanovništva u ruralnim područjima. Ovaj pristup „ <i>odozdo prema gore</i> “ (<i>bottom up</i>) se pokazao kao uspješan u dosadašnjoj praksi zemalja EU. Razvoj zajednice pod lokalnim vodstvom je primjenjiv u zemljama tranzicije kao što je BiH i svakako ŽZH
Podmjera 15.1. Pripremna pomoć	Opis podmjere: Utemeljenje lokalnih akcijskih grupa (LAG-ovi) je podmjera koja najbolje osigurava razvoj zajednice

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

Operacije/aktivnosti: Provedba operacija unutar CLLD strategija: priprema i provedba aktivnosti suradnje LAG-a, tekući troškovi i animacija	Tip operacije; U skladu s Direktivama EU: <i>Nakon djelomičnog usvajanja legislative EU (acquis communarie)</i>
Usklađenost s pravnom stečevinom EU (broj pravnoga akta EU):	Uredba (EU) br. 1303 ²⁹ /2013 Europskog parlamenta i Vijeća od 17. prosinca 2013. o utvrđivanju zajedničkih odredbi o Europskom fondu za regionalni razvoj, Europskom socijalnom fondu, Kohezijskom fondu, Europskom poljoprivrednom fondu za ruralni razvoj i Europskom fondu za pomorstvo i ribarstvo i o utvrđivanju općih odredbi o Europskom fondu za regionalni razvoj, Europskom socijalnom fondu, Kohezijskom fondu i Europskom fondu za pomorstvo i ribarstvo. Članak 35. - Uredbe (EU) br. 1303/2013 Europskog Parlamenta i Vijeća. Članci 42. - 44. Uredbe (EU) br. 1305/2013 Europskog Parlamenta i Vijeća. Delegirana Uredba Komisije (EU) br. 807/2014. Provedbena uredba Komisije (EU) br. 808/2014.
Korisnici:	Jedinice lokalne samouprave; udruge, zadruge, obrti, mikro, mala i srednja poduzeća
Način korištenja:	Pravilnici Ministarstva gospodarstva ŽZH
Povezanost s drugim mjerama:	
Indikatori uspješnosti;	Broj projekta proisteklih iz aktivnosti lokalne zajednice
Ostale zabilješke:	Realizacija ove mjere je moguća nakon što BiH dobije status zemlje kandidata. Nakon toga će biti dostupni predpristupni fondovi iz kojih je moguće financirati mjeru. Trenutne financijske mogućnosti ŽZH ne dopuštaju financiranje ove mjere.

²⁹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/hr/TXT/?uri=celex%3A32013R1303>

13. Indikativni akcijski plan

Oznaka mjere	MJERA	Podmjere	GODINE														
			2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030				
M 01	MJERA 1: Izravna plaćanja poljoprivrednim proizvođačima (biljna i animalna proizvodnja)	Podmjera 1.1. Izravna plaćanja u biljnoj i animalnoj proizvodnji															
		Podmjera 1.2. Potpora za strukovno osposobljavanje i aktivnosti stjecanja vještina															
		Podmjera 1.3. Potpore za demonstracijske i informativne aktivnosti															
M 02	MJERA 2: Savjetodavne službe, službe za upravljanje i pomoć OPG-ima	Podmjera 2.1. Potpora za pružanje savjetodavnih usluga															
		Podmjera 2.2. Potpora za pružanje savjetodavnih usluga															
M 03	MJERA 3: Sustavi kvalitete za poljoprivredne i prehrambene proizvode i uvođenje standarda	Podmjera 3.1. Potpora za novo sudjelovanje PG/OPG u sustavima kvalitete															
		Podmjera 3.2. Potpora za aktivnosti informiranja i promicanja koje provode skupine proizvođača na unutarnjem tržištu															

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

M 04	<u>MJERA 4: Ulaganja u fizičku imovinu</u>	Podmjera 4.1. Potpora za ulaganja u obiteljska (OPG) i poljoprivredna gospodarstva(PG)																			
		Podmjera 4.2.: Potpora za ulaganja u preradu, marketing i/ili razvoj poljoprivrednih proizvoda																			
		Podmjera 4.3.: Opća ulaganja u proizvodnu strukturu																			
		Podmjera 4.4. Potpora neproizvodnim ulaganjima vezanim uz postizanje agroekoloških i klimatskih ciljeva																			
		Podmjera 4.5. Potpora osnivanju Sheme za financiranje poljoprivrede, ruralnog razvoja i turizma ŽZH																			
M 05	MJERA 5: Obnavljanje poljoprivrednog proizvodnog potencijala narušenog elementarnim nepogodama i katastrofalnim događajima te uvođenje odgovarajućih preventivnih aktivnosti	Podmjera 5.1. <i>Obnova poljoprivrednog zemljišta i proizvodnog potencijala</i>																			
		Podmjera 5.2. <i>Potpore ekološkoj proizvodnji i smanjenje rizika i ublažavanje posljedica klimatskih promjena</i>																			

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

M 06	MJERA 6: Potpora razvitku infrastrukture i općih usluga u ruralnim područjima	Podmjera 6.1. Potpora poboljšanju razvitka javne infrastrukture u ruralnim područjima i sprječavanje iseljavanja																		
		Podmjera 6.2.; Potpora poboljšanju dostupnosti javnih usluga u ruralnim područjima (javnog prijevoza, obrazovanja, sustava zdravstvene i socijalne zaštite, kulturnih i sportskih sadržaja);																		
M 07	MJERA 7: Diversifikacija djelatnosti u ruralnim područjima	Podmjera 7.1. Promicanje gospodarskog razvoja u ruralnim područjima u najudaljenijim regijama																		
		Podmjera 7.2. Promocija ruralnog turizma i razvoj novih turističkih proizvoda u ruralnim područjima																		
		Podmjera 7.3. Promocija tradicionalnih i autohtonih proizvoda i povezivanje ŽZH i turističkih destinacija Dalmacije																		
M 08	MJERA 8: Ulaganja u razvoj šumskih područja i poboljšanje održivosti šuma	Podmjera 8.1. Potpora za ulaganja u poboljšanje otpornosti i okolišne vrijednosti šumskih ekosustava i ulaganja u šumarske tehnologije te u preradu, mobilizaciju i marketing šumskih proizvoda																		
M 09	MJERA 9: Uspostava zadruga, proizvođačkih grupa i organizacija	Podmjera 9.1. Uspostava zadruga, proizvođačkih grupa i organizacija																		
M 10	MJERA 10: Poljoprivreda, okoliš i klimatske promjene	Podmjera 10.1. Plaćanja obveza povezanih s poljoprivredom, okolišem i klimatskim promjenama																		
M 11	MJERA 11: Ekološki uzgoj	Podmjera 11.1. <i>Plaćanja za prijelaz i održavanje prakse i metoda ekološkog uzgoja;</i>																		

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

M 12	MJERA 12: Plaćanja područjima s prirodnim ograničenjima ili ostalim posebnim ograničenjima	Podmjera 12.1. Plaćanja u gorsko planinskim područjima – GPP, područjima sa značajnim prirodnim ograničenjima – ZPO i područjima s posebnim ograničenjima – PPO																		
M 13	MJERA 13: Suradnja	Podmjera 13.1. Potpora za horizontalnu i vertikalnu suradnju sudionika u lancu opskrbe za uspostavljanje i razvoj kratkih lanaca opskrbe i lokalnih tržišta te za promicanje aktivnosti u lokalnom kontekstu																		
M 14	MJERA 14. Upravljanje rizicima	Podmjera 14.1. Premije za osiguranje usjeva, životinja i biljka																		
M 15	<u>MJERA 15. LEADER (CLLD)</u> (eng. Community Led Local Development - lokalni razvoj pod vodstvom zajednice)	Podmjera 15.1. Pripremna pomoć																		

Detaljni akcijski planovi će se izrađivati godišnje

* mjere označene narančastom bojom – uvrštene su trogodišnji akcijski plan 2020.-2022.

** mjere označene bijelom bojom – financiranje moguće nakon dobivanja statusa BiH zemlje kandidata

Napomena; Mjera će se sprovoditi u skladu višegodišnjim financijskim okvirom i mogućnostima proračuna ŽZH.

14. Financijski plan – višegodišnji financijski okvir (VFO)

Višegodišnji financijski okvir (VFO)				
	Proračun ŽZH		Transferi -ruralni razvoj(KM)	
Godine	Planirano (KM)	Ostvareno (KM)	Verižni indeksi	Bazni indeksi(2019.= 100)
2019.	3.420.000,00	3.420.000,00	1,00	1,00
2020.	4.064.535,00	4.064.535,00	1,19	1,19
2021.	4.520.000,00	4.520.000,00	1,11	1,32
2022.	4.185.000,00	4.185.000,00	0,93	1,22
2023.	4.268.700,00	4.268.700,00	1,02	1,25
2024.	4.354.074,00	4.354.074,00	1,02	1,27
2025.	4.441.155,48	4.441.155,48	1,02	1,30
2026.	4.529.978,59	4.529.978,59	1,02	1,32
2027.	4.620.578,16	4.620.578,16	1,02	1,35
2028.	4.712.989,72	4.712.989,72	1,02	1,38
2029.	4.807.249,52	4.807.249,52	1,02	1,41
2030.	4.903.394,51	4.903.394,51	1,02	1,43

U skladu s financijskim mogućnostima proračuna ŽZH projektiran je višegodišnji financijski okvir (VFO). Sadašnja izdvajanja su na razini 3.420.000,00 KM (4,02% od 84.994.142,00 – proračuna ŽZH za 2019. godinu). Uobičajeno je da ovakvi strateški dokumenti planiraju 3,00 do 6,00 proračuna. Međutim u stvarnosti taj iznos ipak nije dostignut. Primjer, proračuna FBiH za 2019. (2.653.843.356,00 KM –a izdvajanja za poljoprivredu i ruralni razvoj su 68.700.000,00 KM ili 2,59 %). Cilj je u programskom razdoblju do 2030. godine dostići razinu od 5,77% proračuna ŽZH za ulaganja u ruralni razvitak. Projektirani rast je na godišnjoj razini od 2,00%.

15. Trogodišnji akcijski plan 2020.-2022. godina

OZNAKA	Strategija ruralnog razvitka ŽZH 2020.-2030.	Nositelj	Sektor	Planirana sredstva				Realizirano 2018. i 2019. godine		IZVORI (KM)	
				2020	2021	2022	2020-2022	MG + MPUGiZO			
								2018.	2019.		
PC 1.	<i>Prioritetni cilj 1: Podizanje konkurentnosti poljoprivrede i dohotka OPG-a</i>									Ekonomski kod	Ministarstvo
M 01	Izravna plaćanja poljoprivrednim proizvođačima (biljna i animalna proizvodnja)	MG	Poljoprivreda	700.000,00	700.000,00	700.000,00	2.100.000,00	1.000.000,00	1.200.000,00	614400	MG
PM 1.1.	Izravna plaćanja u biljnoj i animalnoj proizvodnji	"	Poljoprivreda	680.000,00	680.000,00	680.000,00	2.040.000,00				
PM 1.2.	Potpore za strukovno osposobljavanje i aktivnosti stjecanja vještina	"	Poljoprivreda	20.000,00	20.000,00	20.000,00	60.000,00				
PM 1.3.	Potpore za demonstracijske i informativne aktivnosti	"									
M 02	Savjetodavne službe, službe za upravljanje i pomoć OPG-ima	MG	Poljoprivreda	50.000,00	50.000,00	50.000,00	150.000,00				

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

PM 2.1.	Podmjera 2.1. Potpora za pružanje savjetodavnih usluga										
M 03	Sustavi kvalitete za poljoprivredne i prehrambene proizvode i uvođenje standarda	MG	Poljoprivreda	0,00	0,00	0,00	0,00				
PM 3.1.	Potpora za novo sudjelovanje PG/OPG u sustavima kvalitete	"									
PM 3.2.	Potpora za aktivnosti informiranja i promicanja koje provode skupine proizvođača na unutarnjem tržištu	"									
M 04	Ulaganja u fizičku imovinu	MG	Poljoprivreda	1.200.000,00	1.600.000,00	1.750.000,00	4.550.000,00	850.000,00	1.100.000,00		
PM 4.1.	Potpora za ulaganja u obiteljska (OPG) i poljoprivredna gospodarstva(PG)	"	Poljoprivreda	60.000,00	60.000,00	60.000,00	180.000,00			614400	MG
PM 4.2.	Potpora za ulaganja u preradu, marketing i/ili razvoj poljoprivrednih proizvoda	"	Poljoprivreda	100.000,00	200.000,00	300.000,00	600.000,00			614400	MG
PM 4.3.	Opća ulaganja u proizvodnu strukturu	"	Poljoprivreda	850.000,00	1.100.000,00	1.100.000,00	3.050.000,00	850.000	1.100.000	614100	MG

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

PM 4.4.	Potpoma neproizvodnim ulaganjima vezanim uz postizanje agrookolišnih i klimatskih ciljeva	"	Poljoprivreda	40.000,00	40.000,00	40.000,00	120.000,00			614400	MG
PM 4.5.	Potpoma osnivanju Sheme za financiranje poljoprivrede, ruralnog razvoja i turizma ŽZH	Vlada ŽZH	Poljoprivreda	150.000,00	200.000,00	250.000,00	600.000,00			614400	MG
SC 2.	<i>Strateški cilj 2. Osigurati održivo upravljanje prirodnim resursima i klimatskim promjenama</i>	MG + MPUGiZO									
PC 2.	<i>Održivo upravljanje prirodnim resursima (poljoprivredno zemljište, šume, voda.)</i>	MG + MPUGiZO									
M 05	Obnavljanje poljoprivrednog proizvodnog potencijala narušenog elementarnim nepogodama i katastrofalnim događajima te uvođenje odgovarajućih preventivnih aktivnosti	MG	Poljoprivreda	0,00	0,00	0,00	0,00				
PM 5.1.	Obnova poljoprivrednog zemljišta i proizvodnog potencijala	MG + MPUGiZO	Poljoprivreda				0,00				

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

PM 5.2.	Potpora ekološkoj proizvodnji i smanjenje rizika i ublažavanje posljedica klimatskih promjena	MG	Poljoprivreda				0,00				
SC 3.	<i>Postići uravnotežen teritorijalni razvoj ruralnih područja, uključujući stvaranje i očuvanje radnih mjesta</i>	MG + MPUGiZO									
PC 3.	<i>Prioritetni cilj 3: Ravnomjeran, održiv i planski razvoj ruralnih područja</i>	MG + MPUGiZO									
M 06	Potporna razvitku infrastrukture i općih usluga u ruralnim područjima	MG + MPUGiZO		560.000,00	560.000,00	560.000,00	1.680.000,00	560.000,00	560.000,00	722400	
PM 6.1.	Potporna poboljšanju razvitka javne infrastrukture u ruralnim područjima i sprječavanje iseljavanja	MG + MPUGiZO+ MOKŠ+MZ					0,00				
PM 6.2.	Potporna poboljšanju dostupnosti javnih usluga u ruralnim područjima (javnog prijevoza, obrazovanja, sustava zdravstvene i socijalne zaštite, kulturnih i sportskih sadržaja);	MG + MPUGiZO+ MOKŠ+MZ					0,00				
PC 4	<i>Poboljšanje kvalitete života u ruralnim područjima kroz ostvarivanje novih izvora prihoda i unaprjeđenje fizičke infrastrukture, društvene uključenosti i dostupnosti javnih usluga</i>										

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

M 07	Diversifikacija djelatnosti u ruralnim područjima	MG + MPUGiZO	MG + MPUGiZO	200.000,00	250.000,00	300.000,00	750.000,00	200.000	250.000	614400	MG
PM 7.1.	Promicanje gospodarskog razvoja u ruralnim područjima u najudaljenijim regijama	MG + MPUGiZO	Poljoprivreda				0,00				
PM 7.2.	Promocija ruralnog turizma i razvoj novih turističkih proizvoda u ruralnim područjima	MPUGiZO	Turizam				0,00				
PM 7.3.	Promocija tradicionalnih i autohtonih proizvoda i povezivanje ŽZH i turističkih destinacija Dalmacije	MG	Poljoprivreda				0,00				
PC 5	<i>Vraćanje, očuvanje i promicanje ekosustava ovisnih o poljoprivredi i šumarstvu</i>										
M 08	Ulaganja u razvoj šumskih područja i poboljšanje održivosti šuma	MG + MPUGiZO	Poljoprivreda	560.000,00	560.000,00	0,00	1.120.000,00	560.000	560.000,00	722400	Vlada ŽZH
PM 8.1.	Potporna za ulaganja u poboljšanje otpornosti i okolišne vrijednosti šumskih ekosustava i ulaganja u šumarske tehnologije te u preradu, mobilizaciju i marketing		Poljoprivreda				0,00	560.000	560.000		

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

PC 6	<i>Promicanje socijalne uključenosti, smanjenje siromaštva i gospodarskog razvoja u ruralnim područjima</i>										
M 09	Uspostava zadruga, proizvođačkih grupa i organizacija	MG	Poljoprivreda	0,00	0,00	0,00	0,00				
PM 9.1.	Uspostava zadruga, proizvođačkih grupa i organizacija		Poljoprivreda				0,00				
M 10	Poljoprivreda, okoliš i klimatske promjene	MG + MPUGiZO	Okoliš	794.535,00	800.000,00	800.000,00	2.394.535,00	794.535	800.000	614300	MPUGiZO
PM 10.1.	Plaćanja obveza povezanih s poljoprivredom, okolišem i klimatskim promjenama		"				0,00				
M 11	Ekološki uzgoj	MG	Poljoprivreda	0,00	0,00	25.000,00	25.000,00			614400	MG
PM 11.1.	Plaćanja za prijelaz i održavanje prakse i metoda ekološkog uzgoja;		Poljoprivreda				0,00				
M 12	Plaćanja područjima s prirodnim ograničenjima ili ostalim posebnim ograničenjima	MG + MPUGiZO	Poljoprivreda	0,00	0,00	0,00	0,00				
PM 12.1.	Plaćanja u gorsko planinskim područjima – GPP, područjima sa značajnim prirodnim ograničenjima – ZPO i područjima s posebnim ograničenjima – PPO		Poljoprivreda				0,00				

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

M 13	Suradnja	MG	Poljoprivreda	0,00	0,00	0,00	0,00				
PM 13.1.	Potporna za horizontalnu i vertikalnu suradnju sudionika u lancu opskrbe za uspostavljanje i razvoj kratkih lanaca opskrbe i lokalnih tržišta		Poljoprivreda				0,00				
M 14	Upravljanje rizicima	MF + MG	Poljoprivreda	0,00	0,00	0,00	0,00				
PM 14.1.	Premije za osiguranje usjeva, životinja i biljka		Poljoprivreda				0,00				
M 15	LEADER (CLLD) (eng. Community Led Local Development - lokalni razvoj pod vodstvom zajednice)	Vlada ŽZH	Poljoprivreda	0,00	0,00	0,00	0,00				
PM 15.1.	Pripremna pomoć		Poljoprivreda				0,00				
	SVEUKUPNO:			4.064.535,00	4.520.000,00	4.185.000,00	12.769.535,00	3.964.535,00	4.470.000,00		
	projektirani rast izdvajanja za ruralni razvitak			1,000	1,112	1,030	1,02	do 2030			

16. PLAN EVALUACIJE

Ciljevi i svrha

Ciljevi i svrha evaluacije Strategije ruralnog razvitka ŽZH se sprovode u svrhu poduzimanja određenih aktivnosti neophodnih za upravljanje. U tu svrhu se izrađuju godišnja izvješća o provedbi Strategije. Kako bi se osigurala dostatne i adekvatne evaluacijske aktivnosti te odgovarajuća sredstva za potporu provedbe tih aktivnosti izrađen je Evaluacijski Plan³⁰. (u daljnjem tekstu EP). EP za evaluaciju Strategije ruralnog razvitka ŽZH u razdoblju 2020.-2030., čiji su ciljevi kako slijedi:

- ✓ *osigurati provedbu EP-a u cilju dobivanja adekvatnih informacija neophodnih za upravljanje Strategijom,*
- ✓ *uključiti relevantne stručnjake iz administracije Vlade ŽZH kao i vanjske suradnike;*
- ✓ *uraditi godišnja izvješća EP-a i dostaviti izvješća resornom ministarstvu Vlade ŽZH;*
- ✓ *Ex post evaluacija je važan alat za upravljanje provedbom cijelog dokumenta*

Za ostvarenje navedenih ciljeva provode se redovite aktivnosti na načelima: transparentnosti, pravodobnosti. Cilj je utvrditi jesu li godišnje aktivnosti u realizaciji Strategije dostigle postavljene ciljeve i prioritete

Upravljanje i usklađivanje

Sustav praćenja i evaluacije Strategije sastoji se od onih tijela, mehanizama i aktivnosti uključenih u praćenje i evaluaciju njegove provedbe.

Tijela uključena u sustav praćenja i evaluaciju su:

- ✓ **Upravljačko tijelo,**
- ✓ **Odbor za praćenje - radna skupina za evaluaciju Strategije 2020.-2030.,**
- ✓ **Ministarstvo gospodarstva ŽZH**
- ✓ **Udruge,**

Ministar gospodarstva rješenjem imenuje članove navedenih tijela.

³⁰ Sukladno članku 56. i 114. Uredbe (EU) Br 1303/2013,

Upravljačko tijelo

Upravljačko tijelo je odgovorno za funkcioniranje i upravljanje sustavom za praćenje i evaluaciju te za kvalitetu, pravovremenost i prenošenje rezultata evaluacijskih aktivnosti.

Glede praćenja, Upravljačko tijelo izrađuje Godišnja izvješća o provedbi. Odgovorno je za praćenje kvalitete provedbe programa korištenjem definiranih pokazatelja i osigurava pravodobnu dostupnost svih informacija i potrebnih dokumenata za praćenje napretka programa Odboru za praćenje.

Upravljačko tijelo je odgovorno za izradu i provedbu Evaluacijskog plana i mora osigurati kao minimum sljedeće pravne obveze:

- ✓ **da je tijekom programskog razdoblja doprinos ciljevima svakog prioriteta evaluiran barem jednom**
- ✓ **da su ex-ante i ex-post evaluacije pravodobne i u skladu sa sustavom za praćenje i evaluaciju**
- ✓ **da je europska komisija informirana o svakoj evaluaciji putem godišnjih izvješća o provedbi**
- ✓ **da su rezultati evaluacija objavljeni**

Na temelju članka 75. Uredbe (EU) br. 1305/2013, Upravljačko tijelo mora poslati prvo godišnje izvješće do 30. lipnja 2021. Izvješće dostavljeno u 2021. treba obuhvatiti kalendarsku godinu 2020. Nadalje, do 30. lipnja svake tekuće godine mora poslati godišnja izvješća za prethodnu godinu. Upravljačko tijelo odgovorno je za uspostavu i koordinaciju rada Radne skupina za evaluaciju Strategije budući da predsjedava radom skupinom.

Odbor za praćenje

Uloga odbora za praćenje je pratiti učinkovitost i kvalitetu provedbe Strategije, kao i pregled napretka u korištenju sredstava proračuna ŽZH prema postavljenim ciljevima u Strategiji. Između ostalih zadataka, Odbor za praćenje analizira aktivnosti i rezultate provedbe Evaluacijskog plana te može dati preporuke Upravljačkom tijelu u svezi s provedbom i evaluacijom Strategije, a zatim pratiti poduzete radnje kao rezultat evaluacijskih preporuka.

Radna skupina za evaluaciju Strategije 2020.-2030.

Institucionalni kapaciteti za provođenje Evaluacijskog plana osigurat će se radom radne skupine za evaluaciju Strategije. Radna skupina za evaluaciju PRR-a bit će uspostavljena u roku od tri (3) mjeseca od usvajanja Strategije na Skupštini ŽZH:

Zadatci Radne skupine za evaluaciju bit će:

- ✓ **potpora upravljanju procesima praćenja i evaluacije, uključujući provedbu evaluacijskog plana;**
- ✓ **odrediti adekvatne i ciljane evaluacijske aktivnosti u skladu s potrebama programa;**

- ✓ *uspostava neformalnog višegodišnjeg evaluacijskog plana uz pomoć izrade obrasca planiranja;*
- ✓ *izrada neformalnog godišnjeg evaluacijskog plana za svaku godinu u skladu s gore navedenim;*
- ✓ *redovito praćenje pravodobnosti i napretka evaluacijskih aktivnosti u skladu s godišnjim planom;*
- ✓ *priprema opisa poslova za evaluacijske aktivnosti;*
- ✓ *pružanje pomoći evaluatoru pri prikupljanju podataka i obavljanju aktivnosti evaluacije;*
- ✓ *praćenje kvalitete podataka i napredak akcijskog plana za prikupljanje podataka;*
- ✓ *podrška u kontroli kvalitete svih aktivnosti evaluacije;*
- ✓ *pomoć u praćenju poduzetih aktivnosti prema preporukama evaluatora;*
- ✓ *analiza nacрта evaluacijskih izvješća;*
- ✓ *pomoć u širenju rezultata evaluacija.*

Upravljačko tijelo predsjedava Radnom skupinom za evaluaciju Strategije.

Neovisni evaluatori

Sve evaluacijske aktivnosti provest će vanjski stručnjaci koji su funkcionalno neovisni od Upravljačkog tijela i Ministarstvo gospodarstva ŽZH.

Izlazni pokazatelji

Relevantni izlazni pokazatelji se prate u bazi podataka operacija i prikazuju putem tablica praćenja. Tablice praćenja pokazuju kumulativne vrijednosti izlaznih pokazatelja operacija u odnosu na planirane vrijednosti izlaznih pokazatelja predviđenih u Indikator planu.

Svi ključni podaci za svaku operaciju odabranu za financiranje, kao i za završene operacije evidentirat će se u elektroničkoj bazi podataka operacija. Temeljem prikupljenih podataka, na mjesečnoj bazi ispunjavaju se tablice za praćenje. Koristeći podatke dostavljenog izvješća kao i tablica za praćenje, Upravljačko tijelo će izrađivati godišnja izvješća o provedbi Strategije.

Komunikacija

Rezultati evaluacije moraju biti dostupni široj javnosti. Aktivnost će se razvijati u uskoj suradnji s Odjelom odgovornim za promidžbu, Upravljačkog tijela i u skladu s cjelokupnim komunikacijskim konceptom Strategije. Širenje rezultata evaluacija će se indikativno obavljati na dva (2) načina:

Unutar Ministarstva gospodarstva ŽZH - djelatnici i donositelji odluka Upravljačkog tijela, posebno vezanih za provedbu preporuka evaluacije te za cjelokupnu provedbu Strategije 2020.-2030. Osigurat će se interna dostupnost rezultata praćenja i evaluacije kako bi se poboljšala učinkovita provedba programa.

Vanjski stručnjaci će ugovoreni za provođenje evaluacije uz izradu evaluacijskog izvješća, imati i obvezu prezentiranja rezultata evaluacije putem radionica Upravljačkom tijelu. Ovakvo širenje informacija je presudno za maksimalno korištenje rezultata aktivnosti praćenja i evaluacije te u konačnici poboljšava učinkovitost programa.

Vanjsko širenje informacija – ima za cilj informirati širu javnost. U skladu s načelom transparentnosti, evaluacijska izvješća bit će objavljena na web stranici Ministarstva gospodarstva ŽZH. Evaluatori će biti dužni uz izradu sveukupnog izvješća, dostavljati i sažetak izvješća s jasno prikazanim rezultatima evaluacija, koja će također biti javno dostupna. Ovi sažeci izvješća bit će predstavljeni na takav način da raznim dionicima mogu jasno predočiti provedbu programa i koje se aktivnosti praćenje i evaluaciju planiraju. Po potrebi će se koristiti i drugi odgovarajući alati, kao što su brošure, priopćenja za javnost itd.

17. PRILOZI

Tablica 1. Stanovništvo, broj naseljenih mjesta i gustoća naseljenosti

Općina	Broj naselj. mjesta	Površina općina u km ²	Stanovništvo (procjena sredinom godine)	Gustoća naseljenosti	Urbana središta (stanovnika)	Postotak (%)
Grude	13	220,8	16.947	76,8	3055	18,03%
Ljubuški	35	292,7	27.505	94,0	4198	15,26%
Posušje	20	461,1	20.324	44,1	4000	19,68%
Široki Brijeg	34	387,6	28.920	74,6	11.700	40,46%
ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA	102	1.362,2	93.696	68,8	22953	24,50%

Izvor podataka: Federalni zavod za programiranje razvoja

Tablica 2: Procjena ukupnog broja prisutnog stanovništva prema starosti, spolu i županijama, 30.06.2016. godine

	Spol	Ukupno:	0-14	15-64	65+
	Ukupno	2.206.231	408.724	1.556.536	240.971
	Muški	1.082.238	209.711	774.076	98.451
Županija Zapadnohercegovačka		93.989	18.821	62.662	12.506
		100%	20%	67%	13%

Izvor podataka: Federalni zavod za programiranje razvoja

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

Tablica 3: Nacionalna struktura stanovništva u ŽZH 1991. godine

Općina	Ukupno	Bošnjaci	Hrvati	Srbi	Jugoslaveni	Ostali
Grude	16.358	4	16.210	9	5	130
Ljubuški	28.340	1.592	26.127	65	227	329
Posušje	17.134	6	16.963	9	26	130
Široki Brijeg	27.160	9	26.864	148	20	119
ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA	88.992	1.611	86.164	231	278	708
	100,00%	1,81%	96,82%	0,26%	0,31%	0,80%

Izvor podataka: Federalni zavod za programiranje razvoja

Tablica 4: Nacionalna struktura stanovništva u ŽZH 2013. godine

Općina	Ukupno	Bošnjaci	Hrvati	Srbi	Ne izjašnjava se	Ostali	Nepoznato
Grude	17.308	3	17.216	10	3	11	65
Ljubuški	28.184	707	27.271	41	51	78	36
Posušje	20.477	2	20.424	5	4	12	30
Široki Brijeg	28.929	6	28.814	45	8	23	33
ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA	94.898	718	93.725	101	66	124	164
	100,00%	0,76%	98,76%	0,11%	0,07%	0,13%	0,17%

Izvor podataka: Federalni zavod za programiranje razvoja

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

Tablica 5. Stanovništvo u FBiH 2017. godine

Općina	Po popisu 1991.	Stanovništvo (procjena sredinom godine)	Odsutno stanovništvo	Kolona 4/2	Kolona 5/Ø FBiH	Indeks odsut. stanov.
Grude	16.358	16.947	589	3,6	-17,8	217,8
Ljubuški	28.340	27.505	-835	-2,9	14,6	185,4
Posušje	17.134	20.324	3.190	18,6	-92,2	292,2
Široki Brijeg	27.160	28.920	1.760	6,5	-32,1	232,1
ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA	88.992	93.696	4.704	5,3	-26,2	226,2

Izvor podataka: Federalni zavod za programiranje razvoja

Tablica 6: Radno sposobno stanovništvo

Općina	Stanovništvo (procjena sredinom godine)	Radno sposobno stanovništvo	% Radno sposobnog stanovništva
Grude	16.947	11.409	67,3
Ljubuški	27.505	18.743	68,1
Posušje	20.324	14.186	69,8
Široki Brijeg	28.920	19.763	68,3
ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA	93.696	64.101	68,4

Izvor podataka: Federalni zavod za programiranje razvoja

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

Tablica 7: Prirodni priraštaj stanovništva ŽZH

Općina	Stanovništvo (procjena sredinom godine)	Živorodeni	Umrli	Umrli dojenčad	Broj zaključenih brakova	Broj razvedenih brakova
		2017	2017	2017	2017	2017
Grude	16.947	89	174	0	67	6
Ljubuški	27.505	197	264	0	107	15
Posušje	20.324	130	131	0	89	3
Široki Brijeg	28.920	292	283	1	133	6
ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA	93.696	708	852	1	396	30

Izvor podataka: Federalni zavod za programiranje razvoja

Tablica 8: Stopa zaposlenosti i aktivnosti

Općina	Stanovništvo (procjena sredinom godine)	Broj zaposlenih ¹	Radno sposobno stanovništvo	Radna snaga	Stope	
		Ø 2017			Zaposlenosti u % ²	Aktivnosti u % ³
Grude	16.947	3.402	11.409	5.299	29,8	46,4
Ljubuški	27.505	4.113	18.743	6.888	21,9	36,7
Posušje	20.324	3.574	14.186	5.990	25,2	42,2
Široki Brijeg	28.920	7.102	19.763	11.240	35,9	56,9
ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA	93.696	18.191	64.101	29.417	28,4	45,9

Izvor podataka: Federalni zavod za programiranje razvoja

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

Tablica 9: Stopa nezaposlenosti ŽZH

Općina	Nezaposleni Ø 2017	Broj zaposlenih ¹	Radna snaga	Stupanj ² nezaposl. u %
Grude	1.898	3.402	5.299	35,8
Ljubuški	2.775	4.113	6.888	40,3
Posušje	2.416	3.574	5.990	40,3
Široki Brijeg	4.137	7.102	11.240	36,8
ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA	11.226	18.191	29.417	38,2

¹⁾ Ukupna zaposlenost na teritoriji FBiH obuhvaća zaposlene u poslovnim subjektima (pravnim osobama), obrtu i slobodnim profesijama, odbrani i policiji. Broj zaposlenih u obrani (8.000), nije razvrstan po općinama i županijama. ²⁾ Stupanj nezaposlenosti se izračunava tako što se broj nezaposlenih podijeli s radnom snagom (tj. zaposleni + nezaposleni) i pomnoži sa 100.

Izvor podataka: Za zaposlenost i nezaposlenost: Federalni zavod za statistiku; Mjesečni statistički pregled po županijama u FBiH 2/18; Mjesečni statistički pregled po županijama u FBiH 2/18.

Tablica 10: Stopa nezaposlenosti prema stručnoj spremi

Općina	STUPANJ STRUČNOG OBRAZOVANJA								
	SVEGA	VSS	VŠS	SSS	NSS	VKV	KV	PKV	NKV
	Ø 2017	Ø 2017	Ø 2017	Ø 2017	Ø 2017	Ø 2017	Ø 2017	Ø 2017	Ø 2017
Grude	1.898	130	99	570	0	7	786	18	287
Ljubuški	2.775	242	139	788	0	1	1.238	22	345
Posušje	2.416	149	125	1.069	3	6	625	38	401
Široki Brijeg	4.137	411	191	1.323	1	11	1.729	40	431
ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA	11.226	932	554	3.750	4	25	4.379	118	1.463

Izvor podataka: Federalni zavod za zapošljavanje Sarajevo, Mjesečni statistički pregledi - bilteni 2017; Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

Tablica 11: Prosječna neto plaća ŽZH

Općina	Prosječna neto plaća Ø 2017	FBiH = 100
Grude	925	108
Ljubuški	836	97
Posušje	671	78
Široki Brijeg	754	88
ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA	789	92

Izvor podataka: Federalni zavod za zapošljavanje Sarajevo, Mjesečni statistički pregledi - bilteni 2017; Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

Tablica 12: Prosječne mirovine u ŽZH

Općine	Vrste mirovine						UKUPNO broj	UKUPNO iznos
	Starosne		Invalidske		Obiteljske		Umirovljenici	Iznos mirovina
	Broj	Iznos	Broj	Iznos	Broj	Iznos		
Grude	1.105	470.245	352	115.256	480	153.322	1.937	738.824
Ljubuški	1.861	795.671	707	234.053	696	221.189	3.264	1.250.913
Posušje	980	437.573	319	103.306	633	180.376	1.932	721.255
Široki Brijeg	2.226	1.004.178	915	301.350	1.059	343.317	4.200	1.648.845
ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA	6.172	2.707.667	2.293	753.966	2.868	898.204	11.333	4.359.837

Izvor podataka: Federalni zavod za mirovinsko/penzijsko i invalidsko osiguranje Mostar redoviti podatci o isplaćenim mirovinama

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

Tablica 13: Broj mirovina po vrstama ŽZH

ŽUPANIJE	Vrste mirovine						Ukupno	
	Starosne		Invalidske		Obiteljske			
	Broj	Iznos	Broj	Iznos	Broj	Iznos	Broj	Iznos
ZAPADNOHERCEGOVAČKA	A6.172	2.707.667	2.293	753.966	2.868	898.204	11.333	4.359.837
Prosjek ŽZH		439		329		313		385
UKUPNO FBiH	180.810	83.893.826	62.103	21.298.295	103.625	34.676.280	346.538	139.867.706
REPUBLIKA SRPSKA	5.687	1.358.432	1.790	482.652	3.917	1.108.884	11.394	2.949.968
Distrikt Brčko	2.111	782.127	995	310.626	1.667	517.664	4.773	1.610.416
UKUPNO BiH	188.608	86.034.385	64.888	22.091.573	109.209	36.302.828	362.705	144.428.090
INOZEMSTVO	32.782	5.431.938	7.839	1.495.129	9.213	1.941.693	49.834	8.868.761
UKUPNO	221.390	91.466.323	72.727	23.586.703	118.422	38.244.521	412.539	153.296.851

Izvor podataka: Izvor podataka:Federalni zavod za programiranje razvoja ; Obrada:Federalni zavod za programiranje razvoja

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

Tablica 14: Prosječne mirovine u ŽZH

Općina	Broj zaposl. na 1 umirovljenika	Ukupna prosječna mirovina u KM	Prosječna starosna mirovina u KM	Prosječna invalidska mirovina u KM	Prosječna obiteljska mirovina u KM
Grude	1,8	381	426	327	319
Ljubuški	1,3	383	428	331	318
Posušje	1,8	373	447	324	285
Široki Brijeg	1,7	393	451	329	324
ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA	1,6	385	439	329	313

Izvor podataka: Izvor podataka:Federalni zavod za programiranje razvoja ; Obrada:Federalni zavod za programiranje razvoja

Napomena: Prosječna isplaćena mirovina u FBiH iznosi 334,33 KM; Najniža isplaćena mirovina u FBiH iznosi 326,17 KM; Zajamčena mirovina u FBiH iznosi 434,90 KM; Najviša isplaćena mirovina u FBiH iznosi 2.174,48 KM

Tablica 15: Vanjskotrgovinska razmjena ŽZH

Općina	IZVOZ u KM	Učešće u izvozu u %	UVOZ U KM	Učešće u uvozu u %	Pokrivenost uvoza izvozom u %	Saldo robne razmjene u KM
	I-XII 2017	2017	I-XII 2017	2017		
Grude	106.027.306	1,46	283.618.808	2,28	37,38	-177.591.502
Ljubuški	29.338.809	0,40	280.878.976	2,26	10,45	-251.540.167
Posušje	125.028.707	1,72	341.377.207	2,75	36,62	-216.348.500
Široki Brijeg	256.818.394	3,54	498.747.490	4,01	51,49	-241.929.097
ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA	517.213.215	7,13	1.404.622.481	11,30	36,82	-887.409.266

Izvor podataka: Uprava za indirektno oporezivanje BiH, posredovanjem Agencije za statistiku BiH

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

Tablica 16: Vanjskotrgovinska razmjena ŽZH

Općina	IZVOZ + UVOZ u KM	Stanovništvo (procjena sredinom godine)	IZVOZ po glavi stanov. u KM	UVOZ po glavi stanov. u KM	IZVOZ + UVOZ po glavi stano. u KM
Grude	389.646.114	16.947	6.256	16.736	22.992
Ljubuški	310.217.785	27.505	1.067	10.212	11.279
Posušje	466.405.913	20.324	6.152	16.797	22.949
Široki Brijeg	755.565.884	28.920	8.880	17.246	26.126
ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA	1.921.835.696	93.696	5.520	14.991	20.511

Izvor: Uprava za indirektno oporezivanje BiH, posredovanjem Agencije za statistiku BiH

Tablica 17: Prihodi per capita

Općina	Stanovništvo (procjena sredinom godine)	Prihodi u KM	Prihodi/PC (po glavi stan.) u KM	PRIHODI po glavi stanov. u KM FBiH = 100
Grude	16.947	2.988.670	176	108
Ljubuški	27.505	3.481.472	127	78
Posušje	20.324	2.464.769	121	74
Široki Brijeg	28.920	6.728.511	233	143
ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA	93.696	15.663.421	167	103

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja

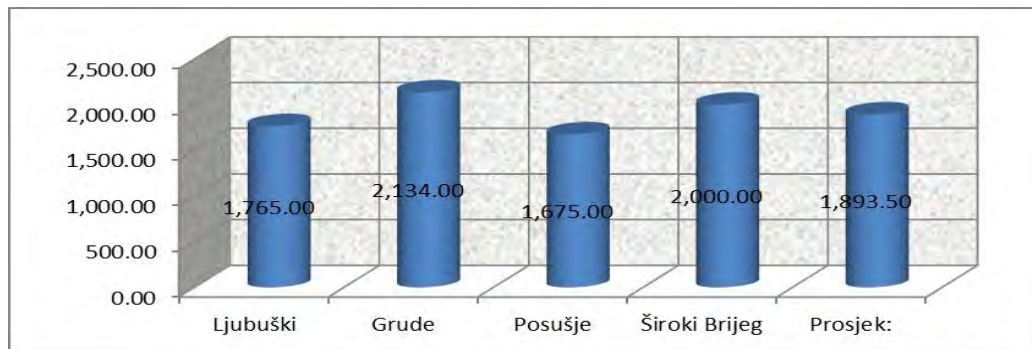

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

Tablica 18: Minimalni iznos mjesečnih prihoda

Red.br.	Općina	Iznos (KM)
1.	Ljubuški	1.765,00
2.	Grude	2.134,00
3.	Posušje	1.675,00
4.	Široki Brijeg	2.000,00
5.	Prosjeak:	1.893,50

Izvor: anketa

Pitanje 21: Koji je minimalni iznos ukupnih prihoda OPG-a prihvatljiv za o(p)stanak (neiseljavanje) (upišite iznos u KM)?

Tablica 19: Poljoprivredna površina po kategorijama korištenja

Općina	UKUPNO	Obradiva površina					Pašnjaci	Ribnjaci	Trstici i bare
		SVEGA	Oranice i vrtovi	Voćnjaci	Vinogradi	Livade			
Grude	11.255	5.680	4.200	7	115	1.358	5.575	0	0
Ljubuški	12.554	6.074	5.302	42	526	204	6.480	0	0
Posušje	12.167	7.310	5.349	15	12	1.934	4.857	0	0
Široki Brijeg	8.389	3.089	0	84	303	2.702	5.300	0	0
ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA	44.365	22.153	14.851	148	956	6.198	22.212	0	0
		49,93%	67,04%	0,67%	4,32%	27,98%	50,07%		

Izvor podataka : Federalni zavod za statistiku Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

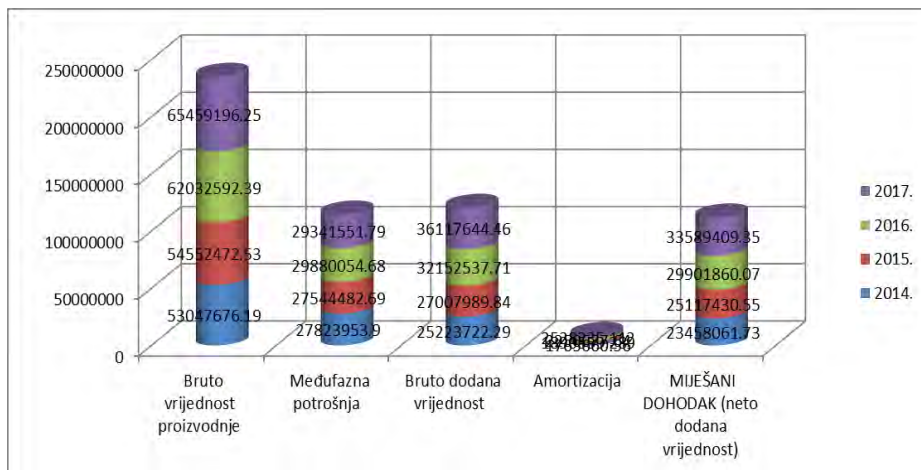
STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

Tablica 20: Bruto dodana vrijednost poljoprivrede ŽZH

Godine	Bruto vrijednost proizvodnje	Međufazna potrošnja	Bruto dodana vrijednost	Amortizacija	MIJEŠANI DOHODAK (neto dodana vrijednost)
2014.	53.047.676	27.823.954	25.223.722	1.765.661	23.458.062
2015.	54.552.473	27.544.483	27.007.990	1.890.559	25.117.431
2016.	62.032.592	29.880.055	32.152.538	2.250.678	29.901.860
2017.	65.459.196	29.341.552	36.117.644	2.528.235	33.589.409

Izvor: Federalni zavod za statistiku

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

Tablica 21: Oranice i vrtovi – neobrađeno zemljište

Općina	ORANICE, BAŠTE I VRTOVI u ha					
	Ukupno obradivo	Obrađeno	Ostalo na oranicama	Ugari	Neobrađene oranice i vrtovi	% neobrađenog zemljišta
Grude	4.200	1.548	13	0	2.639	62,8
Ljubuški	5.302	2.335	28	0	2.939	55,4
Posušje	5.349	1.663	0	0	3.686	68,9
Široki Brijeg	0	0	0	0	0	0,0
ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA	14.851	5.546	41	0	9.264	62,4

Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku ; Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

Tablica 22. Urodi po ha- žitarice, povrće DTS

Usjevi	2015			2016			2017		
	Požnjevena površina	Prinos, tona		Požnjevena površina	Prinos, tona		Požnjevena površina	Prinos, tona	
	u ha			u ha			u ha		
	Oranice i vrtovi	ukupno	po ha		ukupno	po ha		ukupno	po ha
Pšenica	770	2.210	2,9	751	2.228	3	695	2.095	3
Raž	2	4	2,1	2	5	2,4	9	26	2,9
Ječam	602	1.556	2,6	592	1.593	2,7	575	1.583	2,8

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

Zob	2	4	2,1	2	5	2,4	2	5	2,4
Kukuruz - zrno	743	1.801	2,4	650	1.903	2,9	610	1.856	3
Krumpir	1.376	10.212	7,4	1.153	9.036	7,8	1.134	7.139	6,3
Crni luk	193	1.130	5,9	182	1.137	6,2	180	1.081	6
Grah - zrno	53	96	1,8	48	88	1,8	43	74	1,7
Kupus	238	1.903	8	164	2.264	13,8	155	2.107	13,6
Paradajz/Rajčica	196	2.011	10,3	187	1.942	10,4	181	1.868	10,3
Paprika zelena	78	350	4,5	77	348	4,5	74	338	4,6
Djetelina-sijeno	521	1.045	2	460	935	2	432	872	2
Lucerna	843	1.805	2,1	807	1.804	2,2	800	1.744	2,2
Kukuruz zeleni	83	450	5,4	93	627	6,7	94	571	6,1
Stočna repa	50	194	3,9	33	156	4,7	33	152	4,6
Mješavina trava i mahunjača	0	0	0	0	0	0	0	0	0
TDS	72	147	2	60	156	2,6	68	180	2,6
UKUPNO	5822	24918	65,4	5261	24227	76,1	5085	21691	74,1
NEOBRAĐENO	12.879			13.440			13.616		
U %	68,87%			71,87%			72,81%		

Izvor: FZS- županije u brojkama

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

Tablica 23. Proizvodnja voća u ŽZH

Voće	2015			2016			2017		
	Broj rodni stabala	Prinos		Broj rodni stabala	Prinos		Broj rodni stabala	Prinos	
		ukupno tona	kg po stablu		ukupno tona	kg po stablu		ukupno tona	kg po stablu
Trešnje	32.250	331	10,2	32.650	32.650	10,3	33.100	304	9,2
Višnje	8.100	56	6,9	8.140	8.140	7,4	8.090	53	6,5
Marelice	4.650	52	11,1	4.650	4.650	10,9	4.700	49	10,4
Jabuke	36.920	335	9,1	34.650	34.650	8,7	35.060	282	8
Kruške	10.775	52	4,8	10.870	10.870	5,5	10.800	37	3,5
Šljive	35.080	171	4,9	35.100	35.100	8	34.500	122	3,5
Breskve	18.250	204	11,2	18.750	18.750	10,7	18.800	218	11,6
Orasi	11.730	98	8,4	11.700	11.700	9,3	12.100	85	7
	157.755	1299	8	156.510	156.510	9	157.150	1.150	8

Izvor. FZS- županije u brojkama

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

Tablica 25. Brojno stanje stoke – animalna proizvodnja

Godine	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Goveda	5.032	5.342	6.641	5.626	5.135	4.852
				1,00	0,91	0,86
Krave i steone junice	4.114	4.091	4.656	4.767	4.191	4.128
Ovce	11.777	14.059	16.595	15.591	15.419	14.380
Ovce za priplod	8.759	8.714	10.534	10.721	10.490	10.520
Svinje	9.173	7.460	13.318	12.936	11.686	15.581
Krmače i suprasne nazimice	30	32	54	59	49	85
Konji	33	34	37	59	53	57
Kobile i ždrebne omice	-	3	5	15	13	17
Perad (u tis. grla)	98	98	104	123	125	128
Koke nosilje (u tis. grla)	79	78	85	99	98	102
Koze	2.098	2.010	4.086	3.773	3.874	3.894
Košnice pčela	13.352	13.292	17.646	18.390	18.140	18.190
Proizvodnja mlijeka, vune, jaja i meda						
Broj muzenih krava	3.624	3.620	4.132	4.210	3.578	3.583
Kravlje mlijeko (tis. litara)	5.171	5.454	6.667	7.067	6.874	6.727
Po muzenoj kravi (litara)	1.427	1.506	1.613	1.679	1.921	1.877

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

Broj muzenih ovaca	6.111	6.007	7.346	7.400	7.088	7.263
Ovčje mlijeko (tis. litara)	165	164	279	283	271	282
Po muzenoj ovci (litara)	27	27	38	38	38	39
Broj muzenih koza	1.658	1.656	3.409	3.159	2.635	2.931
Kozje mlijeko (tis. litara)	252	251	625	569	397	433
Po muzenoj kozi (litara)	152	151	183	180	151	148
Broj striženih ovaca	9.280	9.280	11.575	12.100	11.565	11.850
Vuna (tona)	9	9	16	17	17	17
Po ovci (kilograma)	1	1	1,4	1,4	1,4	1,5
Broj kokoši nosilica (tis.)	79	78	85	99	98	87
Jaja (tis. komada)	9.552	10.487	11.526	13.896	14.236	15.604
Po kokoši (komada)	121	134	136	141	146	179
Med (tona)	124	114	165	165	162	162
Po košnici (kilograma)	9,3	8,6	9,4	9	8,9	8,9

Izvor: FZS- županije u brojkama

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

Tablica 26: Šumsko zemljišta – drvena masa

Općina	Površina u ha	Drvena masa u 000 m ³	Drvena masa po ha/m ³
Grude	10.355	176	17
Ljubuški	15.251	519	34
Posušje	14.476	955	66
Široki Brijeg	28.082	1.994	71
ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA	68.164	3.644	188

Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku; Obrada podataka: Federalni zavod za programiranje razvoja

Tablica 27: Prometna infrastruktura ŽZH

Općina	Površina u km ²	Prometna infrastruktura u km	Magistralni putovi	Regionalni putovi	Ukupno magistralni i regionalni	Lokalni putovi
Grude	221	0	18	31	49	176
Ljubuški	293	0	37	42	79	156
Posušje	461	0	25	60	85	191
Široki Brijeg	388	0	27	15	42	160
ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA	1.362	0	107	148	255	683

Izvor: FZS

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

Tablica 28: Osnovno obrazovanje ŽZH- broj učenika

Općine	Broj škola	Broj odjeljenja	Broj učenika	Broj nastavnika	Stanovništvo (procjena sredinom godine)	Broj učenika na 1000 stanovnika
Grude	11	87	1.377	124	16.947	81
Ljubuški	18	121	1.994	105	27.505	72
Posušje	13	102	1.782	173	20.324	88
Široki Brijeg	23	144	2.498	195	28.920	86
ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA	65	454	7.651	597	93.696	82

Tablica 29: Srednje obrazovanje ŽZH- broj učenika

Općine	Broj škola	Broj odjeljenja	Broj učenika	Broj nastavnika	Stanovništvo (procjena sredinom godine)	Broj učenika na 1000 stanovnika
Grude	1	39	755	56	16.947	45
Ljubuški	2	40	1.012	85	27.505	37
Posušje	3	41	829	93	20.324	41
Široki Brijeg	3	60	1.207	112	28.920	42
ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA	9	180	3.803	346	93.696	41

Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku; Obrada podataka: Federalni zavod za programiranje razvoja

Tablica 30: Broj razreda ispod 15 učenika po naseljenim mjestima ŽZH

	Škole ispod 15 učenika		Subvencija	Subvencija
Red.br.	Naseljeno mjesto	Broj učenika	KM/mjesečno	KM/godišnje
1.	Buhovo	12	200	2.400,00
2.	Čerigaj	6	200	1.200,00
3.	G. Crnač	9	200	1.800,00
4.	Izbično	8	200	1.600,00
5.	D. Britvica	2	200	400,00
6.	Podvranić	8	200	1.600,00
7.	Šipovača	6	200	1.200,00
8.	Grljevići	4	200	800,00
9.	Dole	7	200	1.400,00
10.	Cerno	5	200	1.000,00
11.	Prolog	10	200	2.000,00
12.	Vašarovići	12	200	2.400,00
13.	Borajna	4	200	800,00
14.	Ružići	9	200	1.800,00
15.	Drinovačko Brdo	8	200	1.600,00

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

16.	Tribistovo	3	200	600,00
17.	Zagorje	11	200	2.200,00
18.	UKUPNO:	124	200	24.800,00
19.	Normalan broj učenika (18 škola x 20 učenika)	360		
20.	Razlika (normalno-postojeće stanje)	236		

Izvor: Ministarstvo prosvjete kulture i športa ŽZH, obrada autora

Tablica 31: Broj liječnika/stomatologa per capita ŽZH

Općina	Stanovništvo (procjena sredinom godine)	Broj liječnika	Broj stomatologa	Broj bolesničkih postelja	BROJ STANOVNIKA		
					Na 1 liječnika	Na 1 stomatologa	Na 1 bolničku postelju
Grude	16.947	16	5	0	1059	3389	0
Ljubuški	27.505	24	6	0	1146	4584	0
Posušje	20.324	16	4	0	1270	5081	0
Široki Brijeg	28.920	23	6	0	1257	4820	0
ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA	93.696	79	21	0	1186	4462	0

Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku; Obrada podataka: Federalni zavod za programiranje razvoja

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

Tablica 32: Struktura poslovnih subjekata ŽZH

Općina	Stanovništvo (procjena sredinom godine)	Broj subjekata				Broj subjekata na 1000 stanovnika
		UKUPNO	Pravne osobe	Podružnice u sastavu pravnih osoba	Fizičke osobe obrtnici	
Grude	16.947	777	513	192	264	45,8
Ljubuški	27.505	1.553	862	260	691	56,5
Posušje	20.324	1.081	725	141	356	53,2
Široki Brijeg	28.920	1.542	1.053	294	489	53,3
ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA	93.696	4.953	3.153	887	1.800	52,9

Izvor podataka: Federalni zavod za statistiku; Obrada podataka: Federalni zavod za programiranje razvoja

Tablica33: Razina razvijenosti ŽZH odnosu na FBiH

Općina	Stopa zaposl. u %	Stopa nezap. u %	Broj učenika /osn+ sred/ na 1000 stan.	Prihodi po glavi stanovnika	Indeks odsut. stan.	Federacija BiH = 100					Indeks razvije nosti
						Stupanj zap.	Stupanj nez.	Broj učenika na 1000 stan.	Prihodi po glavi stanovnika	Odsut. stanov.	
Grude	29,8	35,8	126	176	3,6	98,8	117,4	103,9	108,2	217,8	129
Ljubuški	21,9	40,3	109	127	-2,9	72,7	107,1	90,3	77,6	185,4	107
Posušje	25,2	40,3	128	121	18,6	83,5	106,9	106,1	74,4	292,2	133
Široki Brijeg	35,9	36,8	128	233	6,5	119,1	115,1	105,8	142,7	232,1	143
ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA	28,4	38,2	122	167	5,3	94,0	112,0	101,0	102,5	226,2	127

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

Tablica 34. Razina razvijenosti županija u FBiH

Županije	Stopa zaposl. u %	Stopa nezap. u %	Broj učen. /osn+ sred/ na 1000 stan.	Prihodi po stanovniku	Indeks odsut. stan.	Federacija BiH = 100					Indeks razvije nosti
						Stupanj zap.	Stupanj nez.	Broj učenika na 1000 stan.	Prihodi po glavi stanovnika	Odsut. stanov.	
UNSKO-SANSKA	17,4	55,5	116	102	-21,5	57,7	72,0	95,9	62,7	93,3	76
POSAVSKA	19,7	45,1	81	98	-33,2	65,3	95,9	66,9	59,9	35,7	65
TUZLANSKA	27,3	50,4	122	116	-10,8	90,6	83,8	100,9	70,9	146,3	99
ZENIČKO-DOBOJSKA	29,3	46,0	132	147	-24,9	97,0	93,8	109,1	90,0	76,8	93
BOSANSKO-PODRINJSKA	42,5	32,9	122	205	-43,6	140,8	124,0	100,7	126,0	-15,9	95
SREDNJOBOSANSKA	25,2	45,2	124	103	-25,8	83,6	95,8	102,1	63,4	72,2	83
HERCEGOVAČKO-NERETVANSKA	32,2	40,0	116	216	-18,4	106,6	107,8	95,7	132,7	109,1	110
ZAPADNOHERCEGOVAČKA	28,4	38,2	122	167	5,3	94,0	112,0	101,0	102,5	226,2	127
SARAJEVSKA	45,5	33,9	126	292	-15,2	150,7	121,9	104,4	179,2	124,9	136
HERCEGBOSANSKA	16,6	47,2	81	88	-29,9	55,0	91,0	66,6	53,8	52,2	64
Federacija BiH	30,2	43,3	121	163	-20,2	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

Tablica 35. Razina razvijenosti općina ŽZH u odnosu na FBiH

Općina	Stopa zaposl. u %	Stopa nezap. u %	Broj učen. /osn+sred/ na 1000 stan.	Prihodi po stanovniku	Indeks odsut. stan.	Federacija BiH = 100					Indeks razvijenosti	Rang
						Stupanj zap.	Stupanj nez.	Broj učenika na 1000 stan.	Prihodi po stanovniku	Odsut. stanov.		
Široki Brijeg	35,9	36,8	128	233	6,5	119,1	115,1	105,8	142,7	232,1	143	8
Posušje	25,2	40,3	128	121	18,6	83,5	106,9	106,1	74,4	292,2	133	10
Grude	29,8	35,8	126	176	3,6	98,8	117,4	103,9	108,2	217,8	129	13
Ljubuški	21,9	40,3	109	127	-2,9	72,7	107,1	90,3	77,6	185,4	107	23

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja

Tablica 36. Razina razvijenosti po županijama u FBiH

ŽUPANIJE	Stopa zaposl. u %	Stopa nezap. u %	Broj učen. /osn+sred/ na 1000 stan.	Prihodi po stanovniku	Indeks odsut. stan.	Federacija BiH = 100					Indeks razvijenosti	Rang
						Stupanj zap.	Stupanj nez.	Broj učenika na 1000 stan.	Prihodi po stanovniku	Odsut. stanov.		
SARAJEVSKA	45,5	33,9	126	292	-15,2	150,7	121,9	104,4	179,2	124,9	136	1
ZAPADNOHERCEGOVAČKA	28,4	38,2	122	167	5,3	94,0	112,0	101,0	102,5	226,2	127	2
HERCEGOVAČKO-NERETVANSKA	32,2	40,0	116	216	-18,4	106,6	107,8	95,7	132,7	109,1	110	3

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

TUZLANSKA	27,3	50,4	122	116	-10,8	90,6	83,8	100,9	70,9	146,3	99	4
BOSANSKO-PODRINJSKA	42,5	32,9	122	205	-43,6	140,8	124,0	100,7	126,0	-15,9	95	5
ZENIČKO-DOBOJSKA	29,3	46,0	132	147	-24,9	97,0	93,8	109,1	90,0	76,8	93	6
SREDNJOBOSANSKA	25,2	45,2	124	103	-25,8	83,6	95,8	102,1	63,4	72,2	83	7
UNSKO-SANSKA	17,4	55,5	116	102	-21,5	57,7	72,0	95,9	62,7	93,3	76	8
ŽUPANIJA POSAVSKA	19,7	45,1	81	98	-33,2	65,3	95,9	66,9	59,9	35,7	65	9
HERCEGBOSANSKA	16,6	47,2	81	88	-29,9	55,0	91,0	66,6	53,8	52,2	64	10
Federacija BiH	30,2	43,3	121	163	-20,2	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100	

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja; Obrada: Federalni zavod za programiranje razvoja

Tablica 37. Broj klijenata u RPG/RK

Godina	Uk. broj svih klijenata	Uk. broj klijenata Fiz.osobe	Uk. broj klijenata OPG-a	Uk. broj klijenata PS	Gospodarsko društvo	Zadruga	Poduzetnik	Znanstveno istraživ. i obrazovne ustanove	Vjerske org.	Udruga	Ostali klijenti PS
2014.	2647	222	2261	164	74	3	28	0	1	42	4
2015.	2834	222	2437	175	82	3	30	0	1	43	4
2016.	2992	222	2577	193	92	3	38	0	1	43	4
2017.	3137	222	2698	217	101	3	53	0	1	43	4
2018.	3236	222	2777	237	104	3	67	0	2	45	4
Prosjek:	2969	222	2550	197	91	3	43	0	1	43	4

Izvor: FMPVŠ

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

Tablica 38. Novčane potpore u poljoprivredi ŽZH

Redni broj	Naziv potpore	Iznos u KM			
		2016.	2017.	2018.	Ukupno
1.	Uzgoj muzenih krava	114.660,00	116.550,00	122.670,00	353.880,00
2.	Držanje pčelinjih društava	107.984,40	106.546,00	98.355,00	312.885,40
3.	Osnovno stado ovaca i koza	4.836,50	0,00	0,00	4.836,50
4.	Uzgoj koka nesilica	8.478,00	8.928,00	9.000,00	26.406,00
5.	Tov brojlera	16.686,00	26.691,30	26.730,00	70.107,30
6.	Proizvodnja jednodnevnih pilića	25.989,66	27.000,00	25.844,67	78.834,33
7.	Uzgoj krave „Buše“	9.240,00	0,00	0,00	9.240,00
8.	Držanje magaraca	13.400,00	0,00	0,00	13.400,00
9.	Proizvodnja svježega povrća	489.097,00	323.689,80	322.508,00	1.135.294,80
10.	Proizvodnja u plastenicima/staklenicima	15.893,00	22.699,25	21.878,60	60.470,85
11.	Podrška investicijama u poljoprivredi	0,00	100.000,00	100.000,00	200.000,00
12.	Potpore za organizirani otkup mlijeka	29.000,00	29.000,00	29.000,00	87.000,00
UKUPNO		835.264,56	761.104,35	755.986,27	2.352.355,18

Napomena: Vlada Županije Zapadnohercegovačke za 2016., 2017. i 2018. pojedinačno je za svaku godinu donosila Program utroška sredstava za poljoprivredu i ruralni razvitak u iznosu od 1.000.000,00 KM. Sredstva koja nisu prikazana u ovoj tablici utrošena su (odobravana) za udruge, mjesne zajednice (za ruralnu infrastrukturu-asfaltiranje puta, rasvjetu, itd.).

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

A)	Izravna plaćanja	2016.	2017.	2018.
	Animalna proizvodnja	330.274,56	314.715,30	311.599,67
	Biljna proizvodnja	504.990,00	346.389,05	344.386,60
B)	Kapitalna ulaganja	0,00	100.000,00	100.000,00
C)	UKUPNO:	835.264,56	761.104,35	755.986,27

Izvor: Ministarstvo gospodarstva ŽZH

Tablica 39: Trogodišnji financijski okvir za akcijski plan 2020.- 2022.

Višegodišnji financijski okvir (VFO)			
	Proračun ŽZH/K		Poljoprivredni transferi (KM)
Godine	Planirano (KM)	Ostvareno (KM)	Indeks
2019.	1.200.000,00	1.200.000,00	1,00
2020.	1.400.000,00	1.400.000,00	1,17
2021.	1.600.000,00	1.600.000,00	1,14
2022.	1.800.000,00	1.800.000,00	1,13

Izvor: Ministarstvo gospodarstva i Ministarstvo financija ŽZH

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

Tablica 40. Indeksi kupovne moći EU 28 i zemlje zapadnoga Balkana

Zemlje	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
EU (28 countries)	26.100	26.100	24.500	25.500	26.200	26.600	26.800	27.700	29.100	29.300	30.000	30.900
EU (27 countries)	26.200	26.200	24.600	25.600	26.300	26.700	26.900	27.800	29.200	29.400	30.100	31.000
Euro area (19 countries)	28.500	28.400	26.600	27.500	28.200	28.600	28.700	29.500	30.900	31.200	31.900	32.800
Euro area (18 countries)	28.600	28.500	26.700	27.600	28.300	28.600	28.700	29.600	31.000	31.200	32.000	32.900
Belgium	30.400	30.100	28.900	30.600	31.300	32.200	32.100	33.000	34.400	34.500	35.000	35.700
Bulgaria	10.400	11.100	10.600	11.200	11.800	12.200	12.200	12.900	13.700	14.200	14.800	15.500
Czechia	21.500	21.900	20.900	21.100	21.700	22.000	22.400	23.800	25.300	25.600	26.900	28.000
Denmark	32.100	32.600	30.700	32.900	33.500	33.900	34.300	35.300	36.900	36.900	38.400	39.000
Germany	30.500	30.600	28.700	30.500	32.200	32.900	33.200	34.800	36.100	36.300	37.100	38.100
Estonia	18.100	17.900	15.600	16.500	18.500	19.600	20.200	21.300	22.000	22.500	23.600	25.100
Ireland	38.500	34.900	31.600	33.100	33.900	35.000	35.300	37.800	51.900	51.700	54.300	57.800
Greece	24.100	24.400	23.100	21.500	19.700	19.100	19.200	19.800	20.200	19.800	20.200	21.000
Spain	26.900	26.400	24.600	24.400	24.200	24.200	24.000	24.900	26.300	26.700	27.600	28.300
France	28.100	27.700	26.400	27.500	28.300	28.500	29.000	29.600	30.700	30.600	31.200	32.100
Croatia	15.900	16.500	15.200	15.100	15.700	16.000	16.000	16.300	17.300	17.900	18.500	19.500
Italy	27.900	27.800	26.000	26.500	27.100	27.000	26.400	26.600	27.700	28.400	28.900	29.500
Cyprus	27.100	27.500	25.800	25.400	25.000	24.100	22.500	22.400	23.700	24.500	25.500	26.800
Latvia	14.900	15.400	12.800	13.400	14.900	16.100	16.700	17.500	18.600	18.800	20.000	21.700
Lithuania	15.700	16.400	13.800	15.400	17.200	18.600	19.600	20.800	21.700	22.000	23.500	24.900

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

Luxembourg	69.100	68.400	62.500	65.400	69.300	69.200	70.000	74.400	77.300	76.200	75.900	78.500
Hungary	15.700	16.300	15.700	16.500	17.200	17.500	18.000	18.800	19.800	19.500	20.300	21.700
Malta	20.500	20.700	19.900	21.300	21.600	22.300	22.800	24.600	27.200	27.900	29.300	30.200
Netherlands	36.200	36.700	33.900	34.500	35.200	35.700	36.200	36.300	37.800	37.400	38.400	39.900
Austria	32.500	32.600	31.100	32.200	33.500	35.100	35.200	36.000	37.500	37.600	38.100	39.300
Poland	13.800	14.500	14.500	15.900	17.000	17.800	17.900	18.600	19.900	19.900	20.900	21.900
Portugal	21.200	21.000	20.100	20.900	20.200	20.000	20.500	21.200	22.300	22.600	23.000	23.400
Romania	11.300	13.300	12.700	13.000	13.500	14.300	14.500	15.200	16.300	17.400	18.800	19.900
Slovenia	22.700	23.400	20.900	21.200	21.700	21.800	21.900	22.700	23.800	24.100	25.500	27.000
Slovakia	17.400	18.600	17.400	19.000	19.500	20.100	20.500	21.300	22.300	22.500	22.900	24.000
Finland	31.100	31.600	28.800	29.600	30.700	30.700	30.300	30.600	31.700	31.800	32.700	34.200
Sweden	33.500	33.100	30.200	31.900	33.100	33.800	33.600	34.300	36.400	35.700	36.300	37.400
United Kingdom	29.200	28.800	26.400	27.600	27.800	28.600	29.000	30.100	31.600	31.200	31.700	32.200
Iceland	33.900	34.000	31.800	30.300	30.800	31.700	32.400	33.700	36.700	38.100	39.100	41.200
Norway	46.100	48.800	42.200	44.400	46.900	49.500	49.300	48.700	45.500	42.300	43.900	46.500
Switzerland	40.800	41.400	39.200	40.500	42.400	43.700	44.200	45.600	48.000	46.700	46.800	48.400
Montenegro	10.300	10.900	9.900	10.400	10.900	10.500	10.900	11.300	12.300	13.000	13.700	14.500
North Macedonia	7.700	8.300	8.400	8.700	8.800	9.000	9.300	9.900	10.400	10.800	10.800	11.600
Albania	6.000	6.500	6.700	7.400	7.700	8.000	7.800	8.300	8.800	8.600	9.100	9.400
Serbia	9.300	10.000	9.500	9.800	10.400	10.500	10.700	10.800	11.200	11.400	11.600	12.300
Turkey	12.100	12.600	11.700	13.200	14.700	15.500	16.300	17.700	19.300	19.200	19.900	20.000

STRATEGIJA RURALNOG RAZVITKA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE

2020. – 2030 GODINE

Bosnia and Herzegovina	7.200	7.600	7.200	7.500	7.800	7.900	8.100	8.300	8.800	9.000	9.300	9.700
United States	39.500	38.200	35.800	37.000	37.600	38.900	38.900	40.500	42.600	42.000	42.200	43.400
Japan	28.400	27.500	25.300	26.800	27.000	28.100	28.700	28.900	30.400	30.100	29.700	29.800

Izvor: Eurostat: Last update: 19.06.2019: Date of extraction: 19 Jun 2019 11:13:23 CEST; Hyperlink dostupan:

https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=sdg_10_10: General Disclaimer of the EC website: https://ec.europa.eu/info/legal-notice_en

Kratki opis: Bruto domaći proizvod (BDP) mjera je ekonomske aktivnosti. Odnosi se na vrijednost ukupne proizvodnje roba i usluga koje proizvodi gospodarstvo, umanjena za intermedijarnu potrošnju, plus neto poreze na proizvode i uvoz. BDP po glavi stanovnika izračunava se kao odnos BDP-a i prosječnog stanovništva u određenoj godini. Osnovne brojke izražene su standardima kupovne moći (PPS), koji predstavlja zajedničku valutu koja eliminira razlike u razinama cijena među zemljama kako bi omogućile smislene usporedbe BDP-a. Vrijednosti se nude i kao indeks izračunat u odnosu na prosjek Europske unije (EU28) postavljen na 100. Ako je indeks neke države viši od 100, razina BDP-a po glavi zemlje viša je od prosjeka EU-a. Imajte na umu da je ovaj indeks namijenjen usporedbama izvan zemlje, a ne vremenskoj.